

Tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovarojen käytön arviointi

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:9

Tuomas Raivio, Susanna Sepponen,
Piia Pessala, Anu Vaahtera ja Mari Hjelt

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:9

Tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovarojen käytön arviointi

Tuomas Raivio, Susanna Sepponen, Piia Pessala, Anu Vaahtera ja Mari Hjelt

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN PDF: 978-952-263-553-2

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2018

Kuvailulehti

Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö	2.2.2018	
Tekijät	Tuomas Raivio, Susanna Sepponen, Piia Pessala, Anu Vaahtera ja Mari Hjelt		
Julkaisun nimi	Tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovarojen käytön arviointi		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:9		
Diaarinumero	OKM/8/240/2017	Teema	Tiede
ISBN PDF	978-952-263-553-2	ISSN PDF	1799-0351
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-553-2		
Sivumäärä	110	Kieli	suomi
Asiasanat	valtionavustus, tiede, tiedepoliittikka		
Tiivistelmä	<p>Arvioinnissa tarkasteltiin tieteen edistämiseen tarkoitettujen Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarojen harkinnanvaraisten valtionavustusten tuloksellisuutta, tiedepoliittista tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta vuosina 2014 ja 2015. Arviointi kohdistui opetus- ja kulttuuriministeriön talousarvion alamomenteilta 29.40.53.4-8 avustuksia saaneisiin tahoihin ja hankkeisiin. Arviointi keskittyi nykyisiin edunsaajiin, rahoitusprosessiin ja rahoituksen strategisuteen. Arvioinnin näkökulma oli kehittävä.</p> <p>Arvioinnissa veikkausvoittovarojen käytön kehittämiseksi on kuvattu kolme vaihtoehtoista kehityspolkuja. Koska nykytila on pitkään jatkuneen kehityksen tulosta, rahoituksen kehittäminen edellyttää muutoksen laajapohjaista hyväksyntää, priorisointia ja sitoutumista kaikilta tahoilta sekä kohtuullista siirtymäaika nykyiselle edunsaajajoukolle.</p>		
Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Painopaikka ja vuosi	Lönnberg Print & Promo, 2018		
Julkaisun jakaja/ myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	2.2.2018	
Författare	Tuomas Raivio, Susanna Sepponen, Piia Pessala, Anu Vaahtera och Mari Hjelt		
Publikationens titel	Utvärdering av användningen av penningspelsverksamhetens vinstmedel för vetenskap		
Publikationsseriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2018:9		
Diarienummer	OKM/8/240/2017	Tema	Forskning
ISBN PDF	978-952-263-553-2	ISSN PDF	1799-0351
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-553-2		
Sidantal	110	Språk	finska
Nyckelord	statsunderstöd, vetenskap, forskningspolitik		
Referat	<p>Referat</p> <p>I utvärderingen granskades de uppnådda resultaten, den forskningspolitiska ändamålsenligheten och effekterna under 2014 och 2015 i fråga om prövningsbaserade statsunderstöd som betalas av Veikkaus och penningspelsverksamhetens vinstmedel för att främja vetenskap. Utvärderingen gällde aktörer och projekt som erhållit understöd under momenten 29.40.53.4-8 i undervisnings- och kulturministeriets anslag i statsbudgeten. Utvärderingen fokuserade på nuvarande förmånstagare, finansieringsprocessen och hur strategisk finansiering var. Utvärderingen hade ett utvecklande perspektiv.</p> <p>Tre möjliga förlopp för verksamhetens utveckling skildras. Eftersom nuläget är resultatet av en lång utveckling, så kräver en omvandling av finansieringen att man når ett brett politiskt samförstånd kring verksamhetens prioriteringar och åtaganden samt en rimlig övergångsperiod för nuvarande bidragsmottagare.</p>		
Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Tryckort och år	Lönberg Print & Promo, 2018		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Education and Culture	2.2.2018	
Authors	Tuomas Raivio, Susanna Sepponen, Piia Pessala, Anu Vaahtera and Mari Hjelt		
Title of publication	Assessing the use of the proceeds from betting, pools and lottery activity budgeted for science		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2018:9		
Register number	OKM/8/240/2017	Subject	Research
ISBN PDF	978-952-263-553-2	ISSN (PDF)	1799-0351
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-553-2		
Pages	110	Language	Finnish
Keywords	discretionary government transfer, science, science policy		
<p>Abstract</p> <p>The purpose of the assessment was to review the effectiveness of the discretionary government transfers paid from the proceeds of betting, pools and lottery activity budgeted for the promotion of science and their appropriateness from the perspective of science policy in 2014 and 2015. The assessment covered the parties and projects that had received grants from sub-items 29.40.53.4-8 of the budget of the Ministry of Education and Culture. The focus was on current beneficiaries, the funding process and the strategic nature of the funding. The issue was assessed from the development-oriented perspective.</p> <p>The evaluation outlines three alternative paths for development. As the present state is the result of evolution over time, a more strategic development of the funding will require large-scale consent, priority-setting and commitment from relevant political instances as well as reasonable transitional periods for the current beneficiaries.</p>			
Publisher	Ministry of Education and Culture, Finland		
Printed by (place and time)	Lönnerberg Print & Promo, 2018		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Yhteenveto	9
Sammanfattning	11
Summary	13
1 Johdanto	15
2 Arviointitehtävä	17
2.2 Arvioinnin kohde	17
2.2 Arvioinnin tavoitteet	18
2.3 Arvioinnissa tarkasteltavat tiedepoliittiset tavoitteet	19
2.4 Arvioinnin lähestymistapa ja viitekehys	23
2.5 Arvioinnin menetelmät ja toteutus	29
3 Tieteen veikkausvoittovarojen käyttö: Edunsaajaryhmien tarkastelu	31
3.1 Edunsaajajakauman yleistarkastelu	31
3.2 Tieteen veikkausvoittovarot edunsaajien toiminnassa	33
3.3 Rahoituksen tarpeellisuus edunsaajille	38
3.4 Rahoituksen tarkoituksenmukaisuus	41
3.5 Rahoituksen vaikutukset kilpailuun ja muut vaikutukset	46
3.6 Yhteenveto	48
4 Tieteen veikkausvoittovarojen jakamisen tarkastelu	50
4.1 Rahoitusprosessi	50
4.2 Rahoituksen ominaisuudet	54
5 Tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus ja vaikuttavuus	59
5.1 Johtopäätökset	59
5.2 Mahdolliset kehityspolut avustustoiminnalle	61
Lähdeluettelo	66
Liitteet	67
Liite 1. Edunsaajaryhmien analyysit	67
Liite 2. Haastattelut	106
Liite 3. Kyselylomake	107

Yhteenveto

Arvioinnissa tarkasteltiin tieteen edistämiseen tarkoitettujen Veikkauksen ja raha-arpajais-ten voittovarojen harkinnanvaraisten valtionavustusten tuloksellisuutta, tiedepoliittista tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta vuosina 2014 ja 2015. Arviointi kohdistui opetus- ja kulttuuriministeriön talousarvion alamomenteilta 29.40.53.4-8 avustuksia saaneisiin tahoihin ja hankkeisiin. Arviointi keskittyi nykyisiin edunsaajiin, rahoitusprosessiin ja rahoituksen strategisuuteen. Arvioinnin näkökulma oli kehittävä.

Edunsaajat muodostavat epäyhtenäisen ryhmän, jolla toiminnan toivotut ja mahdolliset tulokset ovat hyvin erilaisia. Analyysia varten edunsaajat ryhmiteltiin samantyyppisiin organisaatioihin. Edunsaajien tuloksellisuutta ei lopulta suoraan arvioitu, koska toiminnan ylläpitämiseen tarkoitettujen yleisavustusten vaikutusten eristäminen edunsaajien muusta toiminnasta ei ollut mahdollista. Sen sijaan arvioitiin tuloksellisuuden vaihtelua ja sen mittaamista edunsaajaryhmittäin. Todettiin, että tuloksellisuudessa on eroja, jotka eivät selity rahoituksen määrällä, ja että mittaamisen ja seurannan käytännöt ovat huomattavan vaihtelevia. Edunsaajat ovat kuitenkin käyttäneet tieteen veikkausvoittovarojen avustukset jakamisperusteiden mukaisesti. Rahoitus on myös useimmille edunsaajille merkittävä osa heidän toimintabudjettiaan.

Vaikuttavuudella ymmärretään yleisesti toiminnan vaikutusten suhdetta alun perin asetettuihin tavoitteisiin. Rahoitus on tarkoituksenmukaista, jos sen tuottaman toiminnan vaikutukset osuvat alkuperäisiin tavoitteisiin mahdollisimman hyvin. Täten tiedepoliittisesti tarkoituksenmukainen rahoitus edellyttäisi panosten ja työn sisältöjen ohjaamista yhteisesti sovittujen tiedepoliittisten tavoitteiden suuntaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sekä edunsaajajoukon valikointia että työn sisältöjen suuntaamista näiden tavoitteiden mukaan.

Tällä hetkellä po. varoilla rahoitetaan hyvin pysyvää edunsaajajoukkoa, jonka valikoituminen selittyy enemmän rahoituksen historialla kuin tämän päivän tiedepoliittisilla tavoitteilla. Rahoitusmekanismi on jäykkä, ministeriön ohjausvalta rahoituksen suhteen on suhteellisen vähäistä ja avustustoiminnan poliittinen tahtotila epäselvä. Rahoitettavan toiminnan suhde tässä selvityksessä käsiteltyihin tiedepoliittisiin tavoitteisiin on vaihteleva, eikä ministeriöllä ole juurikaan käytännön mahdollisuuksia ohjata edunsaajien toiminnan sisältöjä.

Rahoitusprosessin näkökulmasta suurimmat haasteet ovat läpinäkyvyyden puute, tasapuolisuuskysymykset, ohjausvaikutukset ja kannustavuus. Rahoittajan ja edunsaajien välillä puuttuu selkeä yhteisymmärrys rahoituksen säännöistä ja tarkoituksesta, mihin osaltaan vaikuttavat rahoituksen pitkä historia ja tekijät, jotka eivät ole ministeriön käsissä. Edunsaajanäkökulmasta rahoitus ei toimi kannusteena tai toiminnan ohjauksen välineenä, koska rahoitetun toiminnan tuloksia ei ole suoraan kytketty tulevan rahoituksen tasoon tai rahoituksen jatkuvuuteen. Rahoituksen strategisista heikkouksista huolimatta sillä on vuosina 2014–15 rahoitettu paljon toimintaa, jolla on ollut arvokkaita tuloksia ja vaikutuksia. Osalla toiminnasta, tuloksista ja vaikutuksista on myös ollut relevanssia keskeisten tiedepoliittisten tavoitteiden suhteen. Vaikuttavuus ei kuitenkaan ole niin vahvaa kuin se voisi olla.

Jotta opetus- ja kulttuuriministeriö voisi parantaa toiminnan vaikuttavuutta kokonaisuudessaan, olisi syytä merkittävästi panostaa toiminnan tuloksellisuuden mittaamiseen ja vaikuttavuuden arviointiin. Toiminnan kehittämisen lähtötoimenpide on poliittisen tahtotilan ja ministeriön todellisen liikkumavaran määrittely ja rahoituksella tavoiteltavien vaikutusten kristallisointi.

Arvioinnissa veikkausvoittovarojen käytön kehittämiseksi on kuvattu kolme vaihtoehtoista kehityspolkua:

1. itse toiminta jatkuu entisenlaisena, mutta toimintaa rationalisoidaan ja sen selkeyttä ja läpinäkyvyyttä lisätään
2. rahoituksen harmonisointi, jossa lisätään toiminnan tavoitteellisuutta, ja vahvistetaan rahoitusprosessin tasapuolisuutta, palkitsevuutta ja vastikkeellisuutta.
3. vaikuttavuusinstrumentti, jolla sekä täydennetään että uudistetaan Suomen kansallista tutkimusjärjestelmää.

Ensimmäinen polku on suhteellisen yksinkertainen toteuttaa, kun taas kolmas polku vaatii nykyistä huomattavasti vahvempaa strategista otetta, rahoituksen pitkäjänteisyyden ja suunnitelmallisuuden vahvistamista, sekä kannusteita kehittymään ja uudistumaan.

Koska nykytila on pitkään jatkuneen kehityksen tulosta, rahoituksen kehittäminen edellyttää muutoksen laajapohjaista hyväksyntää, priorisointia ja sitoutumista kaikilta tahoilta sekä kohtuullista siirtymäaikaa nykyiselle edunsaajajoukolle.

Sammanfattning

Utvärderingen granskade de skönsmässigt beviljade statsunderstöden till vetenskapens främjande, som undervisnings- och kulturministeriet delar ut från avkastningen av Veikkaus Ab:s penningpelsverksamhet. Bidragens effektivitet, forskningspolitiska relevans och ändamålsenlighet granskades. Utvärderingen berörde de instanser och projekt som beviljats understöd från punkt 29.40.53.4-8 i undervisnings- och kulturministeriets budget under åren 2014 och 2015. Utvärderingen granskade primärt de bidragsmottagare som ännu idag mottar understöd samt understödsverksamhetens bevillningsprocesser och strategiska karaktär, ur ett utvecklande perspektiv.

Bidragsmottagarna utgör en heterogen grupp med stor spridning i de avsedda och möjliga resultaten av verksamheten. I utvärderingen analyserades mottagarna därför i olika grupper av liknande organisationer. Trots detta kunde man inte genomföra en egentlig utvärdering av understödets effektivitet, eftersom de allmänna understöden beviljas till drift av mottagarens verksamhet och är omöjliga att granska separat från mottagarnas övriga verksamhet. Istället granskades variationer i resultat och resultatuppföljning mellan de olika mottagargrupperna. Det visade sig finnas variationer i verksamhetens resultat som inte står i direkt sammanhang till bidragens storlek. Vidare fanns det påfallande skillnader i resultatuppföljning mellan mottagare och mottagargrupper. Mottagarna har emellertid använt bidragen enligt de förhärskande bevilningskriterierna. Vidare har bidragen utgjort en väsentlig del av de flesta bidragsmottagares verksamhetsbudget.

Med nytta avses i allmänhet att verksamhetens effekter motsvarar de ursprungligen uppställda målsättningarna. Finansieringen är ändamålsenlig om den skapar effekter som motsvarar de ursprungliga målsättningarna i så hög grad som möjligt. Finansieringen har därmed vetenskaplig relevans om både insatserna och verksamhetens innehåll styrs mot gemensamt överenskomna forskningspolitiska målsättningar. I praktiken innebär detta både styrning av urvalet av bidragsmottagare samt inriktningen av deras verksamhet.

För närvarande finansieras en i hög grad stabil grupp av mottagare och urvalet har sitt ursprung i bidragsverksamhetens historia snarare än i dagens forskningspolitiska målsättningar. Bidragsmekanismen är rigid och ministeriets tillsynsbefogenheter är tämligen

begränsade. Den underliggande politiska viljan och samförståndet är oklart. Förhållandet mellan den finansierade verksamheten och de i utvärderingen behandlade forskningspolitiska målsättningarna är varierande och ministeriet saknar i stor grad möjlighet att styra insatserna i bidragsmottagarnas verksamhet.

Ur finansieringsprocessens synvinkel ligger de största utmaningarna i bidragsverksamhetens transparens, jämlikhet, styrningseffekter och stimulans effekter. Det saknas ett klart samförstånd mellan bidragsgivaren och mottagarna finansieringens regler och ändamål. Detta har delvis sin grund i bidragsverksamhetens långa historia och i olika faktorer som ligger utanför ministeriets handlingsutrymme. Ur mottagarnas synvinkel är finansieringens stimulans- och styrfunktion bristfällig, eftersom verksamhetens resultat inte har någon direkt relation till bidragens storlek eller kontinuitet. Trots de strategiska bristerna i finansieringen så har man under åren 2014-15 finansierat en stor mängd verksamhet med värdefulla resultat och verkningar. En del av verksamheten och resultaten har också haft en klar forskningspolitisk relevans. Nyttan av verksamheten i helhet är emellertid inte så betydande som den kunde vara.

En helhetlig förbättring av verksamhetens nytta skulle starkare insatser på resultatuppföljning och bedömning av verksamhetens ändamålsenlighet. En utveckling av verksamheten kräver politisk vilja och en tydligare definition av utbildnings- och kulturministeriets handlingsutrymme såväl som av bidragsverksamhetens eftersträvade effekter.

Tre möjliga förlopp för verksamhetens utveckling skildras:

1. Verksamheten fortsätter som tidigare, men den rationaliseras och insynen och transparensen förbättras
2. Finansieringen harmoniseras och målorienteringen förbättras genom att finansieringsprocessens jämlikhet, stimulansfunktion och villkorlighet ökas
3. Bidragsverksamheten utvecklas till ett ändamålsenligt redskap för komplettering och förnyelse av Finlands forskningssystem

Det första förloppet är relativt enkelt att genomföra, medan det tredje förloppet kräver ett ökat strategiskt helhetsgrepp, långsiktighet och planmässighet i finansieringen samt starkare incitament till utveckling och förnyelse.

Eftersom nuläget är resultatet av en lång utveckling, så kräver en omvandling av finansieringen att man når ett brett politiskt samförstånd kring verksamhetens prioriteringar och åtaganden samt en rimlig övergångsperiod för nuvarande bidragsmottagare.

Summary

The evaluation addressed the performance, science policy relevance and effectiveness of discretionary state subsidies granted from Veikkaus lottery surplus for the advancement of science. The evaluation was limited to organisations and projects funded under the budget headings 29.40.53.4-8 of the Ministry of Education and Culture during the years 2014 and 2015. The evaluation focused on current beneficiaries as well as on the funding processes and the strategicness of the funding. The evaluation had a formative approach.

The grantees form a heterogeneous group and the intended and possible results of their activities vary widely. For the analysis, the grantees were grouped into profiles based on their main type of activities. The performance of individual grantees was not directly assessed, as it turned impossible to distinct the grants awarded for their general operations from their other activities. Instead, differences in performance and performance measurement were analysed per grantee profile. There were found differences in performance that could not be explained by the level of funding. The practices for measurement and monitoring of performance also varied widely among grantees. Despite these problems, it was found that grantees have used the grants according to the funding criteria. For most beneficiaries, the grants have also constituted a substantial part of their operational budget.

The effectiveness is generally understood as the impacts of an activity in relation to its original aims. Funding is well-targeted when the impacts of the funded activities meet the original aims as well as possible. Hence, the science policy relevance assessed in this evaluation requires that both the inputs and the contents of the work are steered towards jointly agreed science policy aims. In practice this refers both to the selection of grantees and to the monitoring of their activities.

For the time being, the assessed funding is granted to a very stable number of beneficiaries that have been selected more due to the history of the funding than based on current science policy aims. The funding mechanism is rigid, the guidance power of the ministry is fairly restricted, and the political will connected to the funding is unclear. Granted activities relate differently to the science policy aims discussed in this evaluation,

and the Ministry does not have a real mandate to guide the contents of the grantees' activities.

From the funding process perspective, the greatest challenges are in ensuring the transparency, equality, guiding impacts and incentives of the funding. There is a lack of joint understanding between the funder and the grantees on the rules and aims of the funding. This is partly due to the long history of funding and partly to other factors that are not in the hands of the Ministry. From the beneficiaries' point of view, the funding does not serve as an incentive or guidance instrument, because the results of the funded activities are not directly linked to the level or continuity of funding. Despite the strategic weaknesses of the funding, it has during the years 2014-15 enabled a great deal of activities with valuable results and impacts. A part of the activities, results and impacts have also had real science policy relevance. However, the effectiveness of the funding is not as strong as it could be.

In order to enhance the effectiveness of the funding, the desired impacts need to be crystallised and there ought to be more effort put into performance monitoring and impact evaluation. The development has to be based on a political will and a clearer mandate and definition of the Ministry's room for manoeuvre.

The evaluation outlines three alternative paths for development:

1. The funding activities continue as they stand, but the funding principles and processes are rationalised, clarified and made more transparent
2. The funding is harmonised by adding a strategic perspective and strengthening the equality, incentives and remunerative nature of the grants
3. The funding is developed into an effective science policy instrument that supports complementarity and renewal of the Finnish national research system

The first path is fairly simple to realise, while the third path will require considerable strategicness, strengthening of the long-term perspective and design of the funding as well as incentives for development and renewal.

As the present state is the result of evolution over time, a more strategic development of the funding will require large-scale consent, priority-setting and commitment from relevant political instances as well as reasonable transitional periods for the current beneficiaries.

1 Johdanto

Valtionavustuksella tarkoitetaan valtion varoista myönnettävää rahoitusta, jolla tuetaan tiettyä yhteiskunnallisesti tarpeelliseksi katsottavaa toimintaa tai hanketta.¹ Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) toimialalla valtionavustukset ovat keskeinen ohjaus- ja rahoitusväline kulttuurin, liikunnan sekä nuorisotyön toimialoilla.

Liikunnan, nuorisotyön, tieteen ja taiteen aloilla merkittävä osa valtionavustuksista myönnetään rahapelitoiminnan voittovaroista.² Koulutus- ja tiedepolitiikan toimialoilla valtionavustusten osuus kokonaisbudjetista on kuitenkin pienempi kuin kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön toimialoilla.³ Tieteen alalla myönnettäviä rahapelitoiminnan voittovaroja jaetaan valtionavustuksina vuosittain noin 100 M€. Voittovaroista noin 70 % osoitetaan Suomen Akatemian edelleen jaettavaksi tieteelliselle toiminnalle. Noin 5 % rahoituksesta myönnetään Kansallisarkiston toimesta yksityisten arkistojen lakisääteisiin tehtäviin. Kotimaisten kielten keskuksen toiminta rahoitetaan myös osittain näistä varoista. Jäljelle jäävä noin 24–25 M€ vuosittainen rahoitus myönnetään OKM:n korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osaston (KTPO) harkinnanvaraisina avustuksina talousarvion momenteilta 29.40.43.4 - 8.⁴ **Tässä työssä tarkastellaan tämän rahoituksen** tuloksellisuutta, tiedepoliittista tarkoitukseenmukaisuutta ja vaikuttavuutta.

Valtionavustuslaki (688/2001) velvoittaa valtionavustuksia myöntävät tahot arvioimaan säännöllisesti valtionavustusten käytön tuloksellisuutta, tarkoituksenmukaisuutta, vaikutuksia kilpailuun, eri väestöryhmien asemaan, ympäristöön ja muita vaikutuksia sekä valtionavustusten tarpeellisuutta ja kehittämistarpeita. Viime vuosina valtionhallinto, mukaan lukien OKM, on lisäksi aloittanut kokonaisvaltaisemman valtionavustustoimintaan kohdistuvan kehitystyön koskien erityisesti toiminnan strategisuutta, menettelytapoja sekä

¹ Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan valtionavustustoiminnan uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:13

² Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan valtionavustustoiminnan uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:13

³ Valtionavustustyöryhmän mietintö. Valtiovarainministeriön julkaisu – 29/2015.

⁴ Talousarvion momentit vuosina 2014.2015, nykyään momentti 29.40.32.7. on sulautettu momenttiin 29.40.32.4.

seurannan ja vaikuttavuuden arviointia. Tämä OKM:n kulttuuri- ja tiedepolitiikan osastolle tehtävä selvitystyö tukee tätä kokonaisvaltaista uudistustyötä.

Selvityksen on laatinut Gaia Consulting Oy. Sisällöstä, johtopäätöksistä ja kehittämissuosituksista vastaavat arvioinnin tekijät, eivätkä ne välttämättä vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön näkemyksiä.

2 Arviointitehtävä

2.2 Arvioinnin kohde

Arvioinnissa tarkastellaan tieteen edistämiseen tarkoitettujen Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarojen harkinnanvaraisia valtionavustuksia vuosina 2014 ja 2015. Arviointi kohdistuu OKM:n talousarvion alamomenteilta 29.40.53.4-8 avustuksia saaneisiin tahoihin ja hankkeisiin. Taulukko 1 kuvaa selvityksessä tarkasteltavia alamomenteja. Selvityksessä tarkasteltaville tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovaroille käytetään tässä raportissa lyhennettä **tieteen veikkausvoittovarat**.

Taulukko 1. Tieteen veikkausvoittovarojen kohdistuminen tieteen edistämiseen vuosina 2014 ja 2015.⁵

Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarojen kohdistuminen tieteen edistämiseen, momentit 29.40.53.4-8	Toteutunut 2014*	Toteutunut 2015*
29.40.53.4. Tiedeinstituuttien ja tutkimuslaitosten, Tiedekeskus Heureka ja eräiden tieteellisten seurojen ja yhdistysten toiminta-avustuksiin	10 413 550	10 365 069
29.40.53.5. Päätöksentekoa tukevaa yhteiskunnallista tutkimusta tekevien yhteisöjen ja tutkimuslaitosten avustuksiin	600 000	600 000
29.40.53.6. Eräisiin kansainvälisen tieteellisen yhteistyön menoihin, jäsenmaksuihin ja rahoitusosuuksiin	2 791 189	2 052 832
29.40.53.7. Tieteen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen edistämiseen ja muihin tieteen tukemisesta aiheutuviin menoihin	9 298 050	8 857 669
29.40.53.8. Avustusten maksamiseen niiden tiedeinstituuttien tilakustannuksiin, jotka maksavat vuokraa Senaatti-kiinteistölle	587 268	593 160
Yhteensä	23 690 057	22 468 730

*Toteutuneet luvut peräisin OKM:n tilinpäätöstiedoista

⁵ Valtion talousarviot vuosilta 2014 ja 2015, <https://www.eduskunta.fi/FI/talousarvio/Sivut/Aiemmat-talousarviot.aspx>

Tieteen veikkausvoittovarot jakautuvat erityisavustuksiin, jotka on tarkoitettu hanketyypipisten kertaluonteisten toimintojen rahoittamiseen sekä yleisavustuksiin, jotka on tarkoitettu hakijan toiminnan tukemiseen yleisesti. Näiden lisäksi myöntöprosessissa on suoritettu ns. käyttöönasetantoja, joissa myöntöpäätös on tehty joltain näiden momenttien ulkopuoliselta momentilta. Käyttöönasetantojen yhteissumma on ollut 2014 noin 1 M€ ja 2015 noin 0,4 M€. Koska käyttöönasetannat on tehty tässä tarkastelun kohteena olevassa prosessissa, käsittelemme analyysissä myös niitä.

Arvioinnin kohteena olevia valtionavustuspäätöksiä tehtiin vuonna 2014 yhteensä 90 kappaletta, joista 77 oli myönteisiä. Vuonna 2015 käsiteltyjen päätösten määrä oli yhteensä 84 kappaletta, joista 69 oli myönteisiä.

2.2 Arvioinnin tavoitteet

Arvioinnin tavoitteena on kartoittaa tieteen veikkausvoittovarojen käytön tuloksellisuutta, tarpeellisuutta ja tiedepoliittista tarkoituksenmukaisuutta valtionavustuslain (688/2001) 36 §:ssä kuvatun vaikutusten arvioinnin mukaisesti. Arvioinnissa huomioidaan lisäksi lakisääteisten ja OKM:n asettamien omien ehtojen ja rajoitusten käytännön soveltaminen. Arvioinnin näkökulma on ennakoiva ja kehittävä.

Vaikutusten arvioinnin tavoitteena on tarkastella kunkin edunsaajan tavoitteita, toimintaa ja yhteensopivuutta suhteessa määrättyihin tiedepoliittikan tavoitteisiin, jotka avataan luvussa 2.3. Arvioinnin tavoitteena on lisäksi tarjota ehdotuksia miten kyseisellä valtionavustustoiminnalla entistä paremmin palvellaan tiedepoliittisia tavoitteita.

Arviointi sijoittuu ajankohtaan, jolloin valtionavustusten käytäntöjä ja vaikuttavuutta pyritään vahvasti kehittämään. Sen myötä toiminnan ehdot, rajoitukset ja muut ohjeet ovat muutoksessa. Vaikka arviointi tarkastelee vuosien 2014–15 myöntöjä, niin sen eteenpäin suuntautuvissa johtopäätöksissä ja suosituksissa huomioidaan meneillään olevan kehitystyön tuomia muutoksia. Arviointi tukee näin valtionhallinnon ja OKM:n kokonaisvaltaista kehittämistyötä, johon kuuluvat mm. opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2012 laatima tieteen veikkausvoittovarojen kokonaisarviointi, vuonna 2014 asetetun työryhmän suositukset valtionavustusten strategisuuden, valtionavustusprosessien ja menettelytapojen, valvonnan ja tarkastustoiminnan sekä seurannan ja vaikuttavuuden arvioinnin kehittä-

misestä⁶ sekä työryhmän 2015–2016 suositukset⁷. Työn tavoitteita tukevat myös muiden toimialojen, etenkin taiteen ja kulttuurin valtionavustuspolitiikan uudistus⁸ sekä valtionvarainministeriön koko valtionavustustoiminnan läpikäynti vuodelta 2015.⁹

2.3 Arvioinnissa tarkasteltavat tiedepoliittiset tavoitteet

Arvioinnissa tarkastellaan edunsaajien toimintaa ja tavoitteita suhteessa OKM:n hallinnonalan toimintaa ohjaaviin tiedepoliitiikan tavoitteisiin.¹⁰ Lisäksi analysoidaan arvioidun avustustoiminnan tarkoituksenmukaisuutta yleisemmin suhteessa tiedepoliitiikan keskeisiin tavoitteisiin.

Tarkastelu keskittyy tiedepoliittisiin tavoitteisiin jotka nykyään (v. 2017) on kirjattu tieteen veikkausvoittovarojen hakuohjeisiin. Tarkastelussa huomioidaan, ettei näitä tavoitteita ollut kirjattu eksplisiittisesti varojen käytöstä päättävien tahojen toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin eikä hakuohjeisiin arvioinnin kohteena olevina vuosina 2014–2015. Useimmat tavoitteista olivat kuitenkin faktisesti voimassa ja löytyvät esimerkiksi valtioneuvoston ja OKM:n toimintaa linjaavista politiikkapapereista.

Tarkasteltavat tiedepoliittiset tavoitteet ovat:

- A Tietoon pohjautuva päätöksenteko
- B Tieteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden edistäminen
- C Tiedekasvatus
- D Avoin tiede
- E Kansalaistiede
- F Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyö
- G Kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostuminen
- H Tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyys

⁶ Valtionavustusten käytäntöjen ja vaikuttavuuden kehittäminen Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:24.

⁷ Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan valtionavustustoiminnan uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:13

⁸ Taiteen ja kulttuurin valtionavustuspolitiikan uudistus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:17

⁹ Valtionavustustyöryhmän mietintö. Valtiovarainministeriön julkaisu – 29/2015.

¹⁰ Tiedepoliitikkaa johtavat tavoitteet kirjataan ensisijaisesti hallitusohjelmiin ja niiden toteuttamissuunnitelmiin; vuosina 2014–15 keskeisinä strategiapapereina toimivat myös tiede- ja innovaationeuvoston (TIN) linjaraportti, koulutuksen ja tutkimuksen kehityssuunnitelma (KESU) sekä valtion talousarvion Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kuvaus (pääluokka 29), jossa sekä tiedepoliittiset painopisteet että tieteen veikkausvoittovarojen käyttötarkoitusta kuvataan tarkemmin.

Taulukossa 2 avataan lyhyesti kunkin käsitteen tarkoitusta ja peilataan se OKM:n tiedepoliitiikkaan vuosina 2014–2015 sekä kuvataan lyhyesti sen arvioitu merkitys tieteen veikkausvoittovarojen jaossa ko. vuosina.

Taulukko 2. Tiedepoliittisten tavoitteiden arvioitu merkitys tieteen veikkausvoittovarojen jaossa v. 2014–2015

Tiedepoliittinen tavoite	Tarkoitus	Tilanne vuosina 2014–2015	Arvio tavoitteen painoarvosta veikkausvoittovarojen jaossa
A. Tietoon pohjautuva päätöksenteko	Tieteellinen tieto saadaan paremmin yhteiskunnallisten päätöksentekijöiden ja päätöksiä valmistelevien tahojen käyttöön. Tietoa on hyvin saatavilla ja se on sisällöltään ja muodoltaan päätöksentekijöiden käytettävissä. Vuorovaikutuksessa tiedon tuottajien ja hyödyntäjien välillä varmistetaan, että tiedon tarve ja tarjottu tieto kohtaavat.	Tavoite on vuosina 2014–15 ollut hyvin ajankohtainen ja on kirjattu tieteen veikkausvoittovarojen hakuilmoituksiin jo vuonna 2014. Se on keskeisenä tavoitteena mm. Suomen tutkimuslaitosten ja -rahoituksen kokonaisuudistuksessa (TULA-uudistus, periaatepäätös 9/2013), jonka tuloksena mm. Suomen Akatemiaan perustettiin strategisen tutkimuksen neuvosto ¹¹ ja valtioneuvoston kanslian alaisuuteen VN TEAS -instrumentti. ¹² Lisäksi ministeriöiden omilla kehittymomenteilla rahoitetaan ministeriön nopeita selvitystarpeita.	Vuosina 2014–2015 on ollut tarkoituksenmukaista rahoittaa tieteen veikkausvoittovaroilla yhteisöjä ja hankkeita, jotka täydentävät kansallista tutkimusjärjestelmää ja tuottavat yhteiskunnallista ja poliittista päätöksentekoa tukevaa tutkimustietoa. Arviomme on, että tieteen veikkausvoittovarat ovat olleet tavoitteen edistämässä sivuroolissa ja tavoitetta on edistetty pääosin muulla tiederahoituksella ja muiden rahoituskohteiden toiminnassa.
B. Tieteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden edistäminen	Yhteiskunnan suhde tieteeseen ja tietentekijöihin määrittää yhteiskunnan mahdollisuuksia menestyä ja luoda tietoon pohjautuvia hyvinvointiyhteiskunnan rakenteita. Edistämällä tieteen ja yhteiskunnan välisiä suhteita tieteen yhteiskunnallinen vaikuttavuus kasvaa: yhteiskunnan tietotarpeet tunnistetaan paremmin, ratkaisuja kehitetään yhdessä ja tulokset tulevat todennäköisemmin käyttöön.	Tavoite on vuosina 2014–15 ollut hyvin ajankohtainen ja on kirjattu tieteen veikkausvoittovarojen hakuilmoituksiin jo vuonna 2014 sekä muihin voimassa olleisiin tiedepoliittikapapereihin ja mm. STN-rahoitukseen ja Tekesin rahoitukseen.	Vuosina 2014–15 on ollut tarkoituksenmukaista rahoittaa tieteen veikkausvoittovaroilla yhteisöjä ja hankkeita, jotka täydentävät kansallista tutkimusjärjestelmää ja edistävät tutkitun tiedon hyödyntämistä yhteiskunnassa. Arviomme on, että tällä alueella veikkausvoittovaroilla on voinut olla merkittävä rooli akateemisen tutkimuksen rahoitusta täydentävänä instrumenttina.

¹¹ Strategisen tutkimuksen neuvosto rahoittaa pitkäjänteistä tutkimusta, joka tuottaa ratkaisuja merkittäviin suomalaisen yhteiskunnan haasteisiin.

¹² VN-TEAS -instrumentti rahoittaa vuosittain selvityksiä päätöksenteon, tiedolla johtamisen ja toimintakäytäntöjen tueksi.

Tiedepoliittinen tavoite	Tarkoitus	Tilanne vuosina 2014–2015	Arvio tavoitteen painoarvosta veikkausvoittovarojen jaossa
C. Tiedekasvatus	Tiedeosaamisen vahvistaminen väestössä, etenkin lasten ja nuorten parissa, tukemalla ajattelemisen ja oppimisen taitoja, kiinnostusta hankkia, käsitellä ja arvioida uutta tietoa sekä kykyä ymmärtää tieteen ja tutkimuksen prosesseja ja niistä saatavia tuloksia.	Tavoite on vuosina 2014–15 ollut hyvin ajankohtainen. Opetus- ja kulttuuriministeriön Tiedekasvatuksen kehittämistyöryhmä laati v. 2014 suosituksia tiedekasvatuksen lisäämisestä sekä osana opetussuunnitelmaa että koulun ulkopuolella (korkeakouluisa ja tutkimuslaitoksissa, tiedekeskusten ja museoiden toiminnassa, työharjoittelussa sekä tiedeviestinnässä). Tiedekasvatus nostettiin myös korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyön syventämisen tiekartan toimenpiteeksi v. 2014/2015.	Vuosina 2014–15 on ollut tarkoituksenmukaista rahoittaa tieteen veikkausvoittovaroilla yhteisöjä ja hankkeita, jotka edistävät tiedekasvatusta. Arviomme on, että koulujen oman toiminnan ja korkeakoulujen LUMA-keskusten ohessa tieteen veikkausvoittovaroilla on ollut tiedekasvatuksen kannalta merkittävä rooli tiedekeskusten, tapahtumien ja erillishankkeiden rahoittajana.
D. Avoin tiede	Tutkimuksen tuottamien ja tarvitsemien julkaisujen, datan, menetelmien, osaamisen ja tukipalveluiden laajamittainen saatavuus. Kun tutkimuksen tuotannon tekijät ja edelliset tulokset ovat nopeasti saatavilla, säästetään resursseja, edistetään tieteen laatua ja vauhditetaan tieteen kehitystä ja sen vaikuttavuutta yhteiskunnassa.	Tavoite on vuosina 2014–15 ollut hyvin ajankohtainen. OKM edistää avointa tiedettä mm. vuonna 2014 perustetun Avoin tiede ja tutkimus -hankkeen (ATT) puitteissa, jonka tavoitteena on nostaa Suomi tieteen ja tutkimuksen avoimuuden kärkeen ja mahdollistaa tieteen hyödyntämistä laajasti yhteiskunnassa. ¹³ Myös viranomaisten tietovarantoja on avattu 2010-luvulla.	Vuosina 2014–15 ei ole eksplisiittisesti vaadittu avoimen tieteen periaatteiden noudattamista tieteen veikkausvoittovaroilla rahoitettavilta yhteisöiltä ja hankkeilta. Arviomme on, että kansallisen tutkimusjärjestelmän mitatakaavassa tieteen veikkausvoittovaroilla ei ole ollut kovin laajaa vaikutusta tieteen avoimuuden edistämiseen tutkimusorganisaatioissa, mutta sillä on ollut merkittävä rooli kansallisten avoimen tieteen kehittämishankkeiden ja koordinoivien organisaatioiden rahoittajana.
E. Kansalais-tiede	Tavallisen ihmisen osallistuminen tieteelliseen tutkimukseen, esim. keräämällä, luokittelemalla tai analysoimalla tutkimukseen tarvittavaa dataa. ¹⁴ Lähellä olevia termejä ovat osallistava tiede tai joukkoistettu tiede (crowdsourcing).	Tavoite ei vielä vuosina 2014–15 ollut kovin ajankohtainen eikä käsitettä käytetty yleisesti OKM:n toiminnassa. ¹⁵	Vuosina 2014–15 ei ole ollut tarkoituksenmukaista kiinnittää huomiota kansalaistieteen käsitteeseen tieteen veikkausvoittovarojen jaossa. Kansalaistieteen käsite jätetään siksi tässä tarkastelussa vähemmälle huomiolle. Arvioinnin tulevaisuuteen suuntautuvassa analyysissä huomioidaan kuitenkin tavoitteen potentiaalinen rooli rahojen tulevassa jaossa.

¹³ ATT-hanke on laajapohjainen ministeriöiden, korkeakoulujen, tutkimuslaitosten, tutkimusrahoittajien ja muiden tutkimustoimijoiden yhteistyö ja toteutetaan yhteistyössä mm. Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) -hankkeen ja valtiovarainministeriön Avoimen tiedon ohjelman kanssa.

¹⁴ Euroopan Unionin määritelmän mukaan

¹⁵ Elokuussa 2016 käynnistyi opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama ja Open Knowledge Finland ry:n toteuttama Avoin Kansalaistiede -selvityshanke, joka liittää yhteen avoimen tieteen ja kansalaistieteen käsitteet. Hankkeen tavoitteena on selvittää 1) mitä avoimen tieteen kulttuurimuutos tarkoittaa kansalaisten ja tieteen vuorovaikutukselle ja 2) miten avointa kansalaistiedettä tulisi edistää, tukea ja kehittää Suomessa.

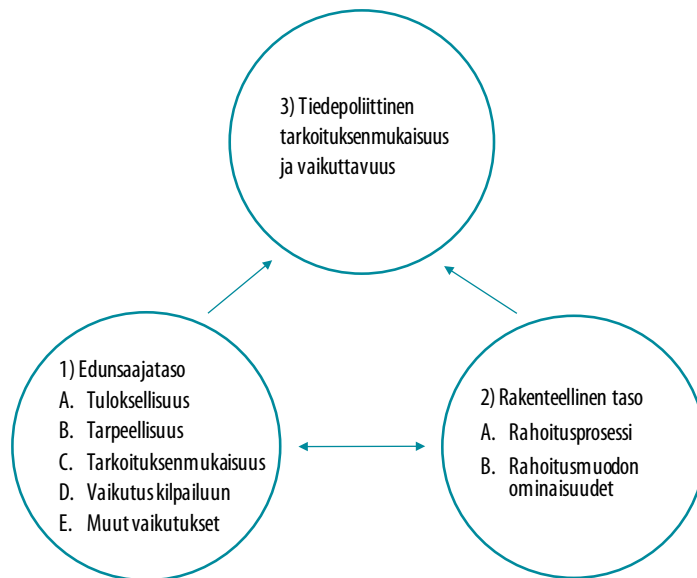
F. Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyö	Strateginen ja sopimuksiin perustuva yhteistyö korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten välillä, jossa tutkimusorganisaatiot täydentävät toistensa kompetensseja, nostavat toimintansa tieteellistä laatua ja näkyvyyttä sekä käyttävät resurssejaan tehokkaammin.	Tavoite on vuosina 2014–15 ollut hyvin ajankohtainen. Yhteistyön syventäminen on kirjattu mm. tutkimuslaitosten ja tutkimusrahoituksen kokonaisuudistukseen (TULA), tavoitteena saada näkyvämpiä tuloksia Suomen tutkimus- ja innovaatiojärjestelmään tehdyistä julkisista panostuksista päätöksenteon ja uuden tutkimuksen pohjaksi sekä työ- ja elinkeinoelämän uudistamiseksi ja kansalaisten hyötykäyttöön.	Vuosina 2014–15 ei ole ollut tarkoituksenmukaista kiinnittää kovin suurta huomiota korkeakoulujen ja tutkimuslaitoksen yhteistyöhön tieteen veikkauvoittovarojen jaossa, koska korkeakoulut ja tutkimuslaitokset eivät tyypillisesti ole olleet edunsaajien joukossa. Arviomme on, että tätä tavoitetta on edistetty lähinnä erilaisten kolmannen sektorin yhteistyöorganisaatioiden rahoittamisen kautta, mutta tavoite on tuskin ollut tieteen veikkauvoittovarojen käytössä keskeinen.
G. Kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostuminen	Tieteen ja tutkimuksen resurssien hyödyntäminen nykyistä tehokkaammalla tavalla, esimerkiksi selkeyttämällä erityyppisten organisaatioiden työnjakoa, poistamalla päällekkäisyyksiä sekä yhdistämällä voimavaroja (mm. tutkimusinfrastruktuurit, aineistot).	Tavoite on vuosina 2014–15 ollut hyvin ajankohtainen. Se on kirjattu tutkimuslaitosten ja tutkimusrahoituksen kokonaisuudistukseen (TULA) ja Suomessa oli vuosina 2014–2015 meneillään monia tehostamiseen liittyviä kehittämistoimia. Esimerkiksi tutkimuslaitosten yhdistäminen, toimipisteiden ja kenttäasemien karsiminen, organisaatioiden yhteenliittymät vahvemmiksi osaamiskeskittymiksi sekä tärkeiden tutkimusinfrastruktuurien ja tietovarantojen yhteinen hyödyntäminen ovat olleet tärkeinä keinoina.	Vuosina 2014–15 ei ole ollut tarkoituksenmukaista kiinnittää kovasti huomiota kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostamiseen tieteen veikkauvoittovarojen jaossa. Tavoitetta on ajettu ensisijaisesti budjettirahoituksen ohjauksen piirissä ja tarve käyttää tieteen veikkauvoittovaroja tavoitteen edistämiseen on ollut vähäistä. Arviomme on, että tätä tavoitetta on edistetty lähinnä tieteen veikkauvoittovaroilla rahoitettujen kansallisten digitaalisten kehityshankkeiden kautta ¹⁶ sekä esim. Tieteellisten seurain valtuuskunnan toiminnassa.
H. Tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyys	Tutkimuksen ja tutkimusorganisaatioiden kansainvälinen näkyvyys, tunnettuus, kilpailukyky ja vaikuttavuus, joka johtaa esim. myös työelämän osaamisen parantamiseen sekä osaajien parempaan liikkuvuuteen kansainvälisillä työmarkkinoilla ja Suomen houkuttelevuuden kehittämiseen maabrändinä.	Tavoite on vuosina 2014–15 ollut hyvin ajankohtainen. Arvioinnin tarkastelujakson (vuoden 2014–2015) jälkeen onkin työstetty uusia linjauksia sekä OKM:n korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämiseksi (linjaus 2017–2025) että Suomen Akatemian kansainväliselle toiminnalle (linjaukset 2017–2021). Uudet linjaukset eivät ole kuitenkaan tuoneet radikaaleja muutoksia Suomen tieteen kansainvälisyystavoitteisiin ja voi olettaa, että samat tavoitteet ovat ainakin implisiittisesti olleet relevantteja jo vuosina 2014 – 2015.	Vuosina 2014–15 tieteen veikkauvoittovaroilla on ensisijaisesti ylläpidetty suomalaisten kolmannen sektorin organisaatioiden perustoimintaa. Veikkauvoittovaroilla on kuitenkin rahoitettu myös yhteisöjä ja hankkeita, jotka täydentävät kansallista tutkimusjärjestelmää ja kansainvälistä verkottumista ja osallistumista (esimerkiksi ulkomailta toimivat tiede-instituutit, kansainvälisten konferenssien järjestämistä Suomessa ja osallistuminen eurooppalaisiin tutkimusinfrastruktuurihankkeisiin). Arviomme on, että kansallisen tutkimusjärjestelmän mitta-kaavassa tieteen veikkauvoittovaroilla on suhteellisen pieni, mutta selkeä täydentävä merkitys tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämiseksi.

¹⁶ Kansallisen digitaalisen kirjaston kokonaisarkkitehtuuri, avoin tiede ja tutkimus -hankkeen viitearkkitehtuuri sekä tieteellisten laskentaresurssien ja niiden oheispalvelujen kokonaisarkkitehtuuri (CSC:lle myönnetty investointituki ja erityisavustukset). (OKM:n kansallisen ja kansainvälisten tutkimusinfrastruktuurien ja kehittämistehtävien tukemisen valtionavustuksen hakuilmoitus 2017)

2.4 Arvioinnin lähestymistapa ja viitekehys

Arvioinnissa tieteen veikkausvoittovarojen käytön tuloksellisuutta, tarpeellisuutta ja tiedepoliittista tarkoituksenmukaisuutta tarkastellaan 1) edunsaajien toiminnan, 2) rahoituksen jakamisen sekä 3) toiminnan tulosten vaikuttavuuden näkökulmasta. Edunsaajien toiminta organisaatiotasolla sekä rahoituksen jakamiseen liittyvät rakenteelliset kysymykset yhdessä muodostavat pohjan vaikuttavuuden ja tiedepoliittisen tarkoituksenmukaisuuden analysoinnille.

Kukin edellä mainittu osa-alue esitellään tarkemmin seuraavissa alaluvuissa. Yhteenveto lähestymistavasta on esitetty alla kuvassa 1.

Kuva 1. Arvioinnin viitekehys.

2.4.1 Edunsaajien ryhmittely

Edunsaajat jakautuvat momenteille 29.40.53.4–29.40.53.8, joista kullakin on oma kuvauksensa (vrt. taulukko 1 luvussa 1). Momentilta 29.40.53.8 tehtyjen myöntöjen vaikuttavuusarviointi jätetään yleisen edunsaaja-analyysin ulkopuolelle. Analyysissä arvioidaan kuitenkin muiden momenttien osalta kyseisiin myöntöihin liittyvän toiminnan vaikuttavuutta. Momenttiin palataan myös arvioinnin prosessianalyysissä sekä analyysissä rahoituksen vaikutuksista kilpailuun. Haetun rahoituksen kokonaismäärän ja myönnettyjen rahoituksen kokonaismäärän ero on pienehkö, joten emme ole käsitelleet hylättyjä hakemuksia systemaattisesti.

Haut ja myönnöt jakautuvat erityisavustuksiin, jotka on tarkoitettu hanketyyppisten kerta- ja vuosittain toistuvien toimintojen rahoittamiseen, ja yleisavustuksiin, jotka on tarkoitettu hakijan toiminnan tukemiseen yleisesti. Lisäksi on rahoitettu joitakin avustuksia jäsenmaksun statuksella, mutta määrät eivät ole merkittäviä. Momenteilta 4 ja 5 on myönnetty vain yleisavustuksia ja momentilta 6 ja 7 on myönnetty sekä yleis- että erityisavustuksia.

Lähtökohtaisesti yleis- ja erityisavustusten vaikuttavuusmekanismit ovat erilaisia. Yleisavustuksia myönnetään toimintatueksi sellaisille yhteisöille, jotka katsotaan täydentävän kansallista tutkimusjärjestelmää. Niitä käytetään esim. palkkakuluihin ja muihin toiminnan operatiivisiin menoihin. Erityisavustuksille on aina määritetty selkeä käyttötarkoitus. Vuosina 2014 ja 2015 erityisavustuksia on jaettu erityisesti avoimen tieteenkehityshankkeisiin, infrastruktuuriyhteistyön, tiedekasvatukseen, kansainväliseen yhteistyöhön ja erilaisten tutkijaverkostojen käyttöön. Osa edunsaajista on kuitenkin saanut useita erityisavustuksia, jolloin kyse ei välttämättä ole hanketyyppisestä projektitoiminnasta vaan toiminnan yleisestä tukemisesta. Lisäksi useat toimijat ovat saaneet sekä yleis- että erityisavustuksia. Edunsaajien toiminnan tarkastelu jaetaan siksi kahteen kokonaisuuteen:

- 1. Edunsaajat, jotka ovat saaneet toimintaansa yleisavustuksia, useita erityisavustuksia tai molempia.** Tässä ryhmässä voidaan ajatella tieteen veikkausvoittovarojen muodostavan olennaisen osan kyseisen organisaation toiminnan edellytyksistä. Tiedonkeruu ja analyysi edunsaajanäkökulmasta toteutetaan organisaatiotasolla.
- 2. Edunsaajat, jotka ovat saaneet ainoastaan yksittäisiä erityisavustuksia tiettyyn hanketyyppiseen toimintaan.**

Edunsaajista erottuu momenteista ja avustustyypeistä riippumatta kaksi edunsaajaa (Tieteellisten seurain valtuuskunta TSV ja CSC Oy), joille on kanavoitunut rahoituksesta suuri osuus ja joita siksi käsittelemme tässä analyysissä erikseen. Temaattisesti muut yleisavustusta tai useita erityisavustuksia saavat edunsaajat voidaan ryhmitellä toimintansa puolesta ryhmiin. Taulukko 3 esittelee yleisavustusta tai useita erityisavustuksia saaneet edunsaajaryhmät.¹⁷

¹⁷ Tarkastelun ulkopuolelle jätettiin 2 pientä myöntöä, jotka eivät sopineet ryhmittelyihin: Suomen tietokirjailijat ry (2014, 2015): Tieteen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen tukeminen: selvitys- ja tutkimushankkeet, yleisavustus 50 000,- ja Suomen historiallinen seura ry (2014, 2015): Suomen historiallinen bibliografia, yleisavustus 15 000,-

Taulukko 3. Edunsaajat, jotka ovat saaneet toimintaansa yleisavustuksia, useita erityisavustuksia tai molempia.

Edunsaajaryhmä	Ryhmään kuuluvat edunsaajat
Eräät edunsaajat	<ul style="list-style-type: none"> • Tieteellisten seurain valtuuskunta on saanut vuoden 2015 myönnoistä erityis- ja yleisavustuksia 6 kpl momenteilta 4 ja 7, yhteissummaltaan yli 5 M€, so. melkein neljäsnes vuoden 2015 myönnoistä. Vuonna 2014 rahoituspäätöksiä oli 5 yhteissummaltaan 4,9 M€. Lisäksi TSV:n alla toimiva tiedonjulkistamisen neuvottelukunta jakaa vuosittain Tiedonjulkistamisen valtionpalkinnot (2014, 2015). • CSC Oy on saanut vuoden 2015 myönnoistä 7 kpl erityisavustuksia momenteilta 6 ja 7, yhteissummaltaan yli 6 M€ so. neljäsnes vuoden 2015 myönnoistä. Vuonna 2014 rahoituspäätöksiä oli 9 kpl yhteissummaltaan 6,5 M€
Puolueiden ajatuspajat (momentti 5)	<ul style="list-style-type: none"> • Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys ry (2014, 2015) • Kalevi Sorsa -säätiö (2014,2015) • Kansallinen Kulttuurisäätiö (2014,2015) • Suomen Perusta -säätiö (2014,2015) • Svenska Bildningsförbundet rf. (2015) • Vasemmistofoorumi ry (2014,2015) • Vihreä Sivistysliitto ry (2014, 2015)
Tietovarantotoiminnot	<ul style="list-style-type: none"> • Kansalliskirjasto (2014, 2015) • Kansallisarkisto (2014,2015) • Pressarkivföreningen rf (2014, 2015) • Ruotsinsuomalaisten arkisto (2014, 2015) • Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkiston Säätiö (2015) • Suomen Jazz & Populaarimusiikin Arkiston Kannatusyhdistys ry (2014, 2015) • Työväenperinne - Arbetartradition ry (2014, 2015) • Suomalaisen kirjallisuuden seura (avustus sisältää muutakin kuin kirjastotoimintaa, mutta tiedon avoimuuden edistäminen on kyseisinä vuosina ollut toiminnan päätavoitteina) (2014, 2015) • Svenska litteratursällskapet i Finland rf /Traditionsinsamling i Österbotten – arkistotoiminta (2014, 2015) • Kuuroiden liitto (avustus on myönnetty viittomakielen tutkijan palkkaamiseen ja pääosin käytetty sanakirjojen ja muiden tietovarantojen kehittämiseen) (2014, 2015)
Ulkomailla toimivat tiedeinstituutit	<ul style="list-style-type: none"> • Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit ry (2014, 2015) • Suomen Ateenan-instituutin Säätiö (2014, 2015, sis. myös kirjastotoimintaan haettu rahoitus 2015) • Säätiö Institutum Romanum Finlandiae (2014, 2015) • Suomen Japanin Instituutin Säätiö (2014, 2015) • Suomen Lähi-idän instituutin Säätiö (2014, 2015)
Tiedekeskukset	<ul style="list-style-type: none"> • Joensuun Tiedeseura - Joensuu Science Society ry (2015) • Oulun kaupunki (Tiedekeskus Tietomaa) (2014, 2015) • Tiedekeskussäätiö Heureka (2014, 2015)
Tutkimusta tekevät organisaatiot	<ul style="list-style-type: none"> • Etlan kannatusyhdistys (2014, 2015) • PTL säätiö (2014, 2015) • PTT ry (2014, 2015) • Siirtolaisuusinstituuttisäätiö (2014, 2015) • Väestöliitto (2014, 2015) • Otus (2014, 2015)

Ryhmän 2 edunsaajat esitellään taulukossa 4.

Taulukko 4. Yksittäiset erityisavustukset vuosina 2014–2015

Edunsaaja	Erityisavustuksen kohde
College of Europe	Jäsenmaksu (2014, 2015)
Hanasaari - ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus	Tieteen ja yhteiskunnan vuorovaikutus (2014), Svenska nu - nätverket för svenska språket och kultur -hanke (2015)
Helsingin yliopisto, Pohjoismaiden tutkimuksen keskus CENS	Holokaustin ja kansanmurhien tutkimusverkosto Suomessa (2014)
Helsingin yliopisto/ UniPID	FinCEAL+ -hanke (2014)
Helsingin yliopisto: LUMA-keskus	Millenium Youth Camp (2014)
Ilmatieteen Laitos	Tiedekasvatusta toisen asteen oppilaitoksissa tekemällä tutkimusta tutkijoiden kanssa (5T)-hanke (2014, 2015)
Jyväskylän yliopisto	FinCEAL+ - hanke (Euroopan ja Latinalaisen Amerikan, Afrikan ja Aasian välisen tiedeyhteistyön ja TKI-dialogin kehittäminen Suomessa) (2014)
Luonnonvarakeskus	Oppia ja tiedettä kasvigeenivarastoista – pilotti ilmiöpohjaisesta oppimisesta -hankkeeseen (2014 MTT, 2015)
Oulun yliopisto	Arktinen tutkijatapaaminen ja kansainvälinen arktinen seminaari (2015)
Sanastokeskus TSK ry	Julkisten terminologiapalveluiden turvaaminen Suomessa (2014, 2015)
Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry	Veikkauksen edunvälittäjien EU-edunvalvontahanke (2015)
Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta ry	Aurora.tietokanta.fi - Kansallinen tieteen, taiteen ja kulttuurin rahoitustietokanta (2015)
Valtakunnallinen liikunta- ja urheiluorganisaatio Valo ry	EU-edunvalvontahankkeen henkilöstö- ja toimintakulut (2014)
Yksityishenkilö	Suomen tiedepalkinto (2015)
Åbo Akademi	Euro-Bioluming tutkimusinfrastruktuurin sihteeristöä koskeva mak-suusuus (2015)

Myöntöjen euromääräinen painopiste on ryhmässä 1, joten keskitymme arvioinnissa pääasiassa tähän ryhmään. Ryhmää 2 sivutaan vain tarpeen mukaan.

Yhteenvetona analyysissä käytettävä jaottelu on seuraava:

- Eräät edunsaajat (TSV ja CSC Oy)
- Puolueiden ajatuspajat
- Tietovarantotoiminnot
- Ulkomailla toimivat tiedeinstituutit
- Tiedekeskukset
- Tutkimusta tekevät organisaatiot
- Yksittäiset erityisavustukset
- Vuokratuki alamomentilta 8

2.4.2 Toiminnan tarkastelun viitekehys

Edunsaajajakauman yleistarkastelussa käydään läpi vuosien 2014–2015 edunsaajajakauma ja myönnöt sekä niissä tapahtuneet mahdolliset muutokset yllä kuvatulla ryhmitelyllä. Lisäksi arvioidaan, miten myönnetty rahoitus jakautuu eri rahoitusmomenteille ja tiedepoliittisille tavoitteille.

Edunsaajien toimintaa tarkastellaan viiden arviointinäkökulman kautta:

- A Toiminnan tuloksellisuus**
- B Rahoituksen tarpeellisuus**
- C Rahoituksen tarkoituksenmukaisuus**
- D Rahoituksen vaikutus kilpailuun**
- E Rahoituksen vaikutus muihin tekijöihin**

Kustakin näkökulmasta annetaan sanallinen tilannearvio edunsaajaryhmän tasolla.

A. Toiminnan tuloksellisuuden osalta tarkastellaan, minkä tyyppisiin tarkoituksiin tieteen veikkausvoittovaroja on organisaatioissa käytetty, sekä tarkemmin minkälaisia tuotoksia organisaatiot ovat saaneet aikaan rahoitusjaksolla 2014–2015. Myönnöt ovat suurimmalta osin vastikkeettomia, eikä ole saatavilla selkeää tietoa siitä, mikä osuus edunsaajien toiminnan tuloksista on rahoitettu myönnöllä, joten absoluuttinen tuloksellisuuden tarkastelu ei ole mahdollista. Koska edunsaajaryhmät ovat hyvin erilaisia ja edunsaajat poikkeavat toisistaan ryhmien sisälläkin, myös tuloksellisuuden suhteellinen tarkastelu on hankalaa. Tuloksellisuuden analyysissä tarkastellaan siksi ensisijaisesti kunkin ryhmän toiminnan tulosten luonnetta ja arvioidaan tuloksellisuuden vaihtelua ryhmien sisällä eri tietolähteiden perusteella.

B. Rahoituksen tarpeellisuutta lähestytään organisaatioiden kokonaisrahoituksen ja tieteen veikkausvoittovarojen suhteellisen osuuden kautta. Tarpeellisuudella tarkoitetaan analyysissä rahoituksen merkitystä edunsaajalle. Analyysissä tarkastellaan myös onko organisaatioille olemassa muita mahdollisia rahoituskanavia ja mitä mahdollisesti jäisi tekemättä ilman tieteen veikkausvoittovaroja.

C. Rahoituksen tarkoituksenmukaisuuden arvioinnissa tarkastellaan miten edunsaajien toiminta on edistänyt edellä määriteltyjä (luku 2.3) vuosien 2014–15 tiedepoliittisia tavoitteita ja mikä on ollut edunsaajien merkitys näiden tavoitteiden edistämisessä. Tätä arvioidaan edunsaajien vuosien 2014–2015 tulosten ja edunsaajien yleisen tiedepoliittisen vaikuttavuuden kautta.

D. Rahoituksen vaikutukset kilpailuun: Keskeisiä kilpailunäkökulmia ovat mm. seuraavat:

- *Liiketoiminnallista kilpailua* rahoituksen voidaan katsoa vääristävän, jos yleisavustus myönnetään hankkeelle, joka olisi julkisena hankintana pitänyt kilpailuttaa, tai jos rahoitus mahdollistaa markkinoilla toimivalle edunsaajalle kyvyn tarjota palveluja edullisemmin kuin kilpailijat.
- *Akateemista kilpailua* rahoituksen voidaan ajatella vääristävän, mikäli sitä myönnetään akateemiseen toimintaan ilman alalle tyypillistä vertaisarviointia tai muuta luotettavaa tapaa arvioida tutkimussuunnitelmat tai tuotokset.
- *Puolueiden välistä kilpailua* rahoituksen voidaan ajatella vääristävän, jos edunsaajien joukossa puolueiden ajatuspajat, jotka rahoitusta saavat, saavat rahoitusta erilaisin perustein tai käyttävät rahoituksen ilman riittävää seurantaa.

Arvioinnissa keskitytään vaikutuksiin liiketoiminnalliseen sekä akateemiseen kilpailuun.

E. Muut vaikutukset viittaavat ensisijaisesti valtionavustuslain vaatimukseen sen selvittämisestä, miten avustukset vaikuttavat väestöryhmien asemaan ja ympäristöön sekä millaisia muita vaikutuksia voidaan tunnistaa. Kaikilla edunsaajaryhmillä ei välttämättä ole suoria vaikutuksia, mutta epäsuoria on todennäköisesti kaikilla. Näitä käsitellään siinä määrin kun ne ilmenevät käytettävissä olevasta aineistosta.

2.4.3 Rakenteellisen tason tarkastelu

Rahoituksen jakamisen rakenteellisessa tarkastelussa arvioidaan A. rahoitusprosessia ja B. rahoitusmuodon ominaisuuksia.

A. Rahoitusprosessin toimivuuden arviointi jakautuu seuraaviin osioihin:

1. Rahoituksen hakumenettely ja siinä erityisesti rahoitushakujen ilmoitusmenettely ja avoimuus
2. Rahoituksen myöntöperusteet
3. Rahoitetun toiminnan tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden seurannan järjestäminen, palautejärjestelyt ja seurannan tulosten kytkentä jatkorahoituspäätöksiin

B. Rahoitusmuodon ominaisuuksia arvioidaan seuraavista näkökulmista:

1. Rahoituksen tavoitteellisuus
2. Rahoituksen ohjausvaikutukset
3. Rahoituksen tulosten levittäminen
4. Rahoitusprosessin resursointi
5. Rahoitusprosessin kehittäminen.

2.4.4 Tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus ja vaikuttavuus

Varsinaiseen tutkimukselliseen pääkysymykseen – tieteen veikkausvoittovarojen tiedepoliittisen tarkoituksenmukaisuuden ja vaikuttavuuden arvioon – vastataan yhdistämällä edunsaajataso tulokset (luku 2.4.1) ja rahoituksen jakamiseen liittyvät rakenteelliset ominaisuudet (luku 2.4.2). Erityisesti ennakoivan arvioinnin hengessä rakenteelliset ominaisuudet voidaan arvioida jopa tärkeämmiksi kuin edunsaajajakauma tai edunsaajien toiminta. Rakenteelliset ominaisuudet vaikuttavat suoraan rahoitetun kokonaisuuden mahdollisuuksiin vastata tiedepoliittisiin tavoitteisiin. Ne ohjaavat rahoitusta tietyillä perusteilla määritellyille organisaatioille tai toiminnoille, jotka tuottavat tulokset ja vaikuttavuuden.

2.5 Arvioinnin menetelmät ja toteutus

Arvioinnin näkökulma on ennakoiva ja kehittävä. Arviointi suoritettiin ulkopuolisena arviointina seuraavilla menetelmillä:

Arvioinnin ensimmäisessä vaiheessa luotiin alustava kuva avustustoiminnasta kirjallisen aineiston keruulla ja analyysillä sekä OKM:n vastuuvirkamiesten haastatteluilla. Arvioinnissa käytetty kirjallinen aineisto luetellaan lähdeluettelossa ja haastatellut henkilöt liitteessä 2.

Osana alustavaa arviointia suoritettiin laaja kysely kaikille edunsaajille, johon vastasi yhteensä 37 edunsaajaa. Kyselyn tuloksia on käytetty edunsaaja-analyyseissa luvussa 3 ja raportin liitteessä 1. Raportin luvussa 4 esitetään rahoitusprosessiin liittyvät kyselyn tulokset.¹⁸

Arvioinnista keskusteltiin tieteen veikkausvoittovarojen edunsaajien vuotuisessa tiedotustilaisuudessa 13.6.2017, jonka työpajamaisessa ryhmäkeskustelussa käsiteltiin erityisesti tiedepoliittisten tavoitteiden toteutumista edunsaajien toiminnassa.

¹⁸ Kysymysrunko löytyy liitteessä 3. Kyselyn tuloksia ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi esittää raakatiloina raportin liitteenä.

Arvioinnin syväanalyysivaiheessa (elo-syyskuussa) tarkasteltiin tieteen veikkausvoittovarojen tuloksellisuutta, tarpeellisuutta, tiedepoliittisesta tarkoituksenmukaisuutta sekä yhteiskunnallisia ja kilpailuun liittyviä vaikutuksia. Syventävä selvitys perustui kyselyn tulosten analyysiin, 23 edunsaajan syvähaastatteluun, keskusteluihin OKM:n johdon kanssa sekä arviointiryhmän sisäiseen analyysityöskentelyyn.

Kyselytieto, haastattelut ja muu lähdetieto koostettiin edunsaajaryhmäkohtaisiksi analyysituloksiksi, jotka ovat selvityksen liitteenä.

Arvioinnin ohjausryhmää hyödynnettiin viitekehyksen, prosessin ja faktojen validoinnissa. Arviointituloksista vastaa arviointitiimi.

3 Tieteen veikkausvoittovarojen käyttö: Edunsaajaryhmien tarkastelu

3.1 Edunsaajajakauman yleistarkastelu

Vuosina 2014 ja 2015 edunsaajajakauma oli suhteellisen muuttumaton. Ainoastaan erityisavustusten saajissa oli pieniä muutoksia. Myönnöt 2014 ja 2015 on esitetty kuvissa 2 ja 3.

Kaksi suurinta edunsaajaa, **TSV** ja **CSC Oy** saivat yhteensä noin puolet kokonaisrahoituksesta (vuonna 2014 TSV sai 5,3 M€ ja CSC Oy 6,5 M€, yhteensä 49 % jaetusta summasta ja vuonna 2015 TSV sai 5,6 M€ ja CSC 6,1 M€, yhteensä 51 % jaetusta rahoituksesta).

Seuraavaksi suurin ryhmä, **tietovarantotoiminnot**, sai yhteensä noin 15 % rahoituksesta kumpanakin vuonna. Kansalliskirjasto erottui joukosta noin 1 M€ erityisavustuksilla kumpanakin vuonna.

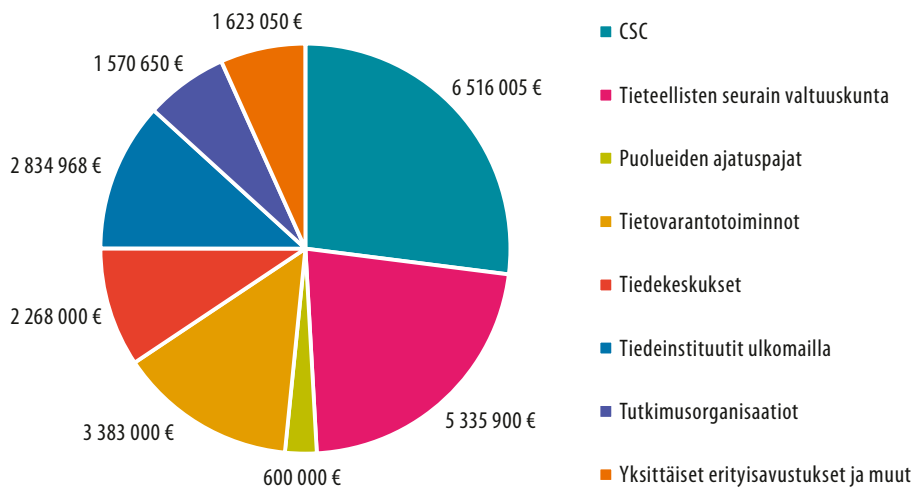
Tiedeinstituutit ulkomailla (5 edunsaajaa) ja **Tiedekeskukset** (3 edunsaajaa) muodostavat tarkastelujaksolla kumpikin noin 10 % kokonaisrahoituksesta. Tiedekeskusryhmässä Heurekan rahoitusosuus muodostaa yli 90 % rahoituksesta.

Tutkimusorganisaatiot-ryhmän kuusi edunsaajaa ovat saaneet kokonaisrahoituksesta 7 %.

Puolueiden ajatuspajat saavat 600 000 € (2 %) rahoituksesta. Ajatuspajatoiminta on liitetty tieteen veikkausvoittovarojen rahoituksen piiriin vuosina 2005-2013 oikeusministeriön kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman (2003-2007) tuloksena. Vuosittaisista rahoituspäätöksistä vastaa viime kädessä OKM, mutta faktisesti OKM:ltä edellytetään puolueiden ajatuspajatoiminnan rahoittamista momentilta 29.40.53.5 (Päätöksentekoa tukevaa yhteiskunnallista tutkimusta tekevien yhteisöjen ja tutkimuslaitosten avustukset). Tarkkaa hallinnollis-poliittista mekanismia, jolla velvoite syntyy ja millä perusteella varat jaetaan ajatuspajojen kesken, ei ole tämän hankkeen puitteissa pystytty selvittämään.

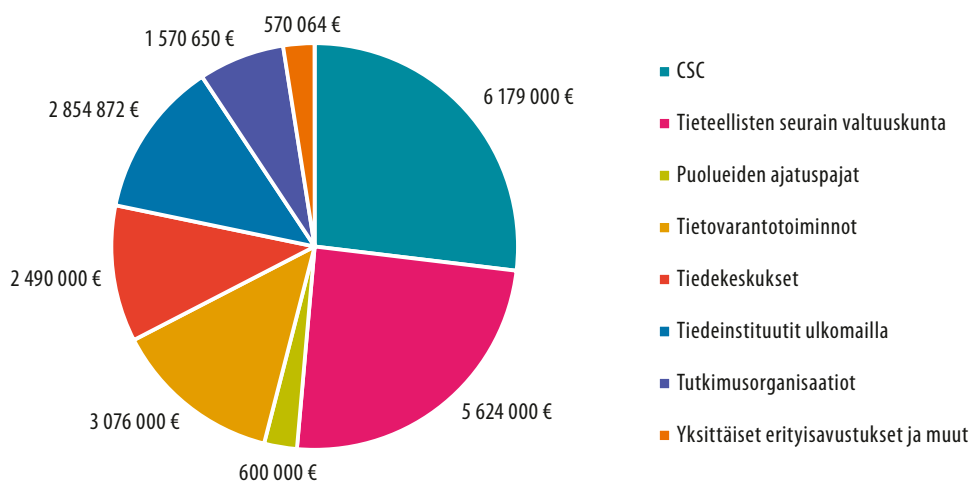
Yksittäiset erityisavustukset muodostivat v. 2014 7 % myönnoistä, mutta v. 2015 vain 2 % myönnoistä. Ero v. 2014 ja 2015 välillä johtui lähinnä FinCEAL+-hankkeen 1,2 M€ rahoituksesta v. 2014.¹⁹

Tarkasteluvuosien välillä on tuskin lainkaan muutoksia edunsaajakannassa. Haastattelujen perusteella tämä pätee myös pidemmän ajan tarkastelussa: Vaikka joitakin edunsaajia on vuosien varrella karsittu ja joitakin uusiakin on tullut, edunsaajakanta on suurimmalta osin ollut hyvin pysyvä. Edunsaajaryhmien sisällä on jonkin verran vaihtelevuutta jaetuissa euromäärissä, mm. on tehty joitakin harkinnanvaraisia korotuksia ja joitakin karsintoja, mutta nämä muutokset ovat olleet pieniä.

Kuva 2. Tieteen veikkausvoittovarojen myöntöjen jakautuminen eri edunsaajaryhmille vuonna 2014.

¹⁹ Euroopan ja Latinalaisen Amerikan, Afrikan ja Aasian välisen tiedeyhteistyön ja TKI-dialogin kehittäminen Suomessa (FinCEAL Plus). Hankkeen tavoitteena oli lisätä suomalaisten asiantuntijoiden osallistumista EU-tason tiedepoliittisiin alueiden välisiin dialogeihin sekä tarjota konkreettista tukea suomalaisille tutkijoille tutkimusyhteistyön ja uusien hankkeiden rakentamiseen kolmansien maiden kumppanien kanssa, <https://issuu.com/finceal/docs/finceal-plus-2016/2>

Kuva 3. Tieteen veikkausvoittovarojen myöntöjen jakautuminen eri edunsaajaryhmille vuonna 2015.

3.2 Tieteen veikkausvoittovarot edunsaajien toiminnassa

Alla tarkastellaan keskeisten edunsaajaryhmien rahoituksen käyttöä ja toiminnan tuloksellisuutta.²⁰ Yksityiskohtaisemmat analyysit edunsaajaryhmistä löytyvät raportin liitteestä 1.

3.2.1 TSV ja CSC Oy

Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan (TSV) yleisavustus mahdollistaa TSV:n lakisääteisten tehtävien hoitamisen: 275 tieteellisen yhteisön ja 4 tiedeakatemiaan yhteistoiminta, tieteellinen tiedonvälitys ja julkaisu-toiminta sekä tutkimustiedon tunnetuksi tekeminen ja sen käyttö yhteiskunnassa. TSV-yhteisöön kuuluvat myös tutkimuseettinen neuvottelukunta, tiedonjulkistamisen neuvottelukunta, tiedeakatemiain neuvottelukunta sekä julkaisufoorumi. TSV jakaa valtionavustuksia edelleen tieteellisten seurojen julkaisu-toimintaan ja kansainväliseen toimintaan sekä kansainvälisten ja kansallisten tieteellisten konferenssien järjestämiseen. TSV:n toiminta on Suomessa ainutlaatuista. Tuloksellisuutta seurataan vuosittaisissa tapaamisissa ministeriön kanssa. Itsearviointissa tuloksiksi vuosina 2014 ja 2015 TSV raportoi mm. että sen edelleen jakamien erityisavustusten hakemusten laatu oli parantunut ja hyväksymisprosentit nousseet, toiminnan näkyvyys ja tunnettuus parantunut, TSV:n houkuttelevuus yhteistyökumppanina erityisesti avoimen tieteen hankkeissa oli noussut ja osallistuminen tiedepoliittiseen keskusteluun oli lisääntynyt.

²⁰ Analyysissa huomioidaan, että yleis- ja erityisavustuksilla on eri käyttötarkoitukset.

CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy (CSC) on valtion ja korkeakoulujen²¹ omistama osakeyhtiö, joka tuottaa ICT-asiantuntijapalveluita tutkimukselle, koulutukselle, kulttuurille, julkishallinnolle ja yrityksille. Vuosina 2014 ja 2015 CSC sai veikkausvoittovaroista useampia erityisavustuksia, jotka mahdollistivat eri hankkeiden toteutusta. Vuosina 2014 ja 2015 rahoitettujen hankkeiden keskeinen tavoite oli kehittää Suomen mahdollisuuksia vaikuttaa eurooppalaiseen tutkimusinfrastruktuuripolitiikkaan ja antaa suomalaisille tutkijoille hyvät mahdollisuudet käyttää infrastruktuureja. Erityisavustuksilla rahoitettuja projekteja on ohjattu ja rahankäyttöä seurattu erillisissä projektiryhmissä sekä vuosisopimustoiminnan laatupalaverissa, joissa myös tuloksellisuutta on arvioitu projektikohtaisesti. CSC:n vastuulla olevat tutkimusinfrastruktuurit kytkeytyvät Suomen Akatemian kansallisten tutkimusinfrastruktuurien tiekarttaan, missä yhteydessä niitä on arvioitu.

3.2.2 Puolueiden ajatuspajat

Puolueita lähellä olevien ajatuspajojen yleisavustukset on pääsääntöisesti hyödynnetty tutkimus- ja selvityspalveluiden toteuttamiseen, julkaisujen kustantamiseen, tutkimushenkilöstön palkkakuluihin, organisaation peruskuluihin, perusinfrastruktuuriin sekä toiminnan ja tutkimuksen organisoimiseen/johtamiseen. Ajatuspajojen toiminnan luonne ja laajuus eroavat jossain määrin toisistaan, eikä toiminnan volyymistä ole ajatuspajojen välillä keskenään vertailukelpoista tietoa. Tuotoksinaan ajatuspajat ovat itsearvioinnissa listanneet mm. raportteja, aloitteita, kirjoja, julkaisuja ja tieteelliseen tietoon perustuvia tutkimuksia. Nämä ovat laajuudeltaan ja sisällöiltään varsin erilaisia ja niiden vertailtavuus keskenään on hankalaa. Itsearvioinnissa ajatuspajat ovat raportoineet, että rahoitushakemuksissa kuvatut keskeiset tavoitteet (jotka näyttäisivät olevan suunnattuja palvelemaan pääasiassa puolueiden ja niiden ideologioiden mukaista toimintaa) on saavutettu pääsääntöisesti hyvin. Ajatuspajojen yleisavustusten määrässä ja niiden prosenttiosuuksissa koko toiminnan budjetista on vaihtelua jolla ei näyttäisi olevan selkeää suhdetta ajatuspajojen kokoon tai toiminnan volyymiin ja sen tuottamiin tuloksiin.

²¹ Korkeakoulut tulivat omistajiksi valtioneuvoston päätöksellä 8.9.2016

3.2.3 Tietovarantotoiminnot

Ryhmään kuuluu sekä yleis- että (useita) erityisavustuksia saaneita tahoja. Rahoitus on käytetty sekä toiminnan ylläpitämiseen ja osittain kehityshankkeisiin. Ryhmässä erottuu Kansalliskirjasto, jolle on myönnetty 10 kpl erityisavustuksia v. 2014 ja 6 kpl erityisavustuksia vuonna 2015 käytettäväksi kansallisiin digitaalisiin kehityshankkeisiin ja toisaalta erilaisiin akuutteihin toimintamenoihin. Erityisavustuksilla rahoitetuilla kansallisilla kehityshankkeilla tuloksellisuutta seurataan erillisissä hankeohjausryhmissä. Toisaalta ryhmään kuuluu joukko arkistoja ja kirjastoja, joiden operatiivista toimintaa on ylläpidetty jo pitempään ilman tuloksellisuuden arviointia (hyvin erikoistuneiden kirjastojen tuloksia, esim. käyttäjämääriä voi myös olla vaikeaa verrata keskenään). Jonkin verran avustuksia on käytetty toimintaan, josta ei synny suoria tuloksia tai vaikutuksia, kuten säilytystiloihin ja muuttokuluihin.

3.2.4 Tiedeinstituutit ulkomailla

Suomen tiedeinstituutit ulkomailla rahoittavat olemassaoloon pääsääntöisesti valtionavustuksilla. Instituutit ovat saaneet yleisavustuksia henkilöstön palkkaamisesta tilavuokriin. Instituuttien tehtävään kuuluvat myös kulttuuri ja Suomi-kuvan edistäminen. Jokainen tiedeinstituutti toimii itsenäisen säätiön alla ja niiden tavoitteet ja profiilit eroavat toisistaan. Rooman-instituutin päätehtävät ovat tieteellinen tutkimus ja tutkijakoulutus, Ateenan-instituutin päätehtäviä ovat Kreikan arkeologian, historian, kielen ja kulttuurin tutkimus sekä koulutus, Lähi-idän instituutin säätiön tarkoituksena on tukea ja edistää Lähi-idän kielten, kulttuurien, uskontojen ja yhteiskuntien tutkimusta ja opetusta sekä tieteellistä ja kulttuurista yhteistyötä Suomen ja kohdealueen välillä. Instituutin tehtävänä on erityisesti tieteen, kulttuurin ja koulutuksen kentillä tunnistaa ja ennakoita molempien maiden kehitys- ja yhteistyötarpeita sekä auttaa potentiaalisia yhteistyötahoja löytämään toisensa Suomen Japanin-instituutin tehtävänä on erityisesti tieteen, kulttuurin ja koulutuksen kentillä tunnistaa ja ennakoita molempien maiden kehitys- ja yhteistyötarpeita sekä auttaa potentiaalisia yhteistyötahoja löytämään toisensa.

Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit ry (SKTI) on perustettu koordinoimaan kaikkien 17 Suomen instituutin yhteistyötä. Instituuttiryhmä on sisällöllisesti suhteellisen vertailukelpoinen. Kun suhteutetaan SKTI:lta saadut instituuttien taloudelliset tunnusluvut instituuttien raportointiin tuloksiin, voidaan todeta, että yleisavustusten suuruuden vaihtelu tai avustuksen prosenttiosuus koko toiminnasta ei näyttäisi olevan selkeässä suhteessa instituuttien kokoon, toiminnan volyyymiin tai instituutin tuottamiin tuloksiin.

3.2.5 Tiedekeskukset

Ryhmässä on sekä yleis- että useiden erityisavustusten saajia. Tiedekeskus Heureka saa yleisavustusta perustoimintaansa kun taas Tiedekeskus Tietomaa Oulussa ja Joensuun SciFest saavat erityisavustuksia²². Tiedekeskus Tietomaan osalta avustus on kuitenkin kehittynyt vuosien varrella pysyväluonteiseksi, ja sitä myönnetään tiedekeskuksen ope- tuksellisten toimintojen kehittämiseen. SciFest käyttää rahoituksensa ympärivuotiseen toimintaansa, joka huipentuu vuosittaiseen SciFest-tiedefestivaaliin. Edunsaajista Heureka on kehittänyt selkeitä tuloksellisuusmittareita, joista keskeisimmät ovat kävijämäärä, kävijätyytyväisyys, omarahoitus ja omavaraisuus, operatiivinen tehokkuus sekä budjetin onnistuminen. Näitä seurataan vuosittain ministeriön kanssa. Myös Joensuun SciFest raportoiti tuloksinaan mm. kävijämäärän kasvattamisen ja ohjelmatarjonnan monipuolistamisen, uudet yhteistyökumppanit, kansainvälisyyden lisäämisen, kävijäpalautteen, kulujen pudottamisen sekä tapahtuman strategisen merkityksen kasvamisen. Tiedekeskukset ovat suhteellisen vertailukelpoinen ryhmä, jossa esimerkiksi Heurukan mallin mukaisia mittareita voitaisiin käyttää tuloksellisuuden seurantaan.

3.2.6 Tutkimusorganisaatiot

Taloudelliset tutkimusorganisaatio (Etna, PTL, PTT) ovat käyttäneet yleisavustuksensa tieteelliseen työhön ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen keskittyen tehtäviin ja aiheisiin, jotka eivät ole mahdollisia pelkän projektirahoituksen avulla. Rahoitusta on käytetty myös menetelmien ja osaamisen kehittämiseen, kansainväliseen tutkimusyhteistyöhön ja verkostoitumiseen sekä tieteelliseen julkaisemiseen. Muut tutkimusorganisaatiot ovat käyttäneet yleisavustukset organisaatioiden perustoimintoihin: palkkakuluihin, mutta osin myös yleisiin käyttökuluihin. Kaikki taloudelliset tutkimustoimijat mainitsevat ainakin seuraavia tuloksia tarkasteluviuosilta: Lausunnot eduskunnalle tai erityisselvitykset päätöksentekijöille, asiantuntijoiden osallistuminen työryhmiin ja komiteoihin, luennot, seminaariesitykset ja alustukset sidosryhmille ja tieteelliselle yhteisölle, tieteelliset ja muut julkaisut, yhteistyö muiden (tieteellisten) toimijoiden kanssa. Edunsaajaryhmästä mm. Etna ja Väestöntutkimuslaitos nostavat esille myös erilaiset koulutukseen liittyvät mittarit, kuten harjoittelu-, pro gradu - ja väitöskirjapaikat ja -työt. Väestöntutkimuskeskus ja Otus toteuttavat erilaisia laajoja tiedonkeruuhankkeita, joiden toteutuminen ja raportointi muodostavat yhden merkittävistä tuloksista kyseisten organisaatioiden toiminnassa tarkasteluviuosina.

²² Tiedekeskus Tietomaan ja SciFestin avustukset näyttäisivät olevan erityisavustuksia lähinnä teknisistä syistä (Tietomaan kohdalla edunsaajana on Oulun kaupunki ja Joensuun SciFestille on myönnetty useampivuotisia avustuksia, mikä on mahdollista vain erityisavustusten piirissä).

3.2.7 Yhteenveto

Edunsaajien tuloksellisuuden arviointia ja vertailua hankaloittaa se, että edunsaajat muodostavat hyvin heterogeenisen kokonaisuuden. Yleisavustusten osalta ei pystytä myöskään eristämään niitä tuloksia, jotka ovat syntyneet tieteen veikkausvoittovoitoilla. Vedämme seuraavassa yhteen ryhmittäin tuloksellisuuden seurannan mekanismeja.

- TSV tekee ainutlaatuisia työtä tieteen tukitoiminnan ytimessä, ja työ perustuu lähes täysin tässä tarkasteltavaan rahoitukseen. Tuloksellisuutta seurataan säännöllisesti TSV:n itse ilmoittamien vuosittaisten tulosten perusteella. Tuloksellisuutta ei kuitenkaan erityisesti arvioida, koska mm. vertailupohjaa ei ole olemassa.
- CSC tarjoaa omistajilleen inhouse-lähtökohdista sekä ainutlaatuisia että bulkkipalveluja vakiintuneessa yhteistyösuhteessa, joka kuitenkin on muutostilassa omistajapohjan muututtua. Tieteen veikkausvoittovoitoilla rahoitetun toiminnan tuloksellisuutta – niiltä osin kuin kyse on projektityyppisestä toiminnasta – seurataan projektinohjauksen puitteissa, mutta ei niinkään rahoitusprosessin puitteissa.
- Puolueiden ajatuspajat ovat volyyymiensa suhteen hyvin erilaisia. Ajatuspajat raportoivat toimintansa tuloksellisuudesta vaihtelevasti, mutta tieteen veikkausvoittovoitojen osuutta tuloksellisuudessa ei voida eristää eikä tuloksellisuutta erityisesti seurata.
- Tietovarantotoiminnot ovat sekä volyyymiensa että sisältöjensä suhteen erilaisia. Tietovarantotoiminnan tuloksellisuutta on vaikea mitata suoraan eikä tätä mittaamista juuri tehdä. Tuloksellisuutta tärkeämpää olisi ilmeisesti hahmottaa sitä, millaisia vaikutuksia toiminnalla on, so. millaista kysyntää eri tietovarannoilla on, miten tietovarantoja hyödynnetään ja sitä, miten tietovarantotoimintaa tehdään tunnetuksi.
- Ulkomailla toimivat tiedeinstituutit, tiedekeskukset ja tutkimusorganisaatiot ovat suhteellisen homogeenisia ryhmiä, mutta yhteisiä tuloksellisuusmittareita ei ole. Ulkomailla toimivien tiedeinstituuttien talouslukujen perusteella voidaan karkeasti arvioida, että niiden tuloksellisuus vaihtelee. Tutkimusorganisaatioiden eräänä haasteena on tulosten suuntautuminen tieteelliseen työhön, joka ei ole tämän rahoituksen keskiössä. Vastaavasti tieteellisen tutkimuksen mittarit eivät sovellu tämän rahoituksen mittareiksi.

Niiltä osin kuin edunsaajien toiminnan tuloksellisuutta pystytään arvioimaan, voidaan todeta, että avustusten määrät eivät selitä edunsaajien toiminnan laajuutta tai sen tuloksia.

3.3 Rahoituksen tarpeellisuus edunsaajille

3.3.1 TSV ja CSC Oy

TSV:n toiminta rahoitetaan lähes täysmääräisenä valtionavustuksilla, lisäksi jäsenseurat maksavat jäsenmäärään perustuvaa jäsenmaksua. Valtionavustuksen määrä oli molempina tarkasteluvuosina noin 90 % TSV:n kokonaisbudjetista. TSV saa n. 60 % kokonaisbudjetistaan po. rahoituksen yleisavustuksista. Tämä käytetään henkilöstön palkkoihin ja toimintamenoihin, lisäksi yleisavustus sisältää n 300 000 € edelleen jaettavia yleisavustuksia ja kansainvälisten järjestöjen jäsenmaksuja. Loput kokonaisbudjetista muodostuu edelleen jaettavista erityisavustuksista kansainvälisiin konferensseihin ja tieteelliseen julkaisemiseen. TSV on käytännössä täysin riippuvainen valtionavustuksesta ja tieteen veikkausvoittovaroilla on selkeä toimintaa ylläpitävä funktio. Toiminta on lakisääteistä.

CSC:n koko liikevaihdosta noin puolet tulee OKM:n budjetista, jolla ostetaan ministeriön tarvitsemat palvelut. Palveluostoon on pyritty rakentamaan ohjauksrakenteet, joilla tarjonta pyritään sovittamaan tarpeeseen. Lisäksi CSC sai tieteen veikkausvoittovaroista useampia erityisavustuksia eri kehityshankkeisiin. Vaikka CSC:n saamalla erityisavustuksilla on periaatteessa laajentava funktio, rahoituksen taso ja jatkuvuus kuitenkin viittaa siihen, että josain määrin CSC:n perustoimintaa myös ylläpidetään tieteen veikkausvoittovaroilla. CSC:n itsearvion mukaan sen olemassaolo ei vaarantuisi ilman veikkausvoittovaroja. Toiminta kuitenkin supistuisi merkittävästi, koska muita rahoituslähteitä ei tällä hetkellä ole. Lisäksi veikkausvoittovaroista myönnetyn EU-hankkeiden vastinrahoituksen supistumisella olisi useamman miljoonan vipuvaikutus EU-rahoituksen kotiuttamiseen. CSC arvioi itse, että toiminnan supistuminen romahduttaisi laskennallisten tieteiden suorittamismahdollisuudet Suomessa tilanteessa, jossa digitalisaation myötä dataintensiivinen tutkimus on leviämässä kaikille tieteenaloille.

CSC:n omistuksessa tapahtui 2017 alussa merkittävä muutos, kun 30% sen osakkeista luovutettiin korkeakouluille. Muutos tulisi jatkossa huomioida rahoituksen ja toimintojen tarpeellisuutta selvittäessä.

3.3.2 Puolueiden ajatuspajat

Rahoitus on puolueiden ajatuspajoille pääsääntöisesti tarpeellista, se muodostaa enimmäkseen jopa 85 % toimijoiden budjetista. Ajatuspajoista neljälle (Visio, Kalevi Sorsa – säätiö, e2 ja Toivo) rahoitus on niin merkittävä, että sen päätyminen vaarantaa toiminnan jatkumisen. Muiden osalta (Agenda, Vasemmistofoorumi, Suomen Perusta) toimintaa jouduttaiisiin supistamaan, mutta rahoitusta olisi todennäköisesti saatavissa muualtakin.

Tarpeellisuuden ja toiminnan motiivien kannalta jossain määrin kyseenalaista on se, että ajatuspajoja on haastattelujen mukaan myös perustettu vastaanottamaan rahoitusta, kun se tuli tarjolle. Lähtökohtaisesti hyvä periaate rahoituksessa on, että rahoituksen saajan sitoutuminen mitataan ja sitä arvioidaan esimerkiksi rahoituksen tarvelähtöisyydellä tai riittäville omarahoitusosuuksilla.

3.3.3 Tietovarantotoiminnot

Rahoitus on kirjasto- ja arkistotoiminnalle pääsääntöisesti tarpeellista. Suurimmillaan työväen kirjaston toiminnassa avustus muodosti 77 % kokonaisbudjetista, pienimmillään SKS:n budjetista avustus muodosti vain 9 %; viimeksi mainittu rahoituksen määrä oli kuitenkin absoluuttisesti merkittävä, noin 1 M€.

Kansallisarkiston erityisavustustarpeita rahoitettiin käyttöönasetantojen kautta. Tieteen veikkausvoittovaroista Kansalliskirjasto sai molempina vuosina erityisavustuksia arvoltaan noin 1 M€ kansallisten metatietovarantojen, yhteistietokantojen ja digitaalisten asiakasliittymien ja verkkokirjastojen ylläpitoon ja kehittämiseen. Toisaalta avustusta myönnettiin myös niinkin operatiiviseen ja lakisääteiseen tarpeeseen kuin sanomalehtivapaakappaleiden varastointiin. Erityisavustuksina näitä ei pysty vertaamaan organisaation kokonaisbudjettiin, avustusten määrästä ja tasosta voi kuitenkin päätellä, että rahoitusta on jonkin verran käytetty myös ylläpitäviin funktioihin ja täydentämään budjettirahoitusta. Voidaan arvioida, että rahoitus on suurelle osalle ryhmän toimijoista hyvin tarpeellista, ja että myös lakisääteisiä tehtäviä jäisi mahdollisesti tekemättä, jos esimerkiksi Kansallisarkiston erityisavustuksia ei myönnettäisi.

3.3.4 Tiedeinstituutit ulkomailla

Tieteen veikkausvoittovarat muodostavat erittäin merkittävän osan ulkomailla toimivien tiedeinstituuttien budjetista (72–95 %). Rahoituksessa on selkeä ylläpitävä funktio ja toiminta lakkaisi ilman sitä, koska suurin osa muusta rahoituksesta on irrallista tutkimus- ja kulttuuritoiminnan hankerahoitusta, joka ei kuulu perusrahoitukseen.

3.3.5 Tiedekeskukset

Heureka sai vuonna 2014 yleisavusta noin 23 % kokonaisbudjetistaan, noin 2M€. Rahoitusmalli perustuu Vantaan kaupungin ja OKM:n aiesopimukseen, jonka mukaan Vantaan kaupunki rahoittaa noin 33 % kokonaisbudjetista. Loput budjetista katettiin lähinnä lippu- ja vuokratuotoilla (24 %) sekä yritys- ja yhteistyön tuotoilla. Rahoituksella on selkeä ylläpitävä funktio ja vipuvaikutus kaupungin rahoitukseen. Ilman tieteen veikkausvoittovaroja toiminta supistuisi huomattavasti vaikkakaan se ei välttämättä vaarantuisi kokonaan.

Tiedekeskus Tietomaa saa erityisavustusta opetuksellisiin toimintoihin 85 000 €²³. Merkittävin tiedekeskuksen rahoittaja on Oulun kaupunki. Tieteen veikkausvoittovarot ovat Tietomaaan mukaan tärkeä rahoituselementti, mutta niillä on lähinnä laajentava funktio, koska toiminnan ylläpitämisessä suurin vastuu on Oulun kaupungilla ja omalla tulonhankinnalla.

SciFest järjestettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2007 ja Joensuun tiedeseura perustettiin nimenomaan vastaanottamaan valtionavustusta SciFest-toiminnalle. SciFestille on jaettu kolme- ja kaksivuotisia erityisavustuksia, vuonna 2015 SciFestille myönnettiin erityisavustusta 200 000 €. Tieteen veikkausvoittovaroilla katetaan noin puolet SciFestin kuluista. Loput kerätään esim. yliopistolta ja kaupungilta. OKM:n avustuksella on selkeä tapahtumaa ylläpitävä funktio, vaikka kyseessä on erityisavustus.

3.3.6 Tutkimusorganisaatiot

Rahoituksen osuus taloudellisten tutkimustoimijoiden budjeteista on ollut vuosina 2014 ja 2015 välillä 6-14 %. Rahoituksella on laajentava funktio, eikä se välttämättä ole ratkaiseva organisaation olemassaolon kannalta, mutta ilman tätä osuutta organisaatioiden omasta mielestä toimintaa jouduttaisiin kuitenkin karsimaan, siirtymään lyhytjänteisempään toimintaan ja/tai pohtimaan organisaation roolia uudelleen. Olisi myös mahdollista, että osallistuminen erilaisiin julkishallinnon työryhmiin, komiteoihin, lausuntoihin ym. kärsisi, vaikka rahoitusta ei pidetäkään suoraan siihen tarkoitettuna.

Muille tutkimusorganisaatioille rahoituksen merkitys on erityisen suuri. Rahoituksen osuus organisaatioiden budjeteista on vaihdellut välillä 19 - 62 %.²⁴ Rahoituksella on ylläpitävä funktio ja joidenkin organisaatioiden koko toiminta olisi vaarassa, mikäli valtionavustuksia ei jatkettaisi. Huomattavaa on, että eräiden organisaatioiden nykyistä toimintaa on lähdetty rakentamaan selkeästi valtionavustukseen pohjautuen, joten luonnollisesti toimintaa jouduttaisiin uudelleen tarkastelemaan radikaalisti, mikäli avustusta ei enää saataisi. Muillakin merkittäviä toimintoja jouduttaisiin todennäköisesti lakkauttamaan. Muita mahdollisia tutkimuksen rahoitusmuotoja, joita organisaatiot jo osin nykyäänkin käyttävät, tarjoavat mm. säätiöt, Suomen Akatemia, EU-lähteet sekä yksityinen rahoituspuoli. On huomattava, että toiminnan mahdollisen supistamisen kautta tapahtuva vaikuttavuuden väheneminen saattaisi vaikuttaa muihinkin rahoitusosuuksiin ja -mahdollisuuksiin negatiivisesti ja sitä kautta epäsuorasti organisaatioiden elinvoimaisuuteen.

²³ Tiedekeskus Tietomaa toimii Oulun Museo- ja tiedekeskus Luupin osana yhdessä Oulun taidemuseon ja Pohjois-Pohjanmaan museon kanssa. Luupin toimintakulut olivat vuonna 2016 1,48 M€, joista yli puolet katettiin Oulun kaupungin tuella. Muu toiminnan rahoitus muodostuu oman toiminnan tuotoista sekä avustuksista (ml. tieteen veikkausvoittovarot). Mainittu summa kattaa arviolta n. 17 % tiedekeskustoiminnasta.

²⁴ Siirtolaisinstituutilla valtionavustus on muodostanut selkeästi suurimman osuuden budjetista, noin 60 % molempina tarkasteluvuosina.

3.3.7 Yhteenveto

Tieteen veikkausvoittovarot on merkittävä rahoituslähde monelle edunsaajalle ja monen organisaation toiminta riippuu tällä hetkellä voimakkaasti tästä rahoituksesta. Osa puolueiden ajatuspajoista on jopa perustettu vastaanottamaan rahoitusta. Etenkin selvityksen haastattelutulokset viittaavat siihen, että enemmistö organisaatioista perustaa toimintansa sen varaan, että avustustoiminta jatkuu muuttumattomana. Pienemmällä osalla edunsaajista on monipuolisempi rahoitus pohja.

3.4 Rahoituksen tarkoituksenmukaisuus

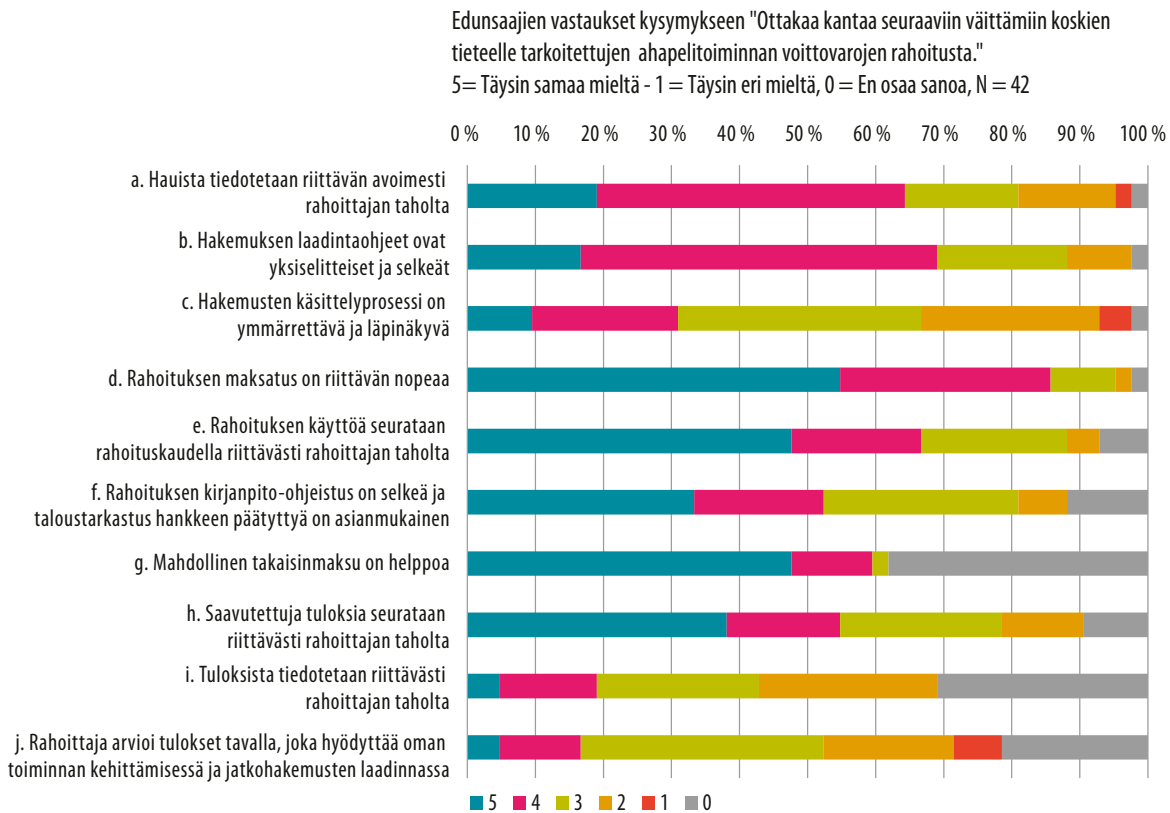
3.4.1 Edunsaajajakauma tiedepoliittisten tavoitteiden näkökulmasta

Yhteenveto edunsaajien omasta näkemyksestä siitä, mitä tiedepoliittisia tavoitteita edunsaajaorganisaatiot toiminnallaan edistävät, on esitetty kuvassa 4.

Hakuilmoituksissa em. tiedepoliittisia tavoitteita ei ole avattu edunsaajille, joten ne on ymmärretty hyvin eri tavoin. Tämä ei ole avustustoiminnan kohdennettavuuden kannalta toivottavaa. Esimerkiksi *tietoon pohjautuva päätöksenteko* -tavoitteella viitataan todennäköisesti tieteelliseen tai luotettavasti ja objektiivisesti selvitetyn tiedon hyödyntämiseen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Selkeän konkretisoinnin puuttuessa edunsaajat ovat kuitenkin ymmärtäneet tavoitteen myös esimerkiksi omien päätöksiensä tukemiseksi. Vastaavasti *tiedekasvatuksella* edunsaajat ovat ymmärtäneet kaikkea mahdollista koulutustoimintaa (tästä huolimatta vastauksissa tiedekasvatus on lukumääräisesti vähemmistössä). Toisaalta *tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyys* on tavoitteena vaikeasti avautuva, koska lähtökohtaisesti suurin osa tieteestä ja tutkimuksesta on kansainvälistä. Monipuolisesti tulkittavissa olevia tavoitteita a, b ja g sanovatkin edustavansa hyvin monet toimijat. Huolestuttavaa on, että eräät edunsaajat eivät tunnistanee toiminnassaan yhtäkään näistä tiedepoliittisista tavoitteista.

Koska tiedepoliittisia tavoitteita ei ole konkretisoitu selkeästi, edunsaajien tulkinnat ovat kyselyssä olleet hyvin monipuolisia, joten tuloksesta on haasteellista vetää suoria johtopäätöksiä.

Todettakoon, että kyselyssä suurin osa edunsaajista tiedotti edistävänsä tieteen ja yhteiskunnan välisiä suhteita sekä tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa. Nämä ovat ne tiedepoliittiset tavoitteet, jotka lukivat hakuohjeissa jo vuonna 2014.

Kuva 4. Tiedepoliittiset tavoitteet edunsaajien toiminnassa. Lähde: Gaia Consulting Oy:n toteuttama edunsaajakysely 2017.²⁵

Esitämme seuraavassa yksityiskohtaisemman analyysin edunsaajien toiminnan relevansista sekä yhteenvedoarvion rahoitetun toiminnan tarkoituksenmukaisuudesta.

3.4.2 TSV ja CSC Oy

TSV edistää toiminnallaan ensisijaisesti tieteen ja yhteiskunnan välisiä suhteita sekä kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostamista tieteen ja yhteiskunnan välisenä sillanrakentajana. Sen toiminta vastaa kaikkia tässä tarkasteltuja tiedepoliittisia tavoitteita: Se edistää tieteellisen tiedon julkistamista ja sen arvostusta ja vaikuttavuutta yhteiskunnassa, tiedekasvatusta yleisölle avoimissa tiedetapahtumissa mm. Tieteiden päivillä, edistää avointa

²⁵ Kyselyssä edunsaajat vastasivat kysymykseen "9. Mitä seuraavista toiminnoista organisaationne on harjoittanut vuosina 2014 tai 2015?" N = 26. Jokaisen tavoitteen alle oli konkretisoitu vastausvaihtoehtoja, lisäksi annettiin avovastausvaihtoehto. Jokaisen vastaajan vastaukset on pisteytetty korkeimman arvosanan mukaan, niin että jos yksikin tavoitteen alla listatuista toiminnoista on raportoitu edunsaajan "päätoiminnaksi" niin kyseinen tavoite näkyy graafista edunsaajan päätoimintona. Tulos "ei ollenkaan" tarkoittaa, että edunsaaja on vastannut "ei ollenkaan" kaikkiin kyseisen tavoitteen alla annettuihin toimintavaihtoehtoihin.

julkaisemista ja osallistuu työkalujen ja toimintamallien kehittämiseen, tarjoaa tiedeorganisaatioiden henkilökunnalle esim. tutkimusetiikan koulutusta, toimii korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyökumppanina erilaisissa kehityshankkeissa sekä julkisen sektorin työryhmissä asiantuntijana ja toimii taustayhteisönä joissakin tiedeinstituuteissa ja Heurekaassa. Tieteen kansainvälisyyttä se edistää jakamalla edelleen erityisavustuksia kansainvälisten konferenssien järjestämiseen sekä erityisavustuksia tieteellisten seurojen kansainväliseen toimintaan. TSV täyttää selkeän tehtävän Suomen tutkimusjärjestelmässä ja sen rahoittaminen tieteen veikkausvoittovaroista on tiedepoliittisesti perusteltua.

CSC:llä on merkittävä rooli kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostamisessa ja avoimen tieteen edistämässä. Se toimii kansallisena laskennallisen tutkimuksen ja tutkimusinfrastruktuurin tarjoajana ja voi olemassaolollaan tehostaa e-infrastruktuurien kehittämistä, ylläpitoa ja käyttöä ja esimerkiksi osaltaan vähentää päällekkäisyyksiä. Se tarjoaa tiedeyhteisölle ja yhteiskunnalle asiantuntijuutta tietovarantojen kehittämiseen tärkeissä laajoissa yhteiskehityshankkeissa ja mahdollistaa omalla sarallaan suomalaisten tutkijoiden kansainvälistymistä. Tiedon saatavuuden ja säilyttämisen yhteiskehityshankkeiden kautta se osallistuu myös (epäsuorasti) tietoon pohjautuvan päätöksenteon edistämiseen. CSC:n toiminnan keskeinen tavoite on suomalaisen tutkimuksen kilpailukyvyen edistäminen. Suurin osa myönnettyistä avustuksista kohdistuu yllä oleville toiminnoille, jotka ovat tiedepoliittisesti perusteltu avustuskohde. Tieteen veikkausvoittovaroja on kohdennettu kuitenkin myös CSC:n infrastruktuurien uusimisinvestointeihin ja erilaisiin eurooppalaisen laskentainfrastruktuurien EU-vastinrahoituksiin, joiden tavoitteidenmukaisuus on tulkinanvaraista.

3.4.3 Puolueiden ajatuspajat

Ajatuspajojen tavoitteena on oman ilmoituksensa mukaan pääasiassa edistää tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa. Termillä tarkoitetaan yleensä tieteelliseen tai muuten objektiivisesti kerättyyn tai jalostettuun tietoon perustuvaa yhteiskunnallista päätöksentekoa. Puolueiden ja niitä lähellä olevien toimijoiden tehtävä on kuitenkin nostaa esiin niiden oman ideologian kannalta relevantteja näkökulmia ja tuoda niitä yhteiskunnalliseen keskusteluun ja mielipiteenmuokkaukseen. On selvää, että tällaista tietoa ei voida sinänsä pitää objektiivisena. Ajatuspajoja ei siis voida rinnastaa esimerkiksi erilaisiin tutkimusverkostoihin tai vaikkapa VNK:n TEAS-rahoituksella toimiviin tahoihin, jotka pyrkivät nimenomaan termin alkuperäiseen tavoitteeseen. Lisäksi joidenkin ajatuspajojen tutkimussuunnitelmista käy ilmi, että ne pyrkivät työllään selvittämään omaan menestykseensä liittyviä tekijöitä, mitä ei myöskään voida pitää tietoon pohjautuvana päätöksentekona termin alkuperäisessä merkityksessä. Mikäli termi tulkitaan alkuperäisellä tavalla, puolueiden ajatuspajat eivät ole tiedepoliittisesti tarkoituksenmukainen rahoituskohde.

3.4.4 Tietovarantotoiminnot

Edunsaajaryhmää yhdistää tavoitteena avoimen tiedon ja tiedon saatavuuden edistäminen. Muut tiedepoliittiset tavoitteet eivät ole toiminnan kannalta kovin relevantteja, vaikka näyttäytyvätkin jossain määrin yksittäisten edunsaajien toiminnassa. Hyvänä esimerkkinä toimivat esim. Kansalliskirjastolle myönnetyt avustukset digitaalisten hankkeiden läpiviemiseksi. Myös SKS:n avustus käytetään edunsaajan oman ilmoituksen mukaan pääosin avoimen tieteen infrastruktuurin kehittämiseen.

Toisaalta jotkut rahoitettavat tahot näkevät rahoituksen motiivina pelkän tiedon hallussapidon, ja avustuksia on käytetty lähinnä operatiiviseen toimintaan. Vaikka tarkkaa vaikutavuustietoa ei ole saatavilla, voidaan alustavasti arvioida, että erityisesti yksittäisten arkistojen avustusten ylläpitämistä Kansallisarkiston avustusten piirin ulkopuolella ei voida pitää järin tarkoituksenmukaisena. Ryhmässä on siis sekä tiedepoliittisesti tarkoituksenmukaisia avustuskohteita että vähemmän perusteltuja kohteita.

3.4.5 Tiedeinstituutit ulkomailla

Tiedeinstituutit ulkomailla edistävät tieteen kansainvälistymistä, tieteen ja yhteiskunnan välisiä suhteita ja tiedekasvatusta. Instituuttien potentiaalinen rooli korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyön edistämässä sekä kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostamisessa on tällä hetkellä kuitenkin heikosti hyödynnetty. Nämä tavoitteet näkyvät jonkin verran toiminnassa, mutta kerättyä tietoa on heikosti esim. siitä kuinka paljon ja miten instituutit ovat vaikuttaneet ko. tieteenalojen tutkimuksen laatuun ja asemaan Suomessa. Ongelmallista on myös, että instituuttien toiminnan skaala on hyvin laaja (tieteellisestä perustutkimuksesta kulttuuriin ja viestintään) ja osalla rahoitettavista instituuteista kuvatut tiedepoliittiset tavoitteet eivät ole selkeästi niiden ilmoitetulla agendalla.

3.4.6 Tiedekeskukset

Tiedekeskusten toiminta tiedekasvatuksen edistäjinä on selkeä. Sen lisäksi ne tukevat tieteen ja yhteiskunnan suhteiden edistämistä olemalla tiiviissä yhteistyössä mm. isäntäkaupunkiansa ja muiden yhteiskunnallisten sidosryhmien kanssa. Koulujärjestelmän kanssa tehty yhteistyö on merkittävää. Etenkin Heureka profiloi itsensä myös tieteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden edistäjänä. Myös tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyyden edistämässä tiedekeskuksilla on jonkinasteinen rooli, ja kansainvälinen toiminta painottuu ainakin Heureka ja SciFestin toiminnassa. Heurekalla on lisäksi ollut rooli kansalaistieteen edistämässä, yhteishankkeissa korkeakoulujen kanssa. Yleisesti tiedekeskustoiminta näyttää täyttävän hyvin tieteen veikkausvoittovarojen tarkoituksenmukaisuuskriteerit.

3.4.7 Tutkimusorganisaatiot

Tieteen veikkausvoittovaroja saavien tutkimusorganisaatioiden tavoitteisiin kuuluu tieteen ja yhteiskunnan suhteiden edistäminen (sillanrakentajan rooli akateemisen maailman ja yhteiskunnan välillä) sekä tietoon pohjautuvan päätöksenteon edistäminen. Etenkin raporttien laatiminen yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi mainittiin kyselyssä päätoimeksi jokaisella veikkausvoittovaroja saavalla taloudellisella tutkimusorganisaatiolla. Myös asiantuntijalausuntojen antamista päätöksenteon valmisteluun sekä osallistumista julkisen sektorin työryhmiin asiantuntijana tehdään päätoimisesti osassa organisaatioita. Muilla tutkimusorganisaatioilla tiedepoliittiset tavoitteet näkyivät enemmän hajautuneesti.

Organisaatioiden keskeisiin tavoitteisiin kuuluvat myös tieteellinen tutkimus ja julkaisu, jotka eivät sinänsä ole veikkausvoittovarojen jakamisessa lausuttuja tavoitteita. Rooli tiedejärjestelmän tehostamisessa ja kansainvälisyydessä ei ole selkeästi artikuloitu, pikemminkin jotkut tutkimusorganisaatiot painottivat vahvuutenaan, että voivat yliopistoista poiketen keskittyä tutkimuksessaan enemmän kansallisiin aiheisiin.

3.4.8 Yhteenveto

Edunsaajat edistävät vaihtelevassa määrin tässä tarkasteltuja tiedepoliittisia tavoitteita. Selkeimmin tarkoituksenmukaista on TSV:n ja tiedekeskusten sekä joidenkin tutkimusorganisaatioiden rahoittaminen. Niiden osalta tulee kuitenkin huomioida, että tieteellisen tutkimuksen tekeminen ei kuulu tässä tarkasteltaviin tavoitteisiin, vaan sille on olemassa muita rahoituskanavia.

CSC:n rahoittaminen on erityisesti erilaisten digitaalisten tiedon säilytys- ja saatavuushankkeiden osalta varsin tarkoituksenmukaista olettaen, että joku on arvioinut nämä hankkeet tarpeellisiksi ja vaikuttaviksi. Superlaskentaympäristön kehittämisen rahoittamisen tarkoituksenmukaisuus riippuu siitä, millainen CSC:n omistajien tahtotila superlaskentaan käytettävien resurssien ja saavutettavan vaikuttavuuden suhteesta on. Tämä edellyttäisi erillistä arviointia (on esimerkiksi huomattava, että haastattelujen mukaan eräänä rahoitusperusteena on ollut muun budjettirahoituksen pieneneminen). Sen sijaan perusinfrastruktuurien rahoittamista tieteen veikkausvoittovaroista ei voida pitää järin tarkoituksenmukaisena.

Mikäli tietoon perustuvan päätöksenteon tulkitaan kuuluvaksi puolueiden ajatuspajojen toimintaan, myös niiden rahoittaminen on tarkoituksenmukaista. Ko. tulkinta ja erot muuhun tietoon liittyvään päätöksentekoon tulisi kuitenkin tehdä selväksi kaikessa tiedon levittämisessä ja kommunikoinnissa.

Tiedepoliittisen tarkoituksenmukaisuuden suhteen haasteellisimman kentän muodostavat tiedeinstituutit ulkomailla sekä tietovarantotoiminnot. Tiedeinstituuttien toiminnan intensiteetti ja tieteellisyden painotus vaihtelevat merkittävästi ja ne liikkuvat usein tieteen ja kulttuurin rajapinnassa. Tietovarantotoimintojen osalta rahoitus kuluu eräitä kehittämissankkeita lukuun ottamatta enemmän tiedon omistamiseen ja hallintaan kuin saatavuuden edistämiseen. Avustukset ovat myös varsin hajautuneita.

3.5 Rahoituksen vaikutukset kilpailuun ja muut vaikutukset

3.5.1 Vaikutukset kilpailuun

TSV osallistuu markkinaehtoiseen toimintaan vain vähäisessä määrin. Tähän toimintaan kuuluvat Tiedekirjamyyntinäyttely ja Tieteiden Talon vuokraus muille kuin jäsenseuroille. Vaikutukset eivät ole merkittäviä. TSV:n toiminnan ei voida myöskään nähdä vaikuttavan akateemiseen kilpailuun. **CSC**:n mahdolliset vaikutukset taloudelliseen kilpailuun liittyvät sen ainutlaatuisen inhouse -asemaan ja käyttöön, josta muut mahdolliset palveluntarjoajat eivät kaikilta osin pääse kilpailemaan. Nämä kysymykset ovat tämän arvioinnin ulkopuolella.

Puolueiden ajatuspajat eivät osallistu markkinaehtoiseen tutkimus- tai selvitystoimintaan. Ajatuspajat eivät myöskään koe olevansa kilpailijoita keskenään. **Tietovarantotoimintojen** kohdalla kysymys on suurimmalta osin epärelevantti, koska Suomessa ei ole suuria digitaalisten palveluiden markkinoita. Vinoutunutta taloudellista kilpailua syntyy seuraavista:

- Eräitä arkistotoimintoja rahoitetaan suoraan tieteen veikkausvoittovaroilla, vaikka niitä periaatteessa pitäisi rahoittaa Kansallisarkiston myöntämällä avustuksilla, mikä vääristää taloudellista ohjausta (ks. myös luku 4.2.2).
- Eräiden tieteellisten kirjastojen rahoittaminen ilman aidosti avoimia hakuja (ks. luku 4.1.4) voi vääristää rahoituskilpailua mahdollisten muiden tieteellisten kirjastojen osalta.

Ulkomailla toimivien tiedeinstituuttien rahoituksella ei ole merkittäviä taloudellisia kilpailunvääristämisvaikutuksia. Markkinaehtoiseen toimintaan ne osallistuvat vain vähässä määrin, mm. vuokraamalla tilojaan muille tapahtumille.

Tiedekeskukset kilpailevat periaatteessa keskenään, mutta suurten välimatkojen vuoksi vaikutus on merkityksetön. Eniten ne kilpailevat muiden vapaa-ajan toimijoiden kanssa.

Tämän tyyppisen tiedekasvatuksen tuleekin onnistuakseen kilpailla muita vapaa-ajanviettotapoja vastaan.

Käytännössä kaikki **tutkimusorganisaatioiden** edunsaajat osallistuvat kilpaillun tutkimusrahoituksen hakuihin. Monet samoista rahoituksista kilpailevat ovat edunsaajaryhmän tapaan yleishyödyllisiä toimijoita tai valtion laitoksia. Arviointi- ja selvityshankkeiden kilpailuttamisessa hakijoina voi olla myös yrityksiä tai muita tahoja, jotka eivät tukea saa. Ei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että näissä tilanteissa kohdentamaton tuki johtaa taloudellisen hyödyn tavoittelemiseen.

Akateemisen kilpailun kannalta edunsaajat eivät itse juuri näe päällekkäisyyksiä tutkimuskentässä ja mikäli tällaisia tilanteita on, yliopistot keskittyvät enemmän perustutkimukseen ja globaaleihin verkostoihin ja tarkastelun kohteena olevat toimijat enemmän kansallisiin kysymyksiin.

Jossain määrin ongelmallisena on pidettävä tutkimustahojen tapaa kuvata tuloksiaan tieteellisen tutkimuksen mittarein ja perustella rahoitustarvettaan tieteellisen tutkimuksen tekemisellä, mikä ei ole rahoituksen tiedepoliittinen tavoite.

3.5.2 Muut vaikutukset

Suurimmalla osalla edunsaajaryhmien toiminnalla ei ole vaikutuksia ympäristöön tai väestöryhmien asemaan. Alle on koottu eräitä hajahavaintoja perustuen hankkeen kyselyyn.

- Tiedekasvatuksellisten tapahtumien kautta TSV vaikuttaa eri väestöryhmien, esim. lasten ja nuorten asemaan.
- Kaikilla kirjastoilla ja arkistoilla on avoimen tieteen edistämisen kautta suora yhteiskunnallinen vaikutus. Kirjastotoiminnalla on potentiaalinen vaikutus eri väestöryhmien asemaan.
- SKS:llä, Pohjanmaan suomenruotsalaisella arkistolla, Työväen arkistolla, ruotsinsuomalaisella arkistolla ja musiikkiarkistolla näyttäisi kaikilla olevan ensisijaisesti kulttuuriperinteen säilyttämiseen liittyvä vaikutus. SKS tallentaa paitsi suomalaisten kansanperinnettä myös Suomen romanien perinnettä.
- Kuurojen liiton avustuksella on vaikutus kuurojen kielelliseen oikeudelliseen asemaan Suomessa.
- Lähi-idän instituutti pyrkii lisäämään Lähi-itää ja Pohjois-Afrikkaa koskevaa tietämystä ja ymmärtämystä Suomessa ja näin helpottamaan maahanmuuttajaväestön elämää Suomessa.

- Tiedekeskusryhmän toimijat edistävät kaikki lasten ja nuorten asemaa. Heureka-raporttien tutkimusten perusteella koululaisikäijöiden motivoituminen tieteestä ja oppimisesta kasvaa tiedekeskuskäyntien myötä merkittävästi. Tiedekeskuksilla on myös aluetaloudellinen vaikutus sijaintikuntaansa ja työssäkäyntialueelle.
- Väestöntutkimuslaitoksen vuosien 2014 - 2015 tutkimusteemat, jotka koskettivat ainakin yksinhuoltajia, isovanhempia, sisaruksia ja heidän perheitään, lapsettomia, poikia ja maahanmuuttajalapsia, vaikuttavat ainakin välillisesti ko. ryhmien asemaan.
- PTT:n tutkimukset tarkastelevat usein tasapainoa taloudellisten ja ympäristöarvojen välillä.

3.5.3 Yhteenveto

Rahoituksen vaikutus taloudelliseen kilpailuun ei ole merkittävä. Esiin on kuitenkin syytä nostaa eräiden markkinakilpailuun osallistuvien tutkimustoimijoiden rahoittaminen, sekä tieteellisen tutkimuksen (joka ei kuulu rahoituksen tiedepoliittisiin tavoitteisiin) rahoittaminen. Rahoituksen muut vaikutukset ovat melko marginaaliset.

3.6 Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että edunsaajat ovat käyttäneet tieteen veikkausvoittovarojen avustukset jakamisperusteiden mukaisesti. Toiminnan tuloksellisuus ja sen seuraaminen herättävät kuitenkin suuria kysymyksiä, koska minkäänlaisia tuloksellisuusindikaattoreita ei ole ollut yleisesti käytössä, ja verrattaessa edunsaajia keskenään eri ryhmien sisällä ja välillä ei löydy selkeää evidenssiä siitä, että myönnetyt avustussummat olisivat yhteydessä edunsaajien toiminnan tuloksellisuuteen.

Tieteen veikkausvarojen rahoitus on useimmille edunsaajille erittäin merkittävä osa heidän toimintabudjettiaan, ja monen edunsaajan toiminta lakkaisi ilman tätä avustusta. Rahoituksen tarpeellisuus on erittäin selkeää. On kuitenkin syytä kysyä, kuinka kestävä on rakentaa järjestelmää, jossa näin moni organisaatio on täysin riippuvainen juuri tästä rahoituskanavasta. Edelleen voidaan kysyä, ovatko juuri nämä organisaatiot ne, joita kannattaa eniten tieteen veikkausvoittovaroilla rahoittaa (asiaa käsitellään myös rahoitusprosessin yhteydessä). On myös huomattava, että jopa erityisavustuksia saaneiden tahojen joukossa on organisaatioita, joiden koko toiminta riippuu tästä rahoituksesta. Yleis- ja erityisavustusten ero näyttääkin olevan häilyvä.

Edunsaajien toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus on vaihtelevaa. Kaikkien edunsaajien toiminnasta on löydettävissä toimintoja, jotka edistävät jotain tavoitetta, mutta on kuitenkin huomattava, että tiedepoliittisten tavoitteiden konkretisoinnin puute mahdollistaa niiden tulkitsemisen edunsaajalle edullisella tavalla. Harva edunsaaja täyttää selkeään ja ainutlaatuisen tehtävän Suomen tutkimusjärjestelmässä, ja edunsaajajoukko näyttää monelta osin hieman sattumanvaraiselta.

Rahoituksen vaikutukset kilpailuun eivät ole kovin suuria, eivätkä ilmeisesti ylitä valtionavustuslain pykälää, jonka mukaan valtionavustukset saavat vääristää kilpailua vain vähän. Kilpailun vääristämisen riski on kuitenkin olemassa, etenkin niiden toimijoiden osalta, joilla tieteen veikkausvaroilla on enemmän laajentava kuin ylläpitävä funktio. Taloudellisen kilpailun rinnalla joudutaan pohtimaan myös rahoituksen vaikutuksia akateemisen kilpailun vääristämisen, kun sillä rahoitetaan kolmannen sektorin tutkimustoimijoille vaihtoehtoisia rahoitusväyliä.

Rahoituksen muista vaikutuksista voi todeta, että jotkut edunsaajat harjoittavat yhteiskunnallisesti vaikuttavaa toimintaa ja osalla edunsaajista on esim. väestöryhmien asemaa edistäviä erikoistehtäviä. Koska monella edunsaajalla on laaja toimintakenttä, edunsaajien yhteiskunnallisesti vaikuttavin toiminta ei välttämättä liity heidän tiedepoliittisesti tarkoituksenmukaiseen toimintaansa.

4 Tieteen veikkausvoittovarojen jakamisen tarkastelu

4.1 Rahoitusprosessi

4.1.1 Tieteen veikkausvoittovarojen hakumenettely

Vuosina 2014 ja 2015 tieteen veikkausvoittovaroja haettiin pääosin kahdessa rinnakkaisessa haussa syksyisin.²⁶ Nämä haut on julkistettu OKM:n [www-sivuilla](http://www.sivuilla).

Syksyn päähaun hakuilmoituksen²⁷ mukaan rahoituksen päätavoite oli ”tieteen edistäminen – siltä osin kuin tehtävät eivät kuulu jollekin muulle taholle - ottaen huomioon hallitusohjelman sekä tutkimus- ja innovaationeuvoston linjaukset, opetus- ja kulttuuriministeriön tiedettä koskevat strategiat sekä tieteen ja tiedeyhteisön muuttuvat tarpeet”. Tavoitteena oli tukea ”sellaisia yhteisöjä, jotka täydentävät kansallista tutkimusjärjestelmää”.

Hakemukseen tuli liittää edellisen tilikauden vuosikertomus, tiivistelmä haettavan rahoituskauden toiminnasta, rahoituskautta seuraavan vuoden hyväksytty toimintasuunnitelma sekä kuluneen, tulevan ja sitä seuraavan vuoden budjettivertailu.²⁸ Hakemukseen pyydettiin sisällyttämään perustelut valtionavun tarpeellisuudesta ja toiminnan vaikuttavuudesta tieteen edistämiseksi. Hakemukset kerättiin vuosina 2014 ja 2015 vielä paperisina.²⁹

²⁶ Johtuen siitä, että puolueiden lähellä oleville ajatuspajoille järjestettiin oma haku.

²⁷ Vuosien 2014 ja 2015 hakuilmoitukset eivät eroa toisistaan, joten arvioinnissa on käytetty vuodelle 2015 jaettavien varojen hakuilmoitus (syksyn 2014 haku).

²⁸ Lisäksi valtionavustuksia edelleen jakavilta tahoilta pyydettiin lisätietoja jaettavan summan määrästä, kohderyhmistä ja käyttötarkoituksesta.

²⁹ Sittemmin on otettu käyttöön sähköinen järjestelmä, jota edunsaajat vielä käyttävät vaihtelevasti.

4.1.2 Rahoituksen myöntöperusteet

Tieteen veikkausvoittovarojen vuosien 2014 ja 2015 yleisavustusten (alamomentti 4) hakuilmoituksen myöntökriteereinä olivat³⁰:

1. Avustuksen kohteena olevan toiminnan tärkeys ministeriön strategisten tavoitteiden toteuttamisessa.
2. Yhteisön tukemisen tuottama lisäarvo opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle.
3. Tieteen sekä tieteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden edistäminen, erityisesti tutkimukseen perustuvan tiedon hyödyntäminen.
4. Toiminnan valtakunnallisuus tai kansainvälisyys (toiminta voi luonteensa puolesta täydentää valtion muita toimintoja tieteen edistämiseksi).
5. Avustuksen toiminnan saajan vakiintuneisuus ja edellytykset toiminnan harjoittamiseen tuloksellisella tavalla.
6. Hakijan ja sen taustayhteisön rahoitusasema ja taloudellinen tilanne³¹ (mitään toimintaa ei rahoiteta täysimääräisesti; vain erityisen perustelluista syistä voidaan kattaa suurin osa yhteisön menoista, rahoitus on pääsääntöisesti määräaikaista ja OKM arvioi jatkorahoituksen tarpeen määräajoin).

Hakemukset käsiteltiin käytännössä niin, että a) vastuuvirkamies tarkastaa aikaisempien avustusten selvitysten tilan³² (lain mukaan uutta avustusta voi myöntää kun edellisten avustusten selvitykset on hyväksytty), b) vastuuvirkamiehet kävivät yksitellen hakemukset läpi edellisen vuoden selvitykseen verrattuna, c) vastuuvirkamiehet tarkastivat yksitellen, että toimintasuunnitelma ja talousarvio olivat kohdallaan, d) vastuuvirkamiehet kävivät yhdessä tulokset läpi ja koostivat yhteisen rahoitusesityksen, joka osaston johdon hyväksynnän jälkeen e) vietiin ministerille hyväksyttäväksi, jonka jälkeen f) päätökset tehtiin lopullisesti osastolla.

4.1.3 Rahoitetun toiminnan seuranta ja kytkentä jatkorahoitukseen

Edunsaajien tuloksellisuuden seuranta vaihteli edunsaajien kesken sen mukaan, mitkä olivat niiden toiminnan tavoitteet ja mikä osuus rahoituksesta tuli tieteen veikkausvoittovaroista.

³⁰ Viite: Hakuilmoitus ”Avustukset tiedeinstituuttien ja tutkimuslaitosten, Tiedekeskus Heurekan, sekä eräiden tieteellisten seurojen ja yhdistysten toimintaan”, 2014.

³¹ Hakemukseen pyydettiin sisällyttämään perustelut valtionavun tarpeellisuudesta sekä selvitys muista samaa tarkoitusta varten saaduista ja haetuista avustuksista ja tuista.

³² Selvityksen tulee olla taloustarkastuksen hyväksymä sekä (asiasisällöltään) vastuuvirkamiehen hyväksymä.

Yleisavustusta saaneet tahot päätyivät luonnolliseen seurantaan siinä vaiheessa, kun ne hakivat seuraavan vuoden avustusta. Raportoinnin yhteydessä edunsaajat raportoivat tilinpäätökset ja vuosikertomukset sekä vapaamuotoisesti ja vaihtelevissa määrin, lähinnä oma-aloitteisesti, toiminnan tuloksia ja vaikutuksia. Ministeriö tapasi yleisavustusedunsaajia myös ajoittain, ja näihin tapaamisiin liittyi informaatio-ohjausta, ts. molemminpuolista tiedonvaihtoa OKM:n KTP-osaston ja edunsaajien tavoitteista ja toiminnasta. Edunsaajien haastattelujen perusteella tällaiset tapaamiset järjestettiin usein edunsaajien omasta aloitteesta.³³

Joillakin kehityshankkeilla, kuten Kansallisella digitaalisella kirjastolla, oli oma projektiohjausryhmä, jossa KTPO:lla oli edustaja ja jota kautta hankkeen seuranta toteutui. CSC:n kanssa ministeriöllä oli vuosisopimus, joka koostui neljästä palvelusta, joita seurattiin säännöllisissä kokouksissa.

Erityisavustusten edunsaajat toimittivat ainakin hankkeen päätteeksi selvityksen, joka ministeriössä tarkastettiin taloudellisesti ja sisällöllisesti ja kuitattiin hyväksytyksi. Jäsenmaksujen käyttöä ei varsinaisesti seurattu, mutta esim. College of Europelta saatiin vuosiselvitys.

Seurannan pääpaino vuosina 2014–15 oli rahojen käytön taloudellisessa seurannassa, eikä tuloksellisuuden arviointia korostettu.³⁴ Edunsaajien erilaisuudesta johtuneet haasteet ovat osaltaan johtaneet käytäntöön, jossa edunsaajien tuloksellisuutta (tai vaikuttavuutta) ei verrattu keskenään edes samantyyppisten edunsaajien kanssa, vaan seurannassa tuloksellisuutta peilattiin ainoastaan edunsaajan omaan toimintaan.

Toiminnan tiedepoliittisen tarkoituksenmukaisuuden **seurannassa vastikkeettomuuden periaate** oli ministeriön mukaan etenkin yleisavustuksissa keskeistä. Vastikkeettomuudella tässä tarkoitetaan, että avustuksen saaja voi käyttää avustusta harkintansa mukaan toimintansa kannalta tarpeellisiin menoihin ja hankintoihin, jotka palvelevat yhteisesti tunnustettuja tavoitteita ja periaatteita. Koska tavoitteet eivät kuitenkaan olleet selkeästi julkilausuttuja, niiden seuranta yleisavustusten käytössä osoittautui haastavaksi ja tulkinta tiedepoliittisista tavoitteista hyvin vaihtelevaksi edunsaajien kesken.³⁵

³³ Lisäksi vuodesta 2012 alkaen on KTPO järjestänyt kaikille edunsaajille yhteisen vuosittaisen tiedotustilaisuuden joissa tiedotetaan kaikille yhtä aikaa ajankohtaisista kysymyksistä ja edunsaajat saavat kertoa omasta vaikuttavuus-toiminnasta.

³⁴ Joitakin poikkeuksia on, esim. Tiedekeskus Heureka sekä jotkut tutkimusta tekevät organisaatiot ovat jo pitempään esitelleet tuloksiaan numeeristen indikaattorien avulla. Menettelystä on sovittu Heurakan ja ministeriön kesken.

³⁵ V. 2012 kokonaisarvioinnissa kävi ilmi, että tiedepoliittiset tavoitteet eivät olleet edunsaajien tiedossa, jonka jälkeen nämä lisättiin hakuohjeisiin. Tämä ei kuitenkaan näytä riittäneen.

Koska edunsaajia ei järjestelmällisesti verrattu keskenään, heidän toiminnan tuloksilla tai vaikutuksilla ei myöskään voinut olla suoraa vaikutusta jatkorahoitukseen. Myöskään toiminnan vaikuttavuutta ei ole seurattu systemaattisesti.

Tiivistetysti tämä tarkoittaa, että seurannan kytkentä jatkorahoitukseen rajoittui pienempiin muutoksiin kunkin edunsaajan rahoituksessa pikemmin kuin suurempiin rakenteellisiin edunsaajajoukon tai toiminnan tavoitteiden muutoksiin.

4.1.4 Johtopäätöksiä rahoitusprosessista

Rahoitusprosessista ulkopuoliselle välittyy helposti kuva, että rahoitus olisi kenen tahansa saatavissa. Näin ei kuitenkaan yllä mainituista syistä käytännössä ole. Hakuja ei ole suunniteltu tai kohdistettu avoimeen kilpailuun vaan käytännössä tiettyjen edunsaajien jatkuvaan rahoitukseen. Hauista ei ole aktiivisesti tiedotettu muille kuin olemassa oleville edunsaajille.³⁶ Myös myöntömomenttien nimet ja sisällöt viittaavat siihen, ettei rahoitus ole avoimesti haettavissa. Uudet edunsaajat ovatkin päätyneet rahoitettavien joukkoon lähinnä ministeriön tai jopa jonkun kolmannen osapuolen aloitteesta tai neuvottelujen kautta, ei avoimen hakumenettelyn tuloksena³⁷. Rahoituksen läpinäkyvyys on siis heikkoa.

Vuosina 2014 ja 2015 pääosa määrärahoista on jaettu syksyn hakukierroksen perusteella. Haut eivät kuitenkaan kokonaisuutena olleet hakuilmoitusmenettelyn mukaisia, sillä esimerkiksi erillisavustuksia alamomentilta 7 pystyi hakemaan pitkin vuotta ilman erillisiä hakuajoja tai hakuilmoituksia. Menettely on valtionavustuslain mukainen, mutta hämärtaa kentän silmissä rahoituksen läpinäkyvyyttä³⁸.

Hakutilastojen hylkyprosentit olivat pienet (14 % vuonna 2014 ja 18 % vuonna 2015), mikä viittaa siihen, että hiljainen tieto hakujen luonteesta on vakiintuneiden edunsaajien joukossa suhteellisen tunnettua, tai siihen, ettei tieto hausta ole päätenyt monen avustustoiminnan ulkopuolella olleen tahon tietoon.

Myös myöntöperusteiden käytössä oli selkeitä haasteita. Hakuilmoitusten mukaan rahoituksen jaossa huomioitiin tiedettä koskevat strategiat ja linjaukset, erikseen mainittiin tieteen ja yhteiskunnan suhteet sekä tietoon pohjautuva päätöksenteko. Käsitteitä ei kuitenkaan ole avattu hakuilmoituksissa. Ministeriön strategiset tavoitteet, joihin myöntöperus-

³⁶ Valtionavustuslaki (2001/688) mahdollistaa tällaisen toimintatavan säätämällä, että *”valtionapuviranomaisen tulee tiedottaa sopivalla tavalla mahdollisuudesta hakea valtionavustusta ja hakemismenettelystä sekä antaa tietoja valtionavustuksen myöntämisen yleisistä edellytyksistä ja valtionavustuksen ehdoista, jollei tämä ole ilmeisen tarpeetonta”*.

³⁷ Perustuen edunsaajakyselyyn ja haastattelujen kysymyksen *”Miten päädyitte rahoituksen piiriin?”*.

³⁸ Sääntöjä on sittemmin tarkennettu niin, että nykyisin kaikki haut pitää toteuttaa hakuilmoitusten kautta, vaikka ne eivät olisikaan avoimeen kilpailuun tarkoitettuja.

teissa viitattiin, löytyivät vuosina 2014 ja 2015 seuraavista asiakirjoista³⁹: hallitusohjelma ja sen toteuttamissuunnitelma, tiede- ja innovaationeuvoston (TIN) linjaraportti, koulutuksen ja tutkimuksen kehityssuunnitelma (KESU) sekä valtion talousarvio (pääluokan 29 sekä momentin 29.40.53 tekstiosuudet). Koska tavoitteita ei ole kerätty hakuihin tai konkretisoitu, hakijat eivät ole oikeasti voineet käyttää näitä hakemusten laatimisessa, vaan ne ovat jääneet ensisijaisesti hakemusten käsittelyn työkaluiksi. Samalla hakemusten sekä myös niiden käsittelyn tavoitteellisuus jää luonnollisesti väistämättä heikommaksi kuin mitä selkeämmällä kriteeristöllä olisi voitu saavuttaa.

Vaikuttaakin siltä, ettei rahoituksen piiriin ole toivottu kovin laajaa hakijajoukkoa ja että rahoituksen jako ei ole perustunut hakemusten sisällölliseen vertailuun tavalla, jolla hakulmoitukset voidaan ymmärtää.

Tämän tyyppinen hakeminen on läpinäkymätöntä ja teettää edunsaajakandidaateilla ja hakemusten käsittelijöillä turhaa työtä, kun hakemusten laatiminen, käsittely ja myöntäminen eivät perustu selkeään ja arvioitavaan kriteeristöön. Toisaalta nyky muodossaan rahoitustoiminta ei juurikaan sido ministeriön henkilöresursseja; haastattelujen mukaan rahoitusprosessin henkilötyöpanos taloustarkastus pois lukien on vuositasolla joidenkin henkilötyökuukausien luokkaa.

Vaikka avustukset myönnetään hakemusten perusteella, käytössä oleva käsittelyprosessi ei tue rahoitetun toiminnan laajempia muutoksia tai uudistumista. Kun jokainen vastuuvirkamies käy läpi oman edunsaajaryhmänsä ennen yhteisen näkemyksen muodostamista, syntyy tilanne, jossa liikkumavaraa on lähinnä ryhmien sisällä samantyyppisten edunsaajien kesken. Käytännössä näin poistuu mahdollisuus ohjata avustustoimintaa kokonaisuutena kohti tietyn tyyppisiä tavoitteita. Myös uusien edunsaajien pääsy rahoituksen piiriin on hyvin vaikeaa, sillä kaiken uuden rahoituksen mielletään olevan vakiintuneilta edunsaajilta pois. Osaltaan tilanteeseen vaikuttaa luonnollisesti se, että selkeitä todellisia kriteerejä rahoituksen myöntämiselle ei ole.

4.2 Rahoituksen ominaisuudet

4.2.1 Rahoituksen tavoitteellisuus

Rahoituksen tavoitteita ja vaikuttavuuden pohjana olevia tiedepoliittisia tavoitteita on kuvattu raportissa mm. luvussa 2.3. Keskeinen havainto on, että tavoitteet eivät aukea riittävästi edunsaajille tai ne ovat tulkittavissa liian väljästi. Myöskään myöntämisen edelly-

³⁹ Perustuen OKM virkamiesten haastatteluihin.

tyksissä (ks. esim. luku 4.1.) painotetut tekijät eivät ole konkretisoituneet rahoitushakujen arviointi- ja myöntöprosessissa. Lisäksi myöntöjen budjettimomenttien nimet eivät tällä hetkellä kuvaa toimintaa tai myöntöperusteita järin selkeästi. Periaatteessa erityisen ongelmallisena voidaan pitää sekä tavoitteiden että myöntökriteerien valossa alamomenttia 8 (tilakustannusavustus tiedeinstituuteille), koska sen tiedettä edistävä vaikutus on vain välillistä.

Ilman selkeää konkretisointia em. tiedepoliittiset tavoitteet eivät pysty ohjaamaan toimintaa sillä selkeydellä, jota avoimesti vaikuttavuuteen pyrkivä toiminta edellyttäisi, ja avoimesti kuvattujen myöntämisessä painotettujen tekijöiden faktinen ohittaminen rahoitusprosessissa sumentaa tällä hetkellä toiminnan läpinäkyvyyttä.

4.2.2 Rahoituksen ohjausvaikutukset

Käytännössä tieteele tarkoitettujen veikkausvoittovarojen **ohjausvalta** on jakautunut ja epäselvä. Tieteen veikkausvoittovarojen avustusten piiriin on historiallisista ja taloudellisista syistä ja päätöksiin kertynyt sen historian aikana suuri joukko erilaisia toimijoita. Osa edunsaajista on tuotu avustustoiminnan piiriin poliittisin päätöksiin ja jopa perustettu vastaanottamaan rahoitusta. Eräiden edunsaajien toiminta on lakisääteistä, mutta niiden rahoitus tulee suurelta osin nyt puheena olevista, kolmannen sektorin toimintaan ja vapaaseen hakuun tarkoitetuista periaatteesta vapaasti haettavista varoista. Suurehkolle osalle edunsaajia rahoituksen jatkuvuudesta on tullut jonkinlainen de facto -normi. Avustusten saajien rahoituksen muuttaminen tai lopettaminen on näin muodostunut varsin haasteelliseksi.

Hakuilmoituksissa on painotettu, että rahoitus on määräaikaista ja että siinä huomioidaan tieteen ja tiedeyhteisön muuttuvat tarpeet. Käytännössä näyttäisi kuitenkin siltä, että ministeriöllä on tällä hetkellä hyvin rajalliset mahdollisuudet tehdä edunsaajapohjaan merkittäviä muutoksia tai ohjata edunsaajia, eikä tällä rahoituksella tai sen käytötavalla ole ollut edellytyksiä vastata muuttuviin tarpeisiin. Jäykkyyttä lisää se, että näennäisestä suuruudestaan huolimatta rahoituksen aito joustovara on arvioitu vain noin 1-2 M€:ksi, joka viime vuosina on tarkoituksellisesti jätetty sitomatta pysyviksi miellettyihin yleisavustuksiin. Puheena olevien tiedepoliittisten tavoitteiden ja hakuilmoitusten tavoitteiden kannalta edunsaajajakauma on kuitenkin osittain epätarkoituksenmukainen.

Tieteen veikkausvoittovarot ovat **taloudellisen ohjauksen näkökulmasta** rahoitusmuotona ongelmallinen. Useiden edunsaajien rahoitus tai rahoituksen kasvu näyttäisi perustuvan muualta annettuihin lupauksiin tai siihen, että niiden omaa budjettirahoitusta on pienennetty tai muualta ei rahoitusta ole mahdollista saada. Budjettirahoituksen pieneminen tai vähäiset rahoitusmahdollisuudet ovat merkittävä taloudellisen ohjauksen signaali rahoitettavan toiminnan haluttavuudesta. Jos rahoituksen pienentämisen seurauksena toiminta ei supistu, vaan rahanlähde vain siirtyy toisille rahoitusmomenteille, vesitty

alkuperäisen signaalin merkitys. Oman lisänsä toiminnan arvioinnin haasteellisuuteen tuo se, että rahapelitoiminnan voittovaroista rahoitetaan myös lakisääteisiä toimintoja, joille ainakin hyvän hallintotavan mukaan tulisi olla varattuna oma budjettirahoituksensa.

Rahoituksen **informaatio-ohjausvaikutus** on vaatimaton. Toiminnan sisällöllinen ohjaus ja seuranta on haastattelujen perusteella keskimäärin lähinnä muodollista. Jos toimintaa ohjataan, ohjausrakenteet ovat projektikohtaisia tai liittyvät muihin ohjaussuhteisiin mutta nivELYVÄT rahoitukseen vain heikosti. Taloustarkastus suoritetaan, mutta rahoituksen käytön vaikuttavuusseuranta on ollut vähäistä. Kun erityisesti yleisavustuksia tai useiden erityisavustusten nippuja pidetään heikon ohjausvallan ja vakiintuneiden käytäntöjen takia itsestään selvänä, rahoitushakemukset sekä raportit rahoituksen käytöstä jäävät erityisesti yleisavustuksissa kunnianhimottomiksi, mikä ei paranna rahoittajan kykyä antaa palautetta ja ohjausta.

Suoritettujen muutamien vertailujen perusteella erityisavustusten raportointi vaikuttaa keskimäärin paremmalta kuin yllä kuvatut raportoinnit, mutta palautetta ja ohjausta ei näillekään rahoituskohteille juurikaan ole pystytty antamaan.

Rahoituksen **kannustavuus** on vähäistä. Puolueiden ajatuspajoja on jopa perustettu suorastaan vastaanottamaan rahoitusta ja monet organisaatiot ovat perustaneet toimintansa oletukselle rahoituksen jatkuvuudesta. Paradoksaalisesti ne edunsaajat, joilla rahoituspohja on monipuolisesti terveellä pohjalla, eivät välttämättä tätä rahoitusta tarvitsisi. Nyky-muodossaan rahoitus ei kannusta organisaatioita kasvamaan tai uudistumaan. Rahoituksen exit-strategia puuttuu.

4.2.3 Rahoitusprosessin resursointi

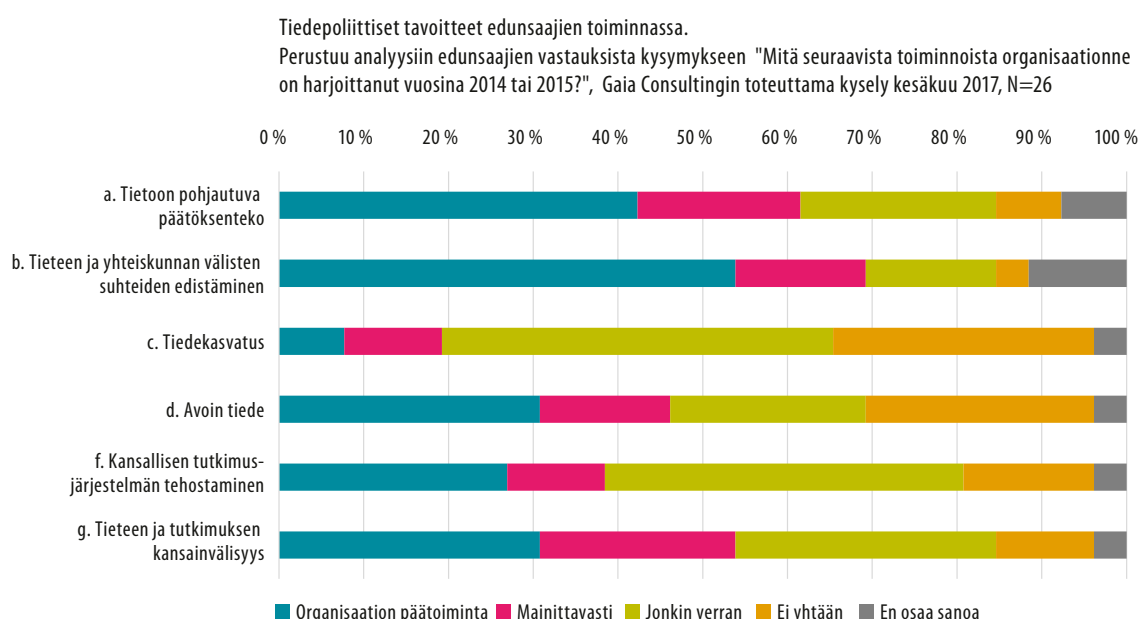
Tieteen veikkausvoittovarat muodostavat vain murto-osan valtion tieteelle suuntaamasta kokonaisrahoituksesta. Absoluuttisesti rahoitus on kuitenkin varsin suuri. Kuitenkin haastattelujen perusteella rahoitusprosessiin ja sen sisällölliseen ohjaamiseen käytetään ilmeisesti työpanos, joka on suuruudeltaan alle 0,5 henkilötyövuotta. Panosta on pidettävä rahoituksen volyyymiin nähden huomattavan pienenä.

4.2.4 Edunsaajien tulosten levittäminen

Rahoitusprosessiin ei kuulu eksplisiittisesti minkäänlaista suunnitelmaa edunsaajien ja hankkeiden tulosten levittämisestä edes edunsaajien keskuudessa. Prosessissa luotetaan siihen, että edunsaajat tiedottavat toiminnastaan itse. Monet toiminnot ja hankkeet tuottavat kuitenkin relevantteja tuloksia, ja esimerkiksi organisoitu tiedonvaihto edunsaajien toimintatavoista olisi omiaan uudistamaan niiden toimintaa. Tulosten disseminoinnin varmistaminen olisi vaikuttavuuden kannalta hyvin tärkeää.

4.2.5 Rahoitusprosessin kehittäminen

Nykyisten edunsaajien näkökulmasta rahoitusprosessit toimivat kohtuullisen hyvin siitä lähtien kun edunsaajalla tulee tieto seuraavan hakemuksen laatimisesta aina rahoituksen maksuun. Etenkin sähköisen järjestelmän käyttöönotto (vuonna 2016) ja hakemusten laadintaohjeiden selkeyttäminen saa edunsaajien joukossa kiitosta (ks. kuva 5). Suurimmat kehityskohteet nähdäänkin käsittelyprosessin läpinäkyvyydessä sekä tulosten tiedottamisessa ja niiden kytkennässä jatkorahoituspäätöksiin.

Kuva 5. Edunsaajien näkemykset tieteen veikkausvoittovarojen rahoitusprosessista Lähde: Gaia Consulting Oy:n toteuttama edunsaajakysely 2017.

Ministeriön osaston ja sen hallinnonalan toimintaa ohjaavat pääasiassa hallitusohjelma ja sen toimeenpanosuunnitelma, tulevaisuuskaatsauksen valmistelutyö ja muut tiedepoliittikan strategiset linjaukset. Veikkausvararahoituksen kytkentä näistä dokumenteista johdettuun osaston toiminnan ohjaukseen on haastattelujen mukaan varsin etäinen. Rahoituksella ei ole toiminnan ohjaamisessa erityistä roolia eikä sitä ole kehitetty osana ministeriön tai korkeakoulu- ja tiedepoliittisen osaston toiminnan kehittämistä.

Rahoitusprosessin kehittämisen tahtotila on ollut epäselvä. Kehittäminen on keskittynyt pieniin muutoksiin, jotka tähtäävät lähinnä prosessien sujuvuuden parantamiseen kuten menettelytapaohjeiden uusimiseen⁴⁰. Vaikutusten arviointi ja sen heijastuminen takaisin rahoitustavoitteisiin ja avustusjoukon kehittämiseen ja uudistamiseen on jäänyt vähem-

⁴⁰ OKM Menettelytapaohjeet. Valtionavustusten haettavaksi julistaminen, hakeminen, myöntäminen, maksaminen, käytön valvonta, tarkastus. 28.8.2013.

mälle huomiolle. Harvoin väliajoin on laadittu toiminnan vaikuttavuusarvioiteja, jotka ovat johtaneet jonkinlaisiin linjanuudistuksiin, esimerkiksi v. 2012 kokonaisuudistus johti joidenkin edunsaajien karsintaan ja tavoitteiden osittaiseen selkeyttämiseen hakuohjeissa.

Kuvassa 6 on esitetty VM:n vaikuttavuus- ja tuloksellisuusohjelmasta johdettu prosessikuvaus, johon on punaisella merkitty keskeisinä tunnistetut rahoitusprosessin puutteet ja kehittämiskohteet. Ne ovat:

- Rahoituksen tavoitteiden kristallisointi (ja myöntöjen todellinen siirtäminen niihin)
- Käyttöprosessin seuranta ja tarvittaessa ohjaus
- Tuloksellisuuden ja vaikutustiedon keruu ja vaikuttavuuden kriittinen tarkastelu
- Seurantatiedon sitominen tuleviin myöntöihin

Kuva 6. Tieteen veikkauvoittovarojen rahoitusprosessi ja sen kehittämiskohteet.⁴¹ Punaiset nuolet osoittavat kriittisiä kehittämiskohteita.

⁴¹ Prosessikuva on muokattu lähteestä Valtionavustusten käytäntöjen ja vaikuttavuuden kehittäminen Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:24. Nuolet ja kommentit on lisätty arvioitsijan toimesta.

5 Tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus ja vaikuttavuus

5.1 Johtopäätökset

Vaikuttavuudella ymmärretään yleisesti toiminnan vaikutusten suhdetta alun perin asetettuihin tavoitteisiin. Tarkoituksenmukaisena voidaan pitää rahoitusta, joka tuottaa toimintaa, jonka vaikutukset osuvat alkuperäisiin tavoitteisiin mahdollisimman hyvin. Rahoitusprosessilta tarkoituksenmukainen rahoitus edellyttää panosten ja työn sisältöjen ohjaimista sopivalla tavalla tavoitteiden suuntaan.

Koska tieteen veikkausvarojen tavoitteita ei ole po. hakuilmoituksissa ja rahoituspäätöksissä lausuttu eksplisiittisesti, rahoituksen vaikuttavuutta on hankalaa arvioida jälkikäteisarvioinnin mielessä. Tuloksellisuuden arvioinnin kannalta on haasteellista se, että edunsaajat muodostavat epäyhtenäisen ryhmän, jolla toiminnan toivotut ja mahdolliset tulokset ovat hyvin erilaisia. Tässä työssä suoritettujen edunsaajaryhmien sisäiset vertailut osoittavat, että toiminnan tuloksellisuus vaihtelee ryhmien sisällä, eivätkä erot selity rahoituksen määrällä.

Tieteen veikkausvoittovaroilla rahoitetaan tällä hetkellä hyvin pysyvää edunsaajajoukkoa, jonka osallistuminen tämän rahoituksen piiriin selittyy enemmän rahoituksen historialla kuin tämän päivän tarpeilla tai tiedepoliittisilla tavoitteilla. Järjestelmä on jäykkä, ministeriön ohjausvalta rahoituksen suhteen on suhteellisen vähäistä ja tahtotila epäselvä. Rahoituksen strategisista heikkouksista huolimatta sillä on vuosina 2014–15 rahoitettu paljon toimintaa, jolla on ollut arvokkaita tuloksia ja vaikutuksia. Osalla toiminnasta, tuloksista ja vaikutuksista on myös ollut relevanssia keskeisten tiedepoliittisten tavoitteiden suhteen. **Vaikuttavuus ei kuitenkaan ole niin vahvaa kuin se voisi olla, eikä voida sanoa, että rahoitus kohdentuisi perustellusti.**

Rahoituksen vaikutukset **ympäristöön** ja **väestöryhmien** asemaan ovat marginaaliset. Eräiden taloudellisten toimijoiden saama rahoitus vaikuttaa ainakin teoriassa **taloudel-**

liseen kilpailuun. Tieteellisen tutkimuksen rahoittaminen varsinaisen tiedekentän ulkopuolelta vaikuttaa mahdollisesti **akateemiseen kilpailuun.**

Rahoitusprosessin näkökulmasta suurimmat haasteet ovat todellisen prosessin epäselvyys, läpinäkyvyyden puute, tasapuolisuuskysymykset, ohjausvaikutukset ja kannustavuus. Rahoittajan ja edunsaajien välillä puuttuu selkeä yhteisymmärrys rahoituksen säännöistä ja tarkoituksesta. Nykyiset haku- ja raportointiprosessit eivät ole johdonmukaisia, sillä prosessit perustuvat oletukseen, että raha on avoimesti haettavana ja päätökset ovat oikeasti harkinnanvaraisia. Näin ei kuitenkaan ole.

Näyttäisi myös siltä, että rahoitusta käytetään tällä hetkellä pääasiassa reaktiivisesti muun budjetin täydennysrahoituksena, ja kipeitä päätöksiä toimintojen ja edunsaajien priorisoinnissa on vältetty. Tällaisen periaatteessa vapaan rahoituksen vahvuudet olisivat kuitenkin aivan muualla: rahoitus voisi olla ketterää ja mahdollistaa esimerkiksi erilaiset kokeiluratkaisut, joilla voitaisiin etsiä tiedekenttää tehokkaasti täydentäviä toimintamalleja ja sisältöjä.

Rahoitusprosessin sisällöllisen ohjaamisen henkilöstöpanos ministeriössä on minimaalinen.

Edunsaajanäkökulmasta rahoitus ei toimi kannusteena pitkäjänteiseen suunnitteluun eikä edistä kasvua, kehitystä ja uudistumista, päinvastoin edunsaajat kokevat valtionavustussäännöt monessa tapauksessa kasvun esteenä. Rahoitus ei nykyisellään myöskään toimi palkitsevuusmekanismina tai toiminnan ohjauksen välineenä, koska rahoitetun toiminnan tuloksia ei ole suoraan kytketty tulevan rahoituksen tasoon tai rahoituksen jatkuvuuteen, eikä rahoitus kannusta edunsaajia kasvuun tai uusien rahoituslähteiden hakemiseen. Jokavuotinen hakuprosessi ei tue pitkäjänteistä strategista suunnittelua. Toisaalta kuitenkin monet edunsaajat saavat suurimman osan rahoituksestaan tämän rahoituksen kautta.

Strategisesta näkökulmasta rahoituksen tavoitteellisuudessa, fokuksessa ja rajauksessa on selkeitä puutteita. Tällä hetkellä rahoitetaan suhteellisen paljon toimintaa, jonka suhde tässä selvityksessä käsiteltyihin tiedepoliittisiin tavoitteisiin on heikko. Rahoitus ei toimi instrumenttina, koska sillä ei ole selkeästi määriteltyjä tavoitteita eikä kohderyhmiä. Rahoitusta on käytetty mm. budjettirahoituksen paikkaamiseen ja täydentämiseen sekä lakisääteisten toimintojen rahoittamiseen. Rahoituksen ohjausvaikutus on vaatimatonta tai taloudellisen ohjauksen tapauksessa jopa negatiivista.

Yhteenvedon voidaan todeta, että rahoituksen **toimivuudessa** on ulkopuolelta tarkasteltuna merkittäviä haasteita.

5.2 Mahdolliset kehityspolut avustustoiminnalle

Jotta toiminnan vaikuttavuutta kokonaisuudessaan voitaisiin parantaa, olisi syytä merkittävästi panostaa toiminnan tuloksellisuuden mittaamiseen ja vaikuttavuuden arviointiin. Toiminnan kehittämisen lähtötoimenpide on kuitenkin poliittisen tahtotilan ja ministeriön todellisen liikkumavaran määrittely ja rahoituksella tavoiteltavien vaikutusten kristallisointi. Tämän jälkeen on suhteellisen suoraviivaista laatia esimerkiksi edunsaajaryhmäkohtaisia tulossmittareita, jolloin voidaan verrata keskenään esimerkiksi samankaltaisten edunsaajien tuloksellisuutta. Erään lähtökohdan tulossmittareiden kehittämiseksi tarjoavat tämän hankkeen kyselyssä suoritettut konkretisoinnit sekä yksittäisten edunsaajien omat mittarit. Peilaamalla edunsaajien vaikuttavuusraportointia asetettuihin tavoitteisiin saadaan kokonaiskuva vaikuttavuudesta ja sen kehittämisestä.

Veikkausvoittovarojen käytön kehittämiseksi voidaan kuvata kolme vaihtoehtoista realistista kehityspolkua: 1) budjetin jatke pienin parannuksin, 2) rahoituksen harmonisointi ja 3) rahoituksen kehittäminen kohti vaikuttavuusinstrumenttia.

5.2.1 Budjetin jatke pienin parannuksin

Ensimmäisessä kehityspolussa toimintaa rationalisoidaan, mutta se jatkuu entisenlaisena. Rahapelitoiminnan voittovaroja käytetään kuten ennenkin vakiintuneille edunsaajille, budjettirahoituksen jatkeena ja ad hoc -tarpeiden paikkaajana. Rationalisointi ja säilyttäminen ministeriön budjettityökaluna vaatisi lähinnä **rahoitusprosessin selkeyden ja läpinäkyvyyden merkittävää vahvistamista**:

1. Laaditaan selkeä luettelo siitä, ketkä ovat ne edunsaajat, joille myönnetään jatkuvaa yleisavustusta ja mihin tarkoituksiin erityisavustuksia voi saada. Tämä tieto korvaa nykyiset hakuilmoitukset. Ei ole tarkoituksenmukaista ylläpitää järjestelmää hakuineen, jos rahoitus ei ole avoimesti haettavissa.
2. Kevennetään rahoituksen hallinnointia ja raportointia pidentämällä rahoituskausia. Koska suoraa osoitettavaa yhteyttä toiminnan volyymin, laadun, vaikuttavuuden ja rahoituksen välillä ei vaadita, kevennetään oleellisesti raportointi- ja hakemusmenettelyjä.
3. Poistetaan rahoitusprosesseista sellaiset tavoitteet ja vaatimukset, joita ei ole aikomuksia tai edellytyksiä seurata. Tiedepoliittisten tavoitteiden huomioiminen tapahtuu implisiittisesti ministeriön toimesta edunsaajajoukon valinnassa ja luonnollisena osana KT-PO-osaston yleistä toiminnan kehittämistä, eikä edunsaajien itse tarvitse huomioida näitä oman toimintansa seurannassa.

5.2.2 Rahoituksen harmonisointi

Toisessa kehityspolussa toimintaa rationalisoidaan ja lisätään toiminnan tavoitteellisuutta sekä harmonisoidaan rahoitusta. Selkeyden ja läpinäkyvyyden lisäksi vahvistetaan myös **rahoitusprosessin tasapuolisuutta, palkitsevuutta ja vastikkeellisuutta:**

1. Rahoituksen tavoitteiden asettaminen ja konkretisointi, ml. tiedepoliittisten tavoitteiden operationalisointi edunsaajien toiminnan vastikkeeksi.
2. Samankaltaisten toimintojen ryhmittäminen samoihin momentteihin ja momenttien sitominen tavoitteisiin myös osastojen ja organisaatioiden yli; rahoituksen myöntäminen samoin perustein. Etenkin tämä koskee edunsaajaryhmiä, jotka toimivat KTPO:n ja KUPO:n rajapinnassa: ulkomailla toimivat kulttuuri- ja tiedeinstituutit, kirjastojen ja arkistojen tietovarannot ja kansallisiin digitalisaatiohankkeisiin liittyvä avustustoiminta.
3. Epärelevanttien toimintojen, toimijoiden ja hankkeiden karsiminen. Kun edunsaajaryhmiä kokonaisuutena peilataan tiedepoliittisiin tavoitteisiin, on helpompi ottaa kantaa siihen onko kyseinen edunsaajajoukko tarkoituksenmukainen, onko siinä siihen kuulumattomia toimijoita ja puuttuuko joitain relevantimpia toimijoita. Pyritään myös siihen, että lakisääteiset tehtävät rahoitetaan valtion talousarviossa muuten kuin näennäisesti harkinnanvaraisilla tuilla. Onko tarkoituksenmukaista esimerkiksi kehittää kansallisesti tärkeiden tietovarantojen ja infrojen rakentamista ja pitkäjänteistä suunnittelua pääosin veikkausvoittovarojen varassa? Kuuluisiko poliittisin päätöksin perustettu ajatuspajatoiminta pikemmin puolerahoituksen kuin tiederahoituksen piiriin? Jos toiminnoille ei löydy selkeää kotipesää tai tarvetta, on kyettävä harkitsemaan myös niiden karsimista.
4. Kehityskelpoisten toimintojen määrätietoinen ohjaaminen kohti tarkennettuja tavoitteita. Tuloksellisuus- ja vaikuttavuusmittareiden selkeyttäminen ja tuominen osaksi rahoitusprosessia. Yhteys toiminnan volyymin, laadun ja rahoituksen välillä tulee olla osoitettavissa ja ainakin edunsaajaryhmän sisällä rahoitusosuudet linkittyvät ryhmän edunsaajien tuloksellisuuden vertailuun sekä strategiseen priorisointiin. Kun toiminnalla olisi selkeämmät strategiset tavoitteet, edunsaajat voivat myös itse paremmin arvioida oman toimintansa vaikuttavuutta. Tässä yhteydessä myös vastikkeettomuuden käsite on syytä määritellä niin, että se ei muodosta estettä tehokkaalle toiminnalle.
5. Kilpailun vääristyminen huomioidaan. Esimerkiksi tieteellisen tutkimuksen ja julkaisutoiminnan rahoittaminen näillä varoilla normaalin tieteen rahoituskentän ulkopuolelta heikentää tieteen itseohjautu-

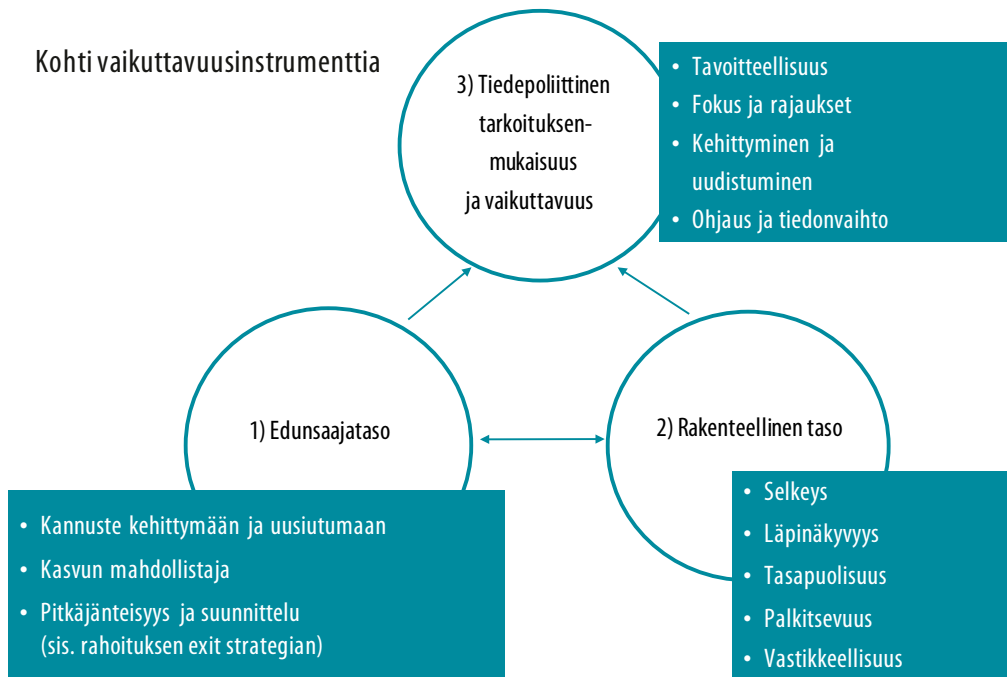
vuutta ja vääristää akateemista kilpailua. Lisäksi tiettyjen tutkimustahojen rahoittamisella saattaa olla taloudellista kilpailua vääristävä vaikutus.

6. Tulosten käsittely ja tiedonvaihto. Kun edunsaajat on ryhmitelty vertailukelpoisiksi ryhmiksi, niiden tulostuloksia ja tuloksiakin voidaan esittää vertailukelpoisella tavalla. Esimerkiksi vuosiseminaareissa tai tapaamisissa ministeriön kanssa voitaisiin paremmin vaihtaa kokemuksia samantyyppisten toimijoiden kesken. Erityisavustettavilla hankkeilla, joiden tuloksia levitetään esimerkiksi seminaareissa, voidaan tukea ryhmien uudistumista. Näin ryhmän kokonaisvaikuttavuuden arvioidaan kasvavan.

5.2.3 Rahoituksen kehittäminen kohti vaikuttavuusinstrumenttia

Kolmannessa kehityspolussa rahoituksesta ehdotetaan kehitettäväksi joustava ja ketterä vaikuttavuusinstrumentti, jolla sekä täydennetään että uudistetaan Suomen kansallista tutkimusjärjestelmää. Tämä vaatii paitsi rahoitusprosessien kehittämistä myös nykyistä huomattavasti vahvempaa strategista otetta, jolla **edunsaajien näkökulmasta vahvistetaan rahoituksen pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta, sekä kannusteita kehittymään ja uudistumaan, ehkä jopa kasvamaan (ilman rahoitussanktioita). Rahoituksen strategisuuden näkökulmasta vahvistettaisiin rahoituksen tavoitteellisuutta, fokuksia ja rajauksia, ohjausta ja tiedonvaihtoa ja Suomen kansallisen tutkimusjärjestelmän kehittymistä ja uudistumista.**

Toiminnan kehittämisen tavoitteena olisi aidosti vaikuttava tiedepolitiikan instrumentti, jossa **strategisten valintojen** ja **tarkoituksenmukaisten prosessien** kautta ohjataan **edunsaajien toimintaa** tuottamaan tuloksia jotka edistävät keskeisiä instrumentille allokoituja tiedepoliittisia tavoitteita. Kuva 7 yhdistää vaikuttavuusinstrumentin kolme näkökulmaa.

Kuva 7. Tieteelle tarkoitetut rahapelitoiminnan voittovarot tiedepoliittisena vaikuttavuusinstrumenttina.

Tiedepoliittisen vaikuttavuusinstrumentin kehittäminen vaatisi seuraavia kehitysaskelleita:

1. Yleisavustusten määrää vähennetään radikaalisti ja niillä rahoitetaan vain rajattua joukkoa kolmannen sektorin organisaatioita, joille on määriteltävä selkeä ja ainutlaatuinen rooli Suomen kansallisessa tutkimusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Yleisavustuksetkin kohdennetaan aina kun se on tarkoituksenmukaista. Tässä yhteydessä myös vastikkeettomuuden käsite on syytä määritellä niin, että se ei muodosta estettä tehokkaalle toiminnalle.
2. Erityisavustuksilla rahoitetaan määräaikaista toimintaa, jolla joustavasti ja ketterästi vahvistetaan ja uudistetaan Suomen kansallista tutkimusjärjestelmää erilaisilla testaus- ja kehityshankkeilla. Erityisavustukset ovat avoimesti haettavissa, ja kriteerinä on, ettei toiminta ole normaalin budjettirahoituksen piirissä tai lakisääteistä. Erityisavustukset sidotaan perin pohjin konkretisoituihin tiedepoliittisiin tavoitteisiin / teemoihin (esimerkiksi tiedon avoimuuden ja saatavuuden, tiedekasvatuksen, tieteen ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksen saralla). Konkretisoinneissa linjataan myös, mitä ei rahoiteta.

3. Sekä ketteryyttä että pitkäjänteistä tavoitteellisuutta parannetaan avustustoiminnan avoimmalla kilpailulla ja vaikuttavuusarvioinnilla ja huolehditaan siitä, että, ministeriöllä on todelliset keinot vaikuttaa avustusten myöntöihin ja niiden priorisointiin. Tässä yhteydessä siihen osaan avustuksista, jota ministeriö ei pysty ohjaamaan, voitaisiin soveltaa ensimmäistä kehityspolkua ja siirtää ne selkeästi instrumentin ulkopuolelle.
4. Kilpailun vääristyminen huomioidaan kuten edellä.
5. Ainakin yleisavustukset pidennetään 3–5-vuotisiksi. Rahoitusprosessiin liitetään jatkuva vaikuttavuustiedon keruu. Jokaisen avustuskampanjan välissä suoritetaan vaikuttavuusarviointi, joka sidotaan tiukasti tulevien myöntöjen harkintaan ja toiminnan ohjaukseen.

Rahoituksen kehittäminen tällä tavalla edellyttää myös ministeriön kokonaisjohtamisen tarkastelua, sillä lisääntynyt erityisavustusten määrä vaatisi nykyistä enemmän henkilöstöresursseja niiden käsittelyyn ja hallinnointiin. Myös useampivuotinen rahoittaminen edellyttää rahoitusteknisiä ratkaisuja, joilla budjettikaudet ylitetään.

5.2.4 Muutoksen hallinnasta

Rahoitus on säilynyt suhteellisen muuttumattomana pitkään ja on elinehto monelle organisaatiolle. Myös ministeriössä mahdollisen muutoksen läpiviemiseen on varattava aikaa ja resursseja. Riippumatta valitusta kehityspolusta, muutosvaihe tulee vaatimaan suhteessa enemmän ministeriön henkilöstöresursseja kuin nykyisen järjestelmän ylläpito.

Jos tavoitteena on avustustoiminnan selkeyttäminen budjetin joustavana jatkeena, on seuraavat 1-2 vuotta keskityttävä sääntöjen ja prosessien karsimiseen ja yksinkertaistamiseen sekä tarvittavien sääntömuutosten valmisteluun.

Harmonisointipolku vaatii enemmän sekä ohjausresursseja että aikaa. Edunsaajaryhmien profiilit on tarkennettava ja rahoitusta yhdenmukaistettava kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston sekä muiden rahoittajien kanssa. Myös edunsaajien karsiminen vaatii siirtymäajan, jotta organisaatiot ehtivät varmistaa toimintaedellytyksiään muilla varoin.

Rahapelitoiminnan voittovarojen perusteellinen muutos aidoksi vaikuttavuusinstrumentiksi on niin ikään syytä toteuttaa asteittain, aiheuttamatta välitöntä vaaraa nykyisten edunsaajaorganisaatioiden toimintaedellytyksille. Siirtymävaiheessa voidaan arvioida, että tiedepoliittisten tavoitteiden selkeyttämiseen ja kommunikointiin on varattava 1-2 vuotta, jona aikana voidaan aloittaa ja viedä eteenpäin edunsaajaryhmien harmonisointia, minkä jälkeen voidaan selkeyttää ryhmäkohtaiset tuloksellisuus- ja vaikuttavuusmittarit ja kommunikoida ne. Koko siirtymä vaikuttavuusinstrumentin käyttöön arvioidaan mahdolliseksi toteuttaa minimissään noin 5 vuodessa.

LÄHDELUETTELO

- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi arpajaislain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_132+2016.pdf
- Hallituksen esitys Eduskunnalle valtionavustuslaiksi ja laiksi valtion talousarviosta annetun lain 7 c §:n muuttamisesta., <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2001/20010063>
- Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman (KESU), 2011–2016
- Laki Kansallisarkistosta 1145/2016
- Laki raha-arpajaisten sekä veikkaus- ja vedonlyöntipelien tuoton käyttämisestä (1054/2001).
- Laki valtion talousarviosta annetun lain 7 c §:n muuttamisesta (689/2001).
- Niemelä, Seppo & Wakeham, Maria (2007) Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportti. Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2007:20. Oikeusministeriö, Helsinki 2007.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö menettelytapaohjeet: Valtionavustusten haettavaksi julistaminen, hakeminen, myöntäminen, maksaminen, käytön valvonta, tarkastus. 28.8.2013. (ei julkaistu)
- Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan valtionavustustoiminnan uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:13
- Taiteen ja kulttuurin valtionavustuspolitiikan uudistus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:17
- Uudistava Suomi: tutkimus- ja innovaatiopolitiikan suunta 2015–2020 -linjaus [Tutkimus- ja innovaationeuvosto](#), 2014
- Valtion talousarviot 2014 ja 2015.
- Valtionavustusten käytäntöjen ja vaikuttavuuden kehittäminen Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:24.
- Valtionavustustyöryhmän mietintö. Valtiovarainministeriön julkaisu – 29/2015.
- Valtioneuvoston periaatepäätös valtion tutkimuslaitosten ja tutkimusrahoituksen koko-naisuudistukseksi. Valtioneuvoston kanslia (2011). Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011.
- Valtioneuvoston kanslia (2015) Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015

Arvioinnissa käytettiin lisäksi laaja edunsaaja-aineisto joka pääasiassa koostui edunsaajien vuosiraporteista, nettisivuista sekä rahoitushakemuksista.

Liitteet

Liite 1. Edunsaajaryhmien analyysit

Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV)

Ryhmään kuuluvat

Tieteellisten seurain valtuuskunta sekä sen yhteydessä toimivat Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Tiedeakatemiain neuvottelukunta, Julkaisufoorumi sekä Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja sen jokavuotinen erityisavustus tiedonjulkistamisen valtionpalkintoihin.

Tieteellisten seurain valtuuskunta (TSV) on vuonna 1899 Suomen senaatin määräyksellä perustettu valtuuskunta. Aluksi jäsenseuroja oli kaikki tieteenalat kokoavan Suomen Tiedeseuran lisäksi kahdeksan muuta tieteellistä seuraa ja vuonna 1908 joukkoon liittyi tuolloin perustettu Suomalainen Tiedeakatemia. Vaikka tieteellisiä seuroja perustettiinkin 1920- ja 1930-luvuilla ja sotien jälkeen 1960-luvulta eteenpäin useita kymmeniä, valtuuskuntaan hyväksyttiin uusia jäseniä niukasti. Valtuuskunnan ulkopuoliset seurat perustivat vuonna 1974 yhteistyöelimekseen Tieteellisten seurojen neuvoston. Vuonna 1979 aloitettiin toimenpiteet valtuuskunnan ja neuvoston yhdistämiseksi, ja joulukuussa 1981 opetusministeriö vahvisti uuden tieteellisten seurojen yhteistyöorganisaation säännöt.

Rahoituksen historia edunsaajaryhmässä

Valtuuskunta sai perustamisensa alusta lähtien rahoitusta ensin Senaatin määrärahoista, sitten opetusministeriön kautta valtionavustusta budjettivaroista ja 1990-luvulta lähtien veikkausvoittovaroista. Vuoden 2000 perustuslain muutosten jälkeen valtuuskunnan oikeudellista asemaa ryhdyttiin selvittämään. Valtionavustuksen saamisen edellytyksenä on että avustuksen saaja on oikeuskelpoinen, eikä senaatin vuonna 1899 antama määräys ollut enää riittävä säädöspohja valtuuskunnan vakiintuneelle asemalle ja toiminnalle tiedeyhteisössä. Laki Tieteellisten seurain valtuuskunnasta (938/2006) tuli voimaan vuoden 2007 alusta.

Rahoituksen käyttö edunsaajaryhmässä

TSV:n tavoitteena on erityisesti tieteellisen tiedon levittäminen, tieteellisen julkaisemisen tukeminen ja kehittäminen ml. avoimen julkaisemisen edistäminen sekä tiedepoliittinen vaikuttaminen ja tiedeyhteisön moniäänisyyden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen. Toimintamuotoihin kuuluvat:

- Julkaisukeskus, nykyisin Julkaisupalvelut, vastaa muun muassa julkaisutoimintaan kohdistettavien valtionavustusten myöntämisestä.
- Tiedekirja-Vetenskapsbokhandeln – myyntinäyttely myy ja markkinoi seurojen julkaisuja.
- Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskus ja julkaisuvarasto hoitavat kansainvälistä julkaisuvaihtoa ja jäsenseurojen julkaisujen varastointia.
- Tieteessä tapahtuu – aikakauslehteä ryhdyttiin julkaisemaan syksyllä 1983 aluksi tiedotusvälineille lähetettyinä monisteina. Lehdessä julkaistaan ja keskustellaan ajankohtaisista tieteellisistä ja tiedepoliittisista aiheista.
- Vuodesta 1977 säännöllisesti järjestettyjen Tieteen päivien taustalla ovat 1922 ja 1926 pidetyt tutkijainkokoukset ja 1954 ensimmäiset varsinaiset Tieteen päivät.

Rahoituksen merkitys edunsaajille

Valtuuskunnan toiminta rahoitetaan valtionavustuksella, lisäksi jäsenseurat maksavat jäsenmäärään perustuvaa jäsenmaksua.

Valtionavustuksen määrä oli vuonna 2014: 5 758 990 € ja vuonna 2015: 4 872 889 €, molempina vuosina noin 90 % kokonaisbudjetista. TSV saa yleisavustusta, joka on vuosittain n. 60 % koko budjetista. Avustus käytetään henkilöstön palkkoihin ja toimintamenoihin, lisäksi yleisavustus sisältää n 300 000 € edelleen jaettavia yleisavustuksia ja kansainvälisten järjestöjen jäsenmaksuja. Budjetista 40 % muodostuu edelleen jaettavista erityisavustuksista kansainvälisiin konferensseihin ja tieteelliseen julkaisemiseen.

TSV:n toiminta on käytännössä täysin riippuvainen valtionavustuksesta. TSV:n toiminta perustuu lakiin, toiminta on vakiintunutta ja perustuu jäsenseurojen osalta vapaaehtoistoimintaan. TSV:n tehtävä on tukea seuroja ja tiedeyhteisöjä ja tarjota kustannustehokkaasti palveluja ja vapaaehtoistoimintaa mahdollistavaa tieteellistä toimintaa. Tämä ei TSV:n mukaan tuota sellaisia tuloja, jolla se voisi ylläpitää ja kehittää lakisääteisiä tehtäviään. TSV hoitaa myös tehtäviä, jotka on siirretty sille ministeriön hallinnonalan sisällä.

Toiminnan tuloksellisuus

Toiminnan keskeiset tavoitteet vuosina 2014 – 2015 olivat Tieteellisten seurojen yhteistyön edistäminen, nuorten tutkijoiden saaminen mukaan seuratoimintaan ja tieteellisen julkaisemisen monipuolinen kehittäminen, erityisesti avoin julkaiseminen.

Keskeisinä tuloksina vuosina 2014–15 TSV raportoi:

- Seurat ovat alkaneet tiedostamaan ja pohtimaan keinoja oman toimintansa uudistamiseen ja jäsenmäärän vähenemisen estämiseen.
- Seurojen avointen julkaisujen määrä on lisääntynyt ja seurat ovat osallistuneet aktiivisesti OJS-järjestelmän kehittämiseen.

- Erityisavustusten hakemusten laatu on parantunut ja hyväksymisprosentit ovat nousseet.
- TSV:n näkyvyys ja tunnettuus on parantunut ja TSV halutaan yhteistyökumppaniksi erityisesti avoimen tieteen hankkeisiin ja tiedepoliittiseen keskusteluun.
- Toimijoiden näkyvyys ja vaikuttavuus (mm. sosiaalisen median ja netin kautta) on lisääntynyt, tilaisuuksiin osallistujien määrä on lisääntynyt verkon kautta 30 %, ja TSV, neuvottelukuntien ja JUFO:n edustajia pyydetään puhujiksi ja asiantuntijoiksi erilaisiin tilaisuuksiin, hankkeisiin ja organisaatioihin.

Edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

TSV toimii tieteen ja yhteiskunnan välisenä sillanrakentajana ja edistää toiminnallaan erityisesti tutkitun tiedon arvostusta ja vaikuttavuutta yhteiskunnassa. TSV pyrkii ennakoidaan yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia ja tuomaan suomalaisen tiedeyhteisön tietoon ja käyttöön kansallista ja kansainvälistä kehitystä ja osaamista, esimerkiksi avoin julkaiseminen ja siihen liittyvät erilaiset työkalut ja toimintamallit.

TSV kehittää sekä itse että yhteistyössä tiedeyhteisön eri toimijoiden kanssa tiedettä ja tiedeyhteisön toimintaa uudistavia ja edistäviä toimintatapoja ja työkaluja, esim. tutkimusetiikan ja avoimen tieteen verkkokurssit, tieteellisen julkaisemisen rahoitusmallit, avoin ja sähköinen julkaiseminen sekä JUFO-luokituksen käyttö yksittäisten tutkijoiden arvioinnissa. TSV:n toiminnalle tärkeää on sen puolueettomuus ja riippumattomuus ja se saavuttaa verkostojensa kautta tiedeyhteisön ja yhteiskunnan päätöksentekijöitä laajasti.

Toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus

TSV:n toiminta edistää seuraavia tiedepoliittisia tavoitteita:

- **Tieteen ja yhteiskunnan välisiä suhteita** mm. tieteellisen tiedon popularisointi ja julkaiseminen sekä yleisölle avoimet tiedetapahtumat ja muut tilaisuudet. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta edistää tiedonjulkistamista ja jakaa tiedepalkintoa. TSV toimii myös taustayhteisönä joissakin tiedeinstituuteissa ja Heurekassa.
- **Tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa** mm. osallistamalla julkisen sektorin työryhmiin asiantuntijana.
- **Avointa tiedettä** kehittämällä tieteellisten julkaisujen saatavuutta ja avointa julkaisua. Myös tietovarantojen ylläpito ja kehittäminen sekä aineiston hallintaratkaisujen kehittäminen ovat osa toimintaa.

- **Tieteen kansainvälisyyttä** jakamalla edelleen erityisavustuksia kansainvälisten konferenssien järjestämiseen sekä erityisavustuksia tieteellisten seurojen kansainväliseen toimintaan.
- **Tutkimusjärjestelmän tehostamista** toimimalla yhteistyökumppanina erilaisissa kehityshankkeissa ja tarjoamalla esim. tiedeorganisaatioiden henkilökunnalle tutkimuseetiikan koulutusta.
- **Tiedekasvatusta** Tieteiden päivien ja muiden tiedetapahtumien kautta, joilla on positiivinen vaikutus lasten ja nuorten tiedeymmärrykseen ja haluun oppia ja opiskella.
- **Yliopistojen ja tutkimuslaitosten yhteistyön** edistämässä ei toistaiseksi merkittävää roolia.

Toiminnan muut vaikutukset

TSV osallistuu markkinaehtoiseen toimintaan vähäisessä määrin. Tähän toimintaan kuuluvat Tiedekirja myyntinäyttely ja Tieteiden Talon vuokraus muille kuin jäsenseuroille.

Tieteen tietotekniikan keskus CSC Oy

Ryhmään kuuluvat

CSC Oy on valtion ja korkeakoulujen⁴² omistama osakeyhtiö, joka toimii suomalaisena tietotekniikan osaamiskeskuksena. Se tuottaa ICT-asiantuntijapalveluita tutkimukselle, koulutukselle, kulttuurille, julkishallinnolle ja yrityksille. CSC:n keskeiset palvelut ovat: laskentapalvelut, ohjelmistot ja tietokannat, Funet-palvelut, identiteetin ja käyttäjävaltuuksien hallinta, koulutuspalvelut, tutkimustiedon hallinta, opetuksen ja opiskelun yhteentoimivuuden palvelut, konesali- ja kapasiteettipalvelut sekä konsultointi ja asiakaskohtaiset ratkaisut.

CSC:n toiminta alkoi Valtion tietokonekeskuksessa (VTKK) vuonna 1971 Suomen ensimmäisen yliopistojen keskustietokoneen Univac 1108:n tukiyksikkönä. Kun CSC yhtiöitettiin vuonna 1993 nimeksi tuli CSC – Tieteellinen laskenta Oy. Vuoden 2017 alusta valtio luovutti 30 % omistusosuuden CSC:stä suomalaisille korkeakouluille. CSC:llä on in-house -yhtiön asema, joten se voi toimittaa palvelujaan omistajilleen suorahankintoina. Osa CSC:n tarjoamista palveluista olisi saatavilla myös kaupallisilta toimijoilta, osa taas ei.

⁴² Korkeakoulut tulivat omistajiksi valtioneuvoston päätöksellä 8.9.2016, jolla opetus- ja kulttuuriministeriö oikeutettiin valtion puolesta luovuttamaan käypää arvoa alemmalla hinnalla valtion kokonaan omistaman CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy –nimisen osakeyhtiön omistuksesta 30 prosentin osuus eli 3 000 osaketta 14:lle yliopistolle ja 24:lle ammattikorkeakoululle. <http://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f804bb339> (sivulla käyty 3.11.2017)

Perustoimintojensa lisäksi CSC pyrkii aktiivisesti osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamaan kansallisiin ja kansainvälisiin toimintaedellytyksiin (esimerkiksi lainsäädäntöön), joilla on keskeistä merkitystä yhtiön tai sen sidosryhmien kannalta.

Rahoituksen historia edunsaajaryhmässä

CSC Oy on tullut tieteen veikkausvararahoituksen piiriin noin 2005. Tieto rahoitusmahdollisuudesta saatiin OKM:ltä. Rahoitus ei ole ollut jatkuvaa.

Keskeisiä syitä rahoituksen piiriin tulemiselle olivat budjettirahoituksen väheneminen, palveluostojen väheneminen sekä budjettityyppisen rahoituksen heikko vastaavuus investointityyppisiin rahoitustarpeisiin. Myös myöhemmin yliopistolakiuudistuksen yhteydessä korkeakoulujen asema suhteessa OKM:öön muuttui, jolloin CSC:n rahoitus muuttui hanke- ja taloustyypisestä toiminnasta enemmän avustusluontoiseksi.

Rahoituksen käyttö edunsaajaryhmässä

Vuonna 2014 CSC:n budjetti oli 32,7 M€. Vuonna 2014 CSC sai tieteen veikkausvoittovarojen rahoituspäätöksiä 9 kpl yhteisummaltaan 6,5 M€, mikä vastasi noin 20 % CSC:n budjetista.

Vuonna 2015 CSC:n budjetti oli 35,7 M€, ja tieteen veikkausvoittovaroista myönnettiin CSC:lle 7 kpl erityisavustuksia momenteilta, yhteisummaltaan noin 6 M€, mikä vastasi noin 17 % CSC:n budjetista.

CSC:n vuosina 2014 ja 2015 saama noin 13 M€ rahoitus jakautuu projektivolyymeittain seuraavasti:

1. Omat T&K-hankkeet 3,5 M€:
 - EU- ja Tekes-rahoitteisten projektien omarahoitusosuuksia noin 1,5 M€
 - EU-tason infrastruktuurihankkeiden vastinrahoitusta noin 2 M€; hankkeilla osaltaan mahdollistetaan suomalaisten tutkijoiden pääsy eurooppalaisiin e-infrastruktuureihin (näistä suurin on yhteiseurooppalainen superlaskentainfrastruktuuri PRACE)
2. Omat vuosi-investoinnit 3,5 M€: summa vaihtelee sen mukaan, missä yleisen infrastruktuurin kehittämisvaiheessa ollaan. Tyypillisesti investoinnit ovat kohdentuneet mm. Funetiin ja tallennuskapasiteetin päivittämiseen sekä investointeihin, joita ei muuta kautta pystytä joustavasti hoitamaan
3. Suomalaisten toimijoiden yhteisprojektit 5 M€ (Arkistolaitos/Kansallisarkisto: AHAA-metatietohanke, pitkäaikaissäilytysprojekti PAS, Kansallinen digitaalinen kirjasto KDK)
4. EU-projektit 1 M€ (ELIXIR, European Life Science infrastructure for biological information)

Rahoituksen merkitys edunsaajille

CSC arvioi, että Suomen kaltaisessa pienessä usean korkeakoulun maassa sen edustamat palvelut ja toiminta on edullisinta järjestää keskitetysti. CSC:n liikevaihdosta noin puolet tulee OKM:n budjetista, jolla ostetaan ministeriön tarvitsemat palvelut. Palveluostoon on pyritty rakentamaan ohjausrakenteet, joilla tarjonta pyritään sovittamaan tarpeeseen. Lisäksi esim. Funetissa palveluhintoja verrataan kaupalliseen tarjoamaan jatkuvasti. Muu rahoitus koostuu tästä tieteen veikkausvoittovaroista sekä korkeakoulujen palveluostoista (esim. lisäpalvelut ja runkoverkkoyhteydet). Korkeakoulut voivat käyttää myös muita palveluntarjoajia.

Ilman tieteen veikkausvoittovaroja organisaation olemassaolo ei vaarantuisi; CSC:n toiminta kuitenkin supistuisi koska muita rahoituslähteitä ei tällä hetkellä ole. Lisäksi vastinrahoituksen supistumisella olisi useamman miljoonan vipuvaikutus EU-rahoituksen kotiuttamiseen. CSC arvioi, että toiminnan supistuminen romahduttaisi laskennallisten tieteiden suorittamismahdollisuudet Suomessa tilanteessa, jossa digitalisaation myötä dataintensiivinen tutkimus on leviämässä kaikille tieteenaloille.

Toiminnan tuloksellisuus

Vuosina 2014 ja 2015 rahoitettujen hankkeiden keskeinen tavoite oli kehittää Suomen mahdollisuuksia vaikuttaa eurooppalaiseen tutkimusinfrastruktuuripolitiikkaa ja antaa suomalaisille tutkijoille hyvät mahdollisuudet käyttää infrastruktuureja. Tämän lisäksi edistettiin suomalaisen tutkimuksen ja teollisuuden verkostoitumista. CSC:n mukaan nämä tavoitteet saavutettiin - kaikki merkittävät rahoitetut infrastruktuurihankkeet saatiin toteutettua eurooppalaisessa yhteistyössä, ja suomalaiset tutkijat hyötyivät niiden käytöstä.

Rahoitettuja projekteja ohjataan ja rahankäyttöä seurataan erillisissä projektiryhmissä sekä vuosisopimustoiminnan laatupalavereissa, joissa myös tuloksellisuutta arvioidaan projektiokohtaisesti.

CSC:n vastuulla olevat tutkimusinfrastruktuurit kytkeytyvät Suomen Akatemian kansallisten tutkimusinfrastruktuurien tiekarttaan, missä yhteydessä niitä on arvioitu. Laajemmin CSC:n vaikuttavuutta, toimintaa, ohjausmalleja ja toiminnan tarkoituksenmukaisuutta tai tuloksellisuutta ei ole viime aikoina systemaattisesti arvioitu.

Edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Suomalaisen tutkimuksen kilpailukyvyyn edistäminen on CSC:n vaikuttamistyön keskeinen tavoite. CSC on pyrkinyt lisäämään tieteenekijöiden monimuotoisuutta nostamalla laajasti esiin eri tieteenaloja.

CSC:n yhteiskunnallinen vaikuttavuus syntyy kahdesta pääkomponentista:

- Tiedeyhteisön kannalta merkittävää vaikuttavuutta on e-infrastruktuurien ylläpidolla ja kehittämisellä sekä niihin liittyvällä yhteistyöllä.
- Yhteiskunnan ja tiedeyhteisön kannalta merkittävä komponentti syntyy teknisestä asiantuntijuudesta tietovarantojen kehittämiseen tähtäävissä laajoissa yhteiskehityshankkeissa.

Toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus

CSC:n toiminta painottuu seuraaviin tiedepoliittisiin tavoitteisiin:

- **Avoin tiede:** CSC:llä ja ym. yhteiskehityshankkeilla on merkittävä rooli avoimen tieteen edistämässä (tietovarantojen saatavuuden kehittäminen, ylläpito, aineistonhallintaratkaisujen kehittäminen)
- **Kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostaminen:** CSC:n keskeinen rooli on toimia kansallisena laskennallisen tutkimuksen ja tutkimusinfrastruktuurin tarjoajana ja CSC voi olemassaolollaan tehostaa e-infrastruktuurien kehittämistä, ylläpitoa ja käyttöä ja esimerkiksi osaltaan vähentää päällekkäisyyksiä
- **Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyö:** Tutkimusinfrastruktuurien käyttöön ja ylläpitoon liittyvä yhteistyö, yhteiset tutkimushankkeet, verkostojen luominen ja ylläpito, palvelut tutkimusyhteisölle
- **Tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyys:** CSC toimii kansainvälisesti ja mahdollistaa omalla sarallaan suomalaisten tutkijoiden kansainvälistymisen.
- **Tietoon pohjautuvaan päätöksenteko:** CSC:n toiminnan linkki tähän syntyy pääasiassa tiedon saatavuuden ja säilyttämisen yhteiskehityshankkeiden kautta
- **Tieteen ja yhteiskunnan suhteiden edistäminen:** ei erityistä roolia
- **Tiedekasvatus:** ei erityistä roolia

Hankerahoitus on kohdentunut pääasiassa omiin T&K-hankkeisiin, vuosi-investointeihin, yhteisprojekteihin ja EU-projekteihin. Näistä tarkoituksenmukaisimpana voidaan pitää yhteisprojektirahoitusta, joka palvelee avointa tiedettä ja tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa.

Omat T&K-hankkeet sekä EU-projektit liittyvät erilaisten infrastruktuurien kehittämiseen, ja rahoituksen eräs keskeinen motiivi lienee rahoituksen saaminen ulkopuolelta (EU, Tekes) omarahoitusosuuden lisäksi. Yo. tavoitteista projektit kohdentuvat ilmeisesti lähinnä tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyyteen. Ulkopuolisen rahoituksen saaminen on luonnollisesti organisaation kannalta hyvä asia, mutta tarkoituksenmukaisuuden hengessä tulisi kriittisesti tarkastella sitä, miten hankkeet todellisuudessa palvelevat yllä kuvattuja tiedepoliittisia tavoitteita.

CSC:n vuosi-investoinnit ovat luonnollisesti tärkeä osa CSC:n toimintaa, mutta teknisen perusinfrastruktuurin uusimista tällä rahoituksella ei voida pitää järin tarkoituksenmukaisena.

Toiminnan muut vaikutukset

Muita merkittäviä vaikutuksia ei tunnistettu. Ympäristöasioissa CSC pyrkii ympäristöjohtamisen kautta vastuulliseen toimintaan; mm. datakeskusten käyttämä sähkö on kokonaisuudessaan uusiutuvaa energiaa.

Poliittiset ajatuspajat

Ryhmään kuuluvat

- Tankesmedjan Agenda on liberaali ajatushautomo ja osa Svenska Bildningsförbundet – yhdistyksen toimintaa, jonka tavoitteena on yhdistää suomenruotsalainen ja kaksikielinen väestö, edistää sivistystoimintaa ja rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua⁴³. Agenda on perustettu 2010-luvulla.
- Vasemmistofoorumi on perustettu vuonna 2006 ja sen tehtävänä on toiminta-ajatuksensa mukaisesti tuottaa ehdotuksia, aloitteita ja avauksia poliittisista ja taloudellisista kysymyksistä vasemmiston ja Vasemmistoliiton puoluejohdon käyttöön, sekä osallistua valmistelijana puolueen ohjelmatyöhön ja ohjelmallisten teemojen kehittämiseen.⁴⁴
- Suomen Perusta – säätiö on perustettu vuonna 2012. Ajatuspajan tarkoituksena on suomalaista kansanvaltaista yhteiskuntaa kehittävän yhteiskunnallisen tutkimuksen, keskustelun ja päätöksenteon edistäminen. Ajatuspaja osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun tuomalla esiin uusia mielipiteitä, näkökulmia ja ratkaisuja.⁴⁵
- Ajatuspaja Visio on toiminut osana Vihreää Sivistysliittoa vuodesta 2005 lähtien. Tavoitteena on vahvistaa yleissivistystä ja vihreää ajatusmaailmaa edistämällä kestävä kehitystä sekä globaalia solidaarisuutta. Ajatuspaja tuottaa tausta-aineistoa poliittisen keskustelun ja päätöksenteon tueksi sekä järjestää tapahtumia.⁴⁶

⁴³ <http://www.tankesmedjan.fi/fi/alkuun/>

⁴⁴ <http://vasemmistofoorumi.fi/ajatuspaja/>

⁴⁵ <http://www.suomenperusta.fi/tietoa/>

⁴⁶ <https://www.visili.fi/fi/ajatuspaja>

- Kalevi Sorsa – säätiö on sosiaalidemokraattinen ajatushautomo, joka perustettiin vuonna 2005. Säätiö tuottaa tausta-aineistoa siitä, mitä sosiaalidemokratian arvopohjaan nojaava, vapauden ja oikeudenmukaisuuden sekä tasa-arvon yhdistävä yhteiskuntapolitiikka voisi olla. Toiminta sijoittuu paljolti tutkimuksen sekä poliittisen valmistelun ja päätöksenteon väliin.⁴⁷
- e2 Ajatuspaja / Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys ry on perustettu vuonna 2006. e2 tuottaa tutkimustietoa järjestöjen, yritysten, median ja politiikan tarpeisiin.⁴⁸
- Ajatuspaja Toivo on perustettu 2000-luvun puolivälissä ja sen taustalla on Kansallinen Kulttuurisäätiö sr. Poliittisena ajatuspajana olemassaolo perustuu puolue toimintaan. Aihevalinnoissa näkyy kokoomuslainen maailmankatsomus – myönteinen suhtautuminen kansainvälisyyteen, vastuulliseen markkinatalouteen ja yksilönvapauteen.⁴⁹

Rahoituksen historia edunsaajaryhmässä

Edustuksellisen demokratian toimivuuden lisäämiseksi päätettiin yhtenä kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman toimenpiteenä käynnistää aatteellisten ajatuspajojen toiminnan tukeminen hyödyntämään yhteiskunnallista tutkimusta sekä tähän liittyvää kotimaista ja kansainvälistä verkottumista⁵⁰. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa toteutettiin 2003–2007 välillä. Ajatuspajoista yksi on saanut tukea vuodesta 2005, kaksi vuodesta 2006, kaksi pääministeri Matti Vanhasen toiselta hallituskaudelta alkaen (2007 jälkeen) sekä kaksi (Tanquesmedjan Agenda ja Suomen Perusta) vuodesta 2013 alkaen. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa 22.6.2011 on maininta, että ajatushautomotoimintaa jatketaan⁵¹. Sipilän hallitusohjelmassa tästä ei ole enää mainintaa⁵².

⁴⁷ <http://sorsafoundation.fi/fi/mika-on-kalevi-sorsa-saatio/>

⁴⁸ <http://e2.fi/>

⁴⁹ <https://toivoajatuspaja.fi/mika-toivo/>

⁵⁰ Niemelä, Seppo & Wakeham, Maria (2007) Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportti. Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2007:20. Oikeusministeriö, Helsinki 2007. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76042/omth_2007_20.pdf?sequence=1 (viitattu 21.8.2017).

⁵¹ Valtioneuvoston kanslia (2011). Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. Saatavilla: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/147449/Kataisen+hallituksen+ohjelma/81f1c20f-e353-47a8-8b8f-52ead83e5f1a> (viitattu 22.8.2017)

⁵² Valtioneuvoston kanslia (2015) Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Saatavilla: http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netsti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 (viitattu 22.8.2017)

Rahoituksen käyttö edunsaajaryhmässä

Rahoitus on yleisavustusta, jota hyödynnetään pääsääntöisesti raporttien laatimiseksi yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi sekä tieteellisen tiedon popularisointiin ja julkaisemiseen. Jonkin verran ajatuspajat järjestävät yleisölle avoimia tiedetapahtumia ja muita tilaisuuksia. Käytännössä rahoitusta käytetään mm. tutkimus- ja selvityspalveluiden toteuttamiseen, julkaisujen kustantamiseen, tutkimushenkilöstön palkkakuluihin, organisaation peruskuluihin perusinfrastruktuuriin sekä toiminnan ja tutkimuksen organisoimiseen/johtamiseen. e2 ajatuspajan toiminta näyttyy monipuolisimpana. Edellä mainittujen lisäksi toiminta käsittää myös mm. yhteiset tutkimushankkeet sekä yhteiset julkaisut korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa, tiedeyhteisöverkostojen luomista ja ylläpitoa, tutkimusinfrastruktuurien käyttöön ja ylläpitoon liittyvää yhteistyötä, yhteiset hankkeet ja julkaisut kansainvälisten tutkimustahojen kanssa sekä tutkimustiedon levittämisen kansainvälisesti.

Rahoituksen merkitys edunsaajille

Tieteen veikkausvoittovaroilla turvataan suurelta osin aatteellisten ajatuspajojen organisatorisen perustoiminnan. Ajatuspajojen toiminta on merkittävältä osin riippuvainen tieteen veikkausvoittovaroista. Ajatuspajojen budjetista tieteen veikkausvoittovarojen vuosien 2014 ja 2015 rahoitus on muodostanut 25–85 %. Tarkasteltavista ajatuspajoista Ajatuspaja Toivo, Ajatuspaja Visio sekä Suomen Perusta kattoivat tieteen veikkausvaroilla merkittävän osan toiminnastaan (67–79% budjetista vuonna 2015). Myöntösumat pysyivät vuosina 2014 ja 2015 samoina. Tuen suuruudesta suhteessa ajatuspajan toimintaan tai budjettiin ei voida tehdä johtopäätöksiä. Se ei myöskään korreloi poliittisten tekijöiden, kuten eduskuntaryhmien koon kanssa (ks. alla oleva taulukko).

Ajatuspaja	Myöntösomma 2015 €	Ajatuspajan vuosibudjetti 2015 €	Rahoituksen osuus budjetista	Puolueen paikat eduskunnassa v. 2015
Ajatuspaja Toivo	155 000	212 000	79 %	38
Kalevi Sorsa -säätiö	150 000	500 000	30 %	35
e2 ajatuspaja	105 000	187 000	56 %	49
Suomen Perusta – säätiö	72 000	112 000	67 %	36
Vasemmistofoorumi ry	50 000	204 000	25 %	12
Ajatuspaja Visio	40 000	52 000	77 %	15
Tankesmedjan Agenda	28 000	99 000	28 %	10

Mikäli tieteen veikkausvoittovaroja ei olisi saatavilla, rahoituksen hankkiminen perustoimintoihin olisi äärimmäisen vaikeaa. Tutkimushankkeisiin rahoituksen hakeminen on helpompaa, mutta edellyttää usein olemassa olevaa perusrahoitusta. Lisäksi ajatuspajat voisivat hakea rahoitusta yksityisiltä tahoilta tai puolueelta.

Toiminnan tuloksellisuus

Ajatuspajojen toiminnan tuloksellisuudelle ei ole asetettu numeerisia tavoitteita (näitä voisivat olla esimerkiksi haastatteluissa esille nousseet mediaosumien määrä, alustuspyyntöjen määrä, haastattelupyyntöjen määrä, raporttien määrä). Numeeristen mittareiden puuttuessa ajatuspajojen toiminnan tuloksellisuuden vertailu ei ole mahdollista. Tuotteinaan ajatuspajat kyselyssä ovat listanneet mm. raportteja, aloitteita, kirjoja, julkaisuja ja tieteelliseen tietoon perustuvia tutkimuksia sekä mediayhteistyön. Nämä voivat olla laajuudeltaan hyvinkin erilaisia, jolloin vertailtavuus on hankalaa. Edunsaajat itse arvioivat, että rahoitushakemuksissa kuvatut keskeiset tavoitteet on saavutettu pääsääntöisesti hyvin. Poikkeuksena on e2, joka on tarkasteltavan ajanjakson jälkeen uudistanut toimintakonseptiaan⁵³.

Edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Ajatuspajojen tavoitteena on tehdä kaikille avointa päätöksentekoa tukevaa tutkimustoimintaa. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus perustuu pitkälti siihen, että ajatuspajoilla on luonteva ja läheinen yhteys poliittisiin päättäjiin.

Tutkimusaiheet mukailevat pääsääntöisesti lähellä olevan puolueen arvomaailmaa. Alla on ajatuspajojen itsensä esiin tuomia esimerkkejä toiminnan yhteiskunnallisista vaikutuksista:

- Tutkijoiden ja päättäjien välisen yhteydenpidon vahvistaminen (mm. suorat henkilösuhteet, alustukset, taustakeskustelut) ja sitä kautta tutkimustiedon roolin vahvistaminen päätöksenteossa.
- Vasemmistolaiset näkemykset ovat pysyneet pinnalla julkisessa keskustelussa.
- Talouspoliittinen ajattelu ja keskustelu on vahvistunut.
- Ajatuspaja on tuottanut runsaasti maahanmuuton taloudellisiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin sekä maahanmuuttopolitiikan vaihtoehtoihin liittyvää tietoa.
- Ajatuspaja on julkaissut useita teoksia, joissa käsitellään Euroopan unionin ja Euro-valuutan vaikutuksia Suomelle ja Suomen vaihtoehtoja Eurooppalaisen integraation suhteen.
- Toiminnassa nostetaan aktiivisesti esiin EU-tasolla tehtävää politiikkaa ja sen perusteluja ja sitä kautta levittää tietoa ja ymmärrystä EU:n toiminnasta ja sen tärkeydestä.
- Ajatuspaja tuo päivänpolitiikkaan ulottuvuuksia ja näkökulmia muualta maailmasta kuten ”yrittäjähenkisen valtion”.
- Yhteiskunnan uudistaminen ja suomalaisten hyvinvoinnin parantaminen.

⁵³ Ks. esim. <http://www.suomenmaa.fi/uutiset/keskustaliberaali-ajatuspaja-e2-nostaa-profiliaan-6.3.79970.af5b-f673d3> (viitattu 25.8.2017)

Toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus

Ajatuspajojen toiminta painottuu seuraaviin tiedepoliittisiin tavoitteisiin:

- Tietoon pohjautuva päätöksenteko: Ajatuspajat pyrkivät rakentamaan siltaa akateemisen tutkimuksen ja päätöksenteon väliin sekä saamaan tutkitulle tiedolle perustuvalla päätöksenteolla jalansijaa yhteiskunnassa. Tutkimuksellisia intressejä ohjaa usein taustalla olevan puolueen arvomaailma.
- Tieteen ja yhteiskunnan väliset suhteet: mm tieteen popularisointi ja mediayhteistyö, lisäksi tavoitteena on tuoda kansalliseen keskusteluun teemoja kansainvälisestä keskustelusta, tutkimuksista ja politiikoista.

Muiden tiedepoliittisten tavoitteiden kannalta ajatuspajoilla ei ole erityistä roolia. Ajatuspaja Toivo ja etenkin e2 panostavat oman yhteistyön vahvistamiseen korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa. e2 korostaa toiminnan tavoitteissaan myös kansainvälisen tutkimusyhteistyön sekä tutkimustiedon levittämisen kansainvälisesti. Muut ajatuspajat korostavat tieteellisesti tutkitun tiedon tuottamista päätöksenteon tueksi nimenomaan kansallisella tasolla.

Puoluetta lähellä olevat ajatuspajat on perustettu, jotta politiikassa käytävän keskustelun tueksi saadaan tieteellistä tutkimuspohjaa. Kaksi ajatuspajaa (e2 ja Kalevi Sorsa – säätiö) haluaisivat kuitenkin saada meriittiä tekemänsä tieteellisen tutkimuksen perusteella eivätkä puoluekytkentänsä perusteella. Nämä ajatuspajat korostavat myös erillisyyttään puolueesta enemmän kuin muut. Ajatuspajoista Visio, Toivo ja Suomen Perusta ovat julkisestikin ehkä lähinnä puoluetta.

Tieteellisen tutkimuksen roolin vahvistaminen päätöksenteossa on tiedepoliittisena tavoitteena kannustettava. Kansainvälisesti verrattuna suomalaiset ajatuspajat eivät kuitenkaan ole kovin vahvasti etabloituneet yhteiskunnalliseen keskusteluun. Myös läheisyys puolueeseen aiheuttaa helposti sen, että ajatuspajan nostot tulkitaan puoluepoliittisessa kontekstissa.

Toiminnan muut vaikutukset

Ajatuspajat eivät kilpaile keskenään eivätkä ajatuspajat osallistu markkinaehtoiseen tutkimus- tai selvitystoimintaan. Ajatuspajat tekevät keskenään jonkin verran yhteistyötä mm. julkaisujen osalta.⁵⁴

⁵⁴ Esimerkiksi Agenda, e2, Kalevi Sorsa –säätiö, Suomen Perusta, Toivo, Vasemmistofoorumi ja Visio ovat vuonna 2017 yhdessä julkaisseet teoksen ”Seitsemän näkymää Suomelle. Ajatuspajojen tulevaisuusvisioita”.

Tietovarantotoiminnot

Ryhmään kuuluvat

- Kansalliskirjasto: Helsingin yliopiston yhteydessä toimiva laitos vastaa kansallisen julkaisuperinnön säilyttämisestä, kuvailusta ja käyttöön asettamisesta osana ainutlaatuisien kokoelmiensa kartuttamista sekä toimii kirjastokentän valtakunnallisena palvelu- ja kehittämissyksikkönä.⁵⁵
- Kansallisarkisto: Varmistaa Suomen kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvan tiedon säilymisen ja siirtymisen tuleville sukupolville ja tarjoaa ainutlaatuiset aineistot tutkijoiden ja kaikkien kiinnostuneiden käyttöön.⁵⁶ On huomioitava, että tässä tarkastellaan vain Kansallisarkiston omaan käyttöön myönnettyjä tieteen veikkauksia.⁵⁷
- Ruotsinsuomalaisten arkisto: Aatteellisen yhdistyksen toimesta v. 1977 perustettu arkisto, jolla on Ruotsissa kansallisen vähemmistöarkiston status. Ruotsin valtion avustus kanavoituu Ruotsin kansallisarkiston (Riksarkivet) kautta, Suomesta se saa avustusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä tieteen veikkauksien kautta.⁵⁸
- Suomen Jazz & Populaarimusiikin Arkiston Kannatusyhdistys ry: Vuonna 1990 perustettu Musiikkiarkisto on valtakunnallinen keskusarkisto, joka tallentaa suomalaisen musiikkiin liittyvää aineistoa taidemusiikkia ja kansanmusiikkia lukuun ottamatta. Sen toiminta on rahoitettu opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustuksella, muilla ulkopuolisilla avustuksilla, yhdistyksen jäsenmaksuilla ja omien julkaisujen myynnillä.⁵⁹
- Työväenperinne - Arbetartradition ry: Vuodesta 1987 toimineen Työväenliikkeen kirjaston tehtävänä on toimia työväestön ja työväenliikkeen historian erikoiskirjastona. Perustamisen yhteydessä kirjastoon on lahjoitettu Kansan Arkiston ja Työväen Arkiston kirjastot lähes kokonaisuudessaan. Kirja- ja pienpainatekokoelman lisäksi toimintaan kuuluu lehti- ja videokokoelmia sekä bibliografiatyötä.⁶⁰
- Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkiston Säätiö: Finnish Industrial Design Archives (2015): **Designarkisto** on Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkiston yhteydessä toimiva suomalaisen muotoilun ja suunnittelun arkisto. Arkisto vastaanottaa muotoiludokumentteja muotoilijoilta, suunnittelutoimistoilta ja yrityksiltä. Aineis-

⁵⁵ <https://www.kansalliskirjasto.fi/>

⁵⁶ <https://www.arkisto.fi/>

⁵⁷ Kansallisarkisto toimii myös valtionapuviranomaisena ja jakaa Yksityisarkistolain (2006) nojalla valtionavustuksia edelleen rekisteröityjen yhdistysten tai säätiöiden ylläpitäville, toiminnaltaan tieteellisesti ja yhteiskunnallisesti merkittäville yksityisille arkistoille, joita opetusministeriö on Kansallisarkiston lausunnon tuella hyväksynyt valtionavustukseen oikeutetuiksi. Talousarvion alamomentille 29.40.53.2. kuuluva toiminta on tämän selvityksen piirin ulkopuolella.

⁵⁸ <http://arkisto.org/fi/etusivu/>

⁵⁹ <https://www.musiikkiarkisto.fi/>

⁶⁰ <https://www.tyovaenperinne.fi/>

tot voivat olla esimerkiksi sopimus- ja projektiasiakirjoja, piirustuksia, kuvia, prototyyppejä ja valmiita tuotteita. Arkistoaineistojen tallettamisen lisäksi Designarkisto vastaa aineistojen tietopalvelusta. Toiminnan rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö.⁶¹

- Föreningen Brage (2014) / Pressarkivföreningen rf (2015), Brages Pressarkiv: Vuonna 1910 perustettu Pohjoismaiden vanhin sanomalehtiarkisto, jonka tehtävänä on systemaattisesti dokumentoida Suomen ruotsinkielisen lehdistön sisältöä. Kokoelma on Suomen laajin ja ainoa kattava hakujärjestelmä viime vuosisadan julkiseen keskusteluun ja uutisaineistoihin. Se tarjoaa apua sukututkijoille, opiskelijoille sekä muille sanomalehdistöstä tietoa etsiville tutkijoille. Brages Pressarkiv siirtyi Föreningen Brage i Helsingfors rf:ltä Pressarkivföreningen rf:lle vuodesta 2015 alkaen ja siirto rahoitettiin tieteen veikkausvarojen erityisavustuksella.⁶²
- Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) rf: Traditionsinsamling i Österbotten/ Österbottens traditionsarkiv (2014, 2015): Vuonna 1885 perustetun SLS:n tärkein tavoite on kerätä, työstää ja julkistaa tietoa Suomen ruotsalaisesta kulttuurista ja kulttuuriperinnöstä. Tehtävänä on myös tukea ruotsin kielen ja ruotsinkielisen kirjallisuuden tutkimusta Suomessa ja edistää kotimaista kirjallista toimintaa jakamalla palkintoja ja apurahoja. Vaasassa sijaitsevan Pohjanmaan perinnearkiston kokoelmassa säilytetään sekä dokumentoitua että lahjoitettua arkistoaineistoa joka liittyy ruotsinkielisen Pohjanmaan paikallishistoriaan ja perinteisiin 1800-luvun loppupuolelta nykypäivään.⁶³
- Suomalaisen kirjallisuuden seura (SKS): Vuonna 1831 perustettu tieteellinen seura ja yleishyödyllinen yhdistys, Suomen suurin humanistisen tiede- ja tietokirjallisuuden kustantaja, se kerää ja tallentaa suomalaista kulttuuria ja kulttuuriperintöä, harjoittaa tieteellistä tutkimusta, tukee Suomen kirjallisuuden vientiä ja jakaa tietoa Suomen suullisesta ja kirjallisesta kulttuurista. Tieteen veikkausvaroista SKS on saanut yleisavustusta kirjastotoimintaan (2/3) ja tutkimusosaston toimintaan (1/3) sekä erityisavustuksia hanketoimintaan.⁶⁴
- Kuurojen liitto ry on Viittomakielisten kuurojen etu-, asiantuntija- ja palvelujärjestö. Liitto valvoo ja edistää kaikenikäisten kuurojen yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumista ja toimii jäsenyhdistyksiensä kattojärjestönä. Tieteen veikkausvoittovaroilla rahoitetaan yhden viittomakielen tutkijan työkuva, johon keskeisesti liittyy viittomakielen sanakirjojen ja muiden digitaalisten tietovarantojen ylläpitäminen ja kehittäminen.⁶⁵

⁶¹ <http://www.elka.fi/designarkisto/index.php/fi/>

⁶² <http://www.bragespressarkiv.fi/>

⁶³ <http://www.sls.fi/fi/tietoa-slsn-arkiston-kokoelmista>

⁶⁴ <http://www.finlit.fi/fi/arkisto-ja-kirjastopalvelut#.Wc3PfmPrIU>

⁶⁵ <http://www.kuurojenliitto.fi/fi/viittomakielet-ja-viittomakieliset/tutkimus-ja-sanakirjatyo#.Wc3PvmdPrIU>

Rahoituksen historia edunsaajaryhmässä

Edunsaajaryhmä on laaja ja heterogeeninen ja koostuu sekä yleis- että erityisavustusten saajista, jotka ovat päätyneet rahoituksen piiriin lähinnä historiallisista syistä.

Kansalliskirjasto saa vuosittain tieteen veikkausvoittovaroista erityisavustuksia, joista on erikseen päätetty ministeriön kanssa. Osallistumisesta Kansallisen Digitaalisen Kirjaston kehityshankkeeseen⁶⁶ on päätetty tulossopimuksessa 2013–2016 ja sitä rahoitetaan tieteen veikkausvoittovaroista.

SKS oli aloitteentekijänä jo 1930-luvulla kun luotiin rahapeleihin perustuvaa tieteen ja kulttuurin rahoitusta. Seura on koko avustusmuodon ajan saanut tukea, 1970-luvusta lähtien vakituisesti. Viimeiset vuodet avustukset on käytetty kirjastotoimintaan, julkaisutoimintaan ja tutkimustoimintaan.

Suomen Jazz & Populaarimusiikin Arkisto, SLS:n Österbottens Traditionsarkiv sekä Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkiston alla toimiva Designarkisto⁶⁷ ovat päätyneet edunsaajien joukkoon, koska eri syistä eivät kuulu Kansallisarkiston jakamien arkistotukien piiriin (momentti 29.40.53.2.).

Mm. Työväenliikkeen kirjasto on arkistolakiuudistuksen⁶⁸ myötä jäänyt rahoituksen ulkopuolelle kun kirjastoon kytketty arkistotoiminta on siirtynyt Kansallisarkiston avustusten piiriin. Kirjastoa on siksi rahoitettu tieteen veikkausvoittovaroista.

Kansallisarkisto, joka ei sinänsä ole tieteen veikkausvoittovarojen yleisavustusten piirissä, sai v. 2014–15 käyttöönasetantojen kautta erityisavustuksia muutamaaan kehityshankkeeseen.

Kuurojen liitto poikkeaa ryhmän muista edunsaajista. Liittoa rahoitetaan sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla olevista rahapelitoiminnan varoista (entinen RAY-rahoitus). Tieteen veikkausvoittovaroista maksettava avustus perustuu lakiin Kotimaisten kielten keskukselta (1403/2011), jonka säädettäessä esitettiin, että ”Viittomakielten toiminnot siirretään [Kotimaisten kielten keskukselta] Kuurojen liitolle”. Tämä toteutui, ja OKM ja Kuurojen Liitto laativat sopimuksen viittomakielen tutkijan sijoittamisesta Kuurojen Liittoon 1.1.2012 lähtien.

⁶⁶ <http://www.kdk.fi/fi/>

⁶⁷ itse Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto saa Kansallisarkiston jakamia avustuksia

⁶⁸ Ks. laki Kansallisarkistosta 1145/2016: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161145>

Rahoituksen käyttö edunsaajaryhmässä

Koska ryhmään kuuluu sekä yleis- että erityisavustuksia rahoitus on käytetty osittain toiminnan ylläpitämiseen, osittain kehityshankkeisiin ja osittain myös operatiivisiin ad hoc-ratkaisuihin.

Tietovarantotoimintojen ylläpitämiseen tarkoitettuja yleisavustuksia myönnettiin Ruotsin-suomalaisten arkistolle, Musiikkiarkistolle sekä Työväenliikkeen kirjastolle.

Kansalliskirjastolle myönnettiin 10 kpl erityisavustuksia v. 2014 ja 6 kpl erityisavustuksia vuonna 2015 seuraaviin tarkoituksiin: Kansallisen metatietovarannon Melindan ja kansallisten yhteistietokantojen kehittämiseen tulossopimuksessa 2013 - 2016 sovitun mukaisesti, KDK-asiakasliittymä Finnan ylläpito ja kehittäminen, Kotimaisten tieteellisten artikkelien metatietovarannon (Artiva) kehittämiseen, Uuden kirjastojärjestelmän kehittäminen ja siihen liittyvän rahoitusmallin valmistelu, Suomi100 – verkkokirjastohanke sekä Sanoma-lehtivapaakappaleiden varastointiin liittyvät kustannukset.

Kansallisarkistolle myönnettiin v. 2014 ja 2015 käyttöönasetantojen kautta erityisavustusta kolmeen eri tarkoitukseen: Mikrofilmien ja digitaalisten kopioiden hankkimiseksi Venäjältä ja Neuvostoliittoon aiemmin kuuluneiden valtioiden arkistoista tutkimuskäytön saatavuuden parantamiseksi, Kansallisarkiston VAPA-järjestelmän (valtionhallinnon pysyvästi säilytettävien sähköisten aineistojen palvelujärjestelmä) ylläpito sekä Suomi 100 -hankkeeseen kuuluvaan Pro Finlandia – näyttelysarjaan.

Kuurojen Liiton avustus meni vuosina 2014–15 täysimääräisenä yhden tutkijan palkkakuluihin. Tutkijan toimenkuvaan kuuluivat suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen sanakirjatyö, Kotimaisten kielten keskuksen alaisuudessa toimivan viittomakielten lautakunnan sihteerityö ja Koneen Säätiön tukeman Korpus- ja SignWiki-hankkeen koordinointi.

Rahoituksen merkitys edunsaajille

Rahoituksella on tässä ryhmässä sekä ylläpitävä että laajentava funktio. Jotkut edunsaajat ovat saaneet suurimman osan rahoituksestaan tästä. Rahoituksella näyttäisi tässä ryhmässä olevan jossain määrin myös muun (budjetti-)rahoituksen paikantava ja täydentävä funktio.

Yleisavustuksen suhteellinen merkitys oli näinä vuosina suurin Työväen kirjaston toiminnassa (398 k€ vuodessa ja 77 % budjetista) ja Musiikkiarkistolle (182 k€ vuodessa joka v. 2015 muodosti 85,8 % koko varainhankinnasta, jollei laskettu mukaan Suomen Akatemian rahoitusta erilliselle tutkimushankkeelle⁶⁹).

⁶⁹ Suomen Jazz & Populaarimusiikin Arkiston Kannatusyhdistyksen vuosikertomus v. 2015

Euromäärissä suurin edunsaaja oli Kansalliskirjasto, joka molempina vuosina sai erityisavustuksia yhteensä runsaan 1M€ edestä. Kansalliskirjaston sekä Kansallisarkiston kehityshankkeita rahoitetaan lisäksi myös KUPO:n veikkausvaroista. Erityisavustuksina näitä ei pysty vertaamaan organisaation kokonaisbudjettiin, avustusten määrästä ja tasosta voi kuitenkin päätellä, että rahoitusta on jonkin verran käytetty myös ylläpitäviin funktioihin ja täydentämään budjettirahoitusta.

Seuraavaksi (euromäärissä) suurimman edunsaajan, SKS:n vuosibudjetista (8-10 M€ luokkaa) rahoitettiin tieteen veikkausvoittovaroista 9 % (noin 1M€). Yleisavustuksen lisäksi SKS sai erityisavustuksia tietokirjallisuuden suomennostukeen sekä erilaisiin ohjelmiin ja hankkeisiin. SKS:n toiminnassa valtionavustusten osuus kokonaisuudessaan oli lähes 50 %⁷⁰.

Muut tietovarantotoimintojen yleis- ja erityisavustukset olivat 20–50 k€ luokkaa.

Kuurojen liiton isännöimän viittomakielen palveluihin myönnettiin v. 2014 250 k€, mutta vuonna 2015 enää 70 k€.

Voidaan arvioida, että rahoitus on suurelle osalle ryhmän toimijoista hyvin tarpeellista, ja että myös lakisääteisiä tehtäviä jäisi jonkin verran tekemättä, jos avustuksia ei myönnettäisi.

Toiminnan tuloksellisuus

Tietovarantotoimintojen tuloksellisuudelle ei ole määritelty selkeitä yhtenäisiä indikaattoreita. Ryhmään kuuluu sekä pelkästään erityisavustuksia saavia tahoja (kuten Kansalliskirjasto), jossa kehityshankkeiden tuloksellisuutta seurataan erillisissä hankeohjausryhmissä, ja toisaalta ryhmään kuuluu joukko enemmän alueellisia tai temaattisia arkistoja, joiden operatiivista toimintaa on ylläpidetty joko yleis- tai erityisavustuksin. Jonkin verran avustuksia on käytetty toimintaan, josta ei synny suoria tuloksia tai vaikutuksia, kuten säilytystiloihin ja muuttokuluihin.

Edunsaajat itse arvioivat tuloksiaan vuosilta 2014–15 mm. seuraavilla indikaattoreilla: asiakaskäyntien, lainojen, kirjaostojen, lehtitilausten, lahjoitusjulkaisujen, kirjakahvilassa ja tilaisuuksissa kävijöiden määrät; arkistoaineiston kasvu; avoimen tieteen kehittämishankkeiden menestyksenkäs koordinointi tai niihin osallistuminen; omat julkaisut ja seminaarit; palaute rahoittajilta.

Tämän arvioinnin puitteissa ei ole ollut mahdollista systemaattisesti verrata tietovarantotoimintoja keskenään.

⁷⁰ Kansallisarkiston, KUPO:n, Suomen Akatemian ja TSV:n kautta

Edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Edunsaajien yhteiskunnallinen vaikuttavuus liittyy tiedon saatavuuteen ja avoimuuteen, mm. tieteellisten julkaisujen saatavuuden ja avoimen julkaisemisen kehittämiseen, tieteellisen tiedon popularisointiin, tietovarantojen saatavuuden kehittämiseen, tietovarantojen ylläpitoon ja kehittämiseen, aineistonhallintaratkaisujen kehittämiseen, avoimen käytön immateriaalioikeuskysymysten tai muiden juridisten reunaehtojen käsittelyyn, tiedeyhteisöverkostojen luomiseen ja ylläpitoon, tutkimusinfrastruktuurien käyttöön ja ylläpitoon liittyvään yhteistyöhön ja tutkimustiedon levittämiseen kansainvälisesti.

Ryhmä sisältää osittain kolmannen sektorin toimijoita, toisaalta budjettirahoituksessa olevien tutkimusorganisaatioiden hankkeita, kolmanneksi Kuurojen liiton lakisääteiset tietovarantotehtävät.

Tiedon saatavuus ja avoimuus on yhteiskunnallisesti erittäin merkittävä haaste ja siinä mielessä edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus on potentiaalisesti suuri. Edunsaajaryhmä on kuitenkin muotoutunut enemmän historiallisista syistä kuin tietoisien strategian tuloksena. Jos tänään lähtisi tarjoamaan avoimesti tiedon saatavuutta ja avointa tietoa tukevia avustuksia, voisi olla ehdolla paljon muitakin tahoja kuin nykyiset edunsaajat. Tästä näkökulmasta edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus kokonaisuutena voisi olla parempi.

Toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus

Edunsaajaryhmän toiminta painottuu seuraaviin tiedepoliittisiin tavoitteisiin:

- **Avoin tiede:** Edunsaajaryhmää yhdistää avoimen tiedon ja tiedon saatavuuden edistäminen. Esimerkiksi Kansalliskirjaston digitaalisilla kehityshankkeilla taas on oletettavasti suuri merkitys avoimen tieteen edistämiseksi. Myös SKL:n avustus käytetään edunsaajan oman ilmoituksen mukaan pääosin avoimen tieteen infrastruktuurin kehittämiseen. Toisaalta jotkut rahoitettavat tahot näkevät rahoituksen motiivina pelkän tiedon hallussapidon, ja avustuksia on käytetty lähinnä operatiiviseen toimintaan.

Muut tiedepoliittiset tavoitteet eivät ole toiminnan kannalta kovin relevantteja, vaikka näyttäytyvätkin jossain määrin yksittäisten edunsaajien toiminnassa.

Ryhmässä on sekä tiedepoliittisesti tarkoituksenmukaisia avustuskohteita, että vähemmän perusteltuja kohteita. Vaikka tarkkaa vaikuttavuustietoa ei ole saatavilla, voidaan arvioida, että erityisesti yksittäisten arkistojen avustusten ylläpitämistä Kansallisarkiston avustusten piirin ulkopuolella ei voida pitää järin tarkoituksenmukaisena.

Toiminnan muut vaikutukset

Tietovarantotoimintojen rahoittamisella ei nähdä olevan merkittäviä vaikutuksia kilpailuun, koska Suomessa ei ole suuria digitaalisten palveluiden markkinoita. Vinoutunutta taloudellista kilpailua voi lähinnä syntyä siitä, että eräitä arkistotoimintoja rahoitetaan suoraan tieteen veikkausvoittovaroilla, vaikka niitä periaatteessa pitäisi rahoittaa Kansallisarkiston myöntämällä avustuksilla, mikä vääristää taloudellista ohjausta ja siitä, että eräiden tieteellisten kirjastojen rahoittaminen voi nähdä vääristävän rahoituskilpailua mahdollisten muiden tieteellisten kirjastojen osalta.

Joillakin toimijoilla on myös muita yhteiskunnallisia vaikutuksia, esimerkiksi Kuurojen liiton avustuksella on suoraa vaikutusta väestöryhmien asemaan ja muillakin avustuksilla on potentiaalinen vaikutus väestöryhmiin, jonka merkittävydestä ei ole yhtä suoraa evidenssiä. SKS:llä, Pohjanmaan suomenruotsalaisella arkistolla, Työväen arkistolla, ruotsinsuomalaisella arkistolla, musiikkiarkistolla näyttäisi kaikilla olevan ensisijaisesti kulttuuriperinteen säilyttämiseen liittyviä vaikutuksia.

Tiedeinstituutit ulkomailla

Ryhmään kuuluvat

- Säätiö Institutum Romanum Finlandiae: Suomen Rooman-instituutti on vanhin Suomen ulkomaan tiedeinstituuteista. Amos Anderson perusti Suomen Rooman-instituutin säätiön 1938 ja instituutti aloitti toimintansa Villa Lantessa 1954. Villa Lante lahjoitettiin Suomen valtion omistukseen mutta säätiön käyttöön. Toiminta keskittyy tieteelliseen humanistiseen tutkimukseen ja opetukseen ja pyrkii tekemään antiikin Rooman kulttuuriperintöä tunnetuksi suomalaisille. Tutkimus keskittyy yleensä kulloisenkin johtajan valitseman aiheen ympärille. Tutkimusalat ovat antiikin ja keskiajan historia, klassillinen filologia, arkeologia ja taidehistoria, ja instituutti on erityisen tunnettu epigraafisista tutkimuksistaan. Lisäksi Villa Lanten renessanssihuvilassa toimiva instituutti voi majoittaa stipendiaatteja, eri alojen tutkijoita ja taiteen eri alojen edustajia. Instituutissa on myös tieteellinen kirjasto. Instituutti työllisti vuosina 2014–2015 seitsemän henkeä. Instituuttia ylläpitää Säätiö Institutum Romanum Finlandiae. Toimintaa tukee myös yhdistys Villa Lanten Ystävät ry, jonka jäsenet pääsevät seuraamaan läheltä instituutin tutkimus- ja kulttuuritoimintaa.⁷¹

⁷¹ <http://irfrome.org/>

- Suomen Ateenan-instituutin säätiö sr: Suomen Ateenan-instituutti perustettiin v. 1984 ja se toimii vuodesta 1992 Suomen valtion omistamassa kiinteistössä. Ateenan-instituutti harjoittaa ja edistää Kreikan arkeologian, historian, kielen ja kulttuurin tutkimusta antiikista nykypäivään. Instituutilla on omia tutkimushankkeita sekä arkeologisia kenttätöprojekteja eri puolilla Kreikkaa, se järjestää kansainvälisiä kongresseja ja julkaisee tieteellistä julkaisusarjaa. Se järjestää vuosittain antiikin Kreikan johdantokurssin suomalaisille korkeakouluopiskelijoille ja auttaa suomalaisia tutkijoita ja opiskelijoita. Toimintaan on alusta asti kuulunut laaja tieteellinen kansainvälinen toiminta, erityisesti Pohjoismaiden kanssa, jotka yhteisvoimin ylläpitävät Pohjoismainen kirjasto. Viime vuosina toiminnan keskiössä on ollut erityisesti arkeologinen kenttätö. Instituutilla on myös asuntola, joka tarjoaa majoituksen suomalaisille tutkijoille, opiskelijoille, taiteilijoille ja kirjailijoille. Instituutti työllisti vuosina 2014–15 seitsemän henkeä. Instituuttia ylläpitää Suomen Ateenan-instituutin säätiö. Instituutin ystävähdistys Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry. perustettiin vuonna 1986 tukemaan Ateenan-instituutin toimintaa sekä Suomen ja Kreikan välistä kulttuurivaihtoa.⁷²
- Suomen Lähi-idän instituutin säätiö (FIME): Suomen Jerusalemin instituutti perustettiin v. 1994/1995 ja muutti nimensä vuonna 1997 Suomen Lähi-idän instituutiksi & säätiöksi. Vuodesta 2005 instituutti toimi Damaskoksesta ja Syyrian sisällissodan seurauksena nykyään Beirutissa. Instituutti tukee Lähi-itään liittyvää tutkimusta ja järjestää opetusta yhteistyössä suomalaisten ja paikallisten yliopistojen ja korkeakoulujen kanssa. Se edistää tieteellistä ja kulttuurista yhteistyötä Suomen ja Lähi-idän välillä sekä tekee Suomea tunnetuksi alueella. Toiminnan teemat ja painopisteet ovat vaihdelleet vuosien mittaan. 2010-luvulla instituutti on vahvistanut ja laajentanut tieteellistä toimintaansa järjestäen vuosittain tieteellisiä konferensseja ja työpajoja. Tieteellisessä toiminnassa ja kursstarjonnassa huomioidaan niin muinaisuuden tutkimus, nyky-Lähi-idän tutkimus kuin Lähi-idän kielet. Tärkeitä keinoja tukea suomalaista Lähi-idän tutkimusta ovat olleet myös tutkijoille myönnetyt matka-apurahat, FIMEn tutkijavierailuohjelma sekä yhteyksien luominen suomalaisten ja Lähi-idässä toimivien yliopistojen, tutkimuslaitosten ja tutkijoiden välille. Instituutti työllisti vuosina 2014–15 n. 4-5 henkeä. Instituuttia ylläpitää Suomen

⁷² <http://www.finninstitute.gr/>

Lähi-idän instituutin säätiö. Toimintaa tukee lisäksi ystävähdistys Suomen Lähi-idän instituutin ystävät ry.⁷³

- Suomen Japanin Instituutti Tokiossa avautui 1998. Suomen Japanin instituutti on ainoa Suomi-instituutti Itä-Aasiassa. Se toimii sillanrakentajana Suomen ja Japanin välillä tieteen ja taiteen kentillä, mahdollistaa vuorovaikutusta ja kehittää yhteistyötä eri toimijoiden välillä kulttuurin, tieteen, ylempien opetuksen, tekniikan ja talouden aloilla. Instituutin tehtävänä on tunnistaa ja ennakoida japanilaisen yhteiskunnan kehitys- ja yhteistyötarpeita erityisesti tieteen ja kulttuurin aloilla ja välittää tätä asiantuntemusta suomalaisille sidosryhmille. Instituutti työllisti vuosina 2014–15 5-6 henkeä. Instituuttia ylläpitää Suomen Japanin Instituutin säätiö.⁷⁴
- Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit ry (SKTI) on vuonna 2005 perustettu kulttuuri- ja tiedeinstituuttien ja niitä ylläpitävien säätiöiden palveluelin. Yhdistys vahvistaa Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien keskinäistä yhteistyötä ja yhteydenpitoa, avustaa instituutteja yhteiskuntasuhteiden hoidossa ja edunvalvonnassa, hallintopalveluissa ja kotimaan viestinnässä sekä tukee instituuttien ja kotimaan sidosryhmäverkoston välistä yhteistyötä. Kaikki 17 instituutteja ylläpitävät säätiöt ovat yhdistyksen perustajajäseniä. SKTI työllisti vuosina 2014–15 kaksi osa-aikaista henkilöä.⁷⁵

Rahoituksen historia edunsaajaryhmässä

Ulkomailla toimivien tiedeinstituuttien taustalla ovat itsenäiset säätiöt, joilla on laaja yhteiskunnallinen tuki kulttuuri- ja tiedekentällä ja jotka ovat ajaneet niiden perustamista. Kaikki tiede-instituutit ovat saaneet valtionavustusta perustamisestaan saakka. SKTI perustettiin OKM kannustuksella, jotta instituuttien sisäinen yhteistyö tiivistyisi ja ministeriön yhteydenpito instituuttiverkostoon helpottuisi. Kaikki 17 ulkomailla toimivaa Suomen-instituuttia rahoitetaan nykyään OKM:n vekkausvoittovaroista, suurin osa kuitenkin kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston hallinnoimista varoista.

Rahoituksen käyttö edunsaajaryhmässä

Jokainen tiedeinstituutti toimii itsenäisen säätiön alla ja niiden tavoitteet eroavat toisistaan:

⁷³ <http://www.fime.fi/>

⁷⁴ <http://www.finstitute.jp/>

⁷⁵ <http://instituutit.fi/>

- Rooman-instituutin päätehtävät ovat tieteellinen tutkimus ja tutkijakoulutus. Tutkimus- ja koulutusaloja ovat historia, klassillinen filologia, arkeologia ja taidehistoria sekä taiteellisia aloja arkkitehtuuri ja kuvataide, mutta myös muiden humanististen alojen Roomaan ja Italiaan liittyvä tutkimus. Tieteen lisäksi instituutti edistää taidetta.
- Suomen Ateenan-instituutin päätehtäviä ovat Kreikan arkeologian, historian, kielen ja kulttuurin tutkimus sekä koulutus. Instituutin tehtäviin kuuluu myös toiminta kulttuurin alalla.
- Suomen Lähi-idän instituutin säätöön tarkoituksena on tukea ja edistää Lähi-idän kielten, kulttuurien, uskontojen ja yhteiskuntien tutkimusta ja opetusta sekä tieteellistä ja kulttuurista yhteistyötä Suomen ja kohdealueen välillä. Instituutin tehtävänä on erityisesti tieteen, kulttuurin ja koulutuksen kentillä tunnistaa ja ennakoida molempien maiden kehitys- ja yhteistyötarpeita sekä auttaa potentiaalisia yhteistyötahoja löytämään toisensa
- Suomen Japanin-instituutin tehtävänä on erityisesti tieteen, kulttuurin ja koulutuksen kentillä tunnistaa ja ennakoida molempien maiden kehitys- ja yhteistyötarpeita sekä auttaa potentiaalisia yhteistyötahoja löytämään toisensa

Rahoitus käytetään edunsaajaryhmän oman ilmoituksen mukaan lähinnä seuraaviin toimintoihin⁷⁶:

Toiminta	Rooman instituutti	Ateenan instituutti	Lähi-idän instituutti	Japanin instituutti
Tutkimus (hankkeet ja kenttätöprojektit)	päätehtävä	päätehtävä	päätehtävä	
Tieteelliset julkaisut		muu tehtävä		
Kansainväliset konferenssit		muu tehtävä		
Tutkijakoulutus/opetus/kurssit	päätehtävä	päätehtävä	päätehtävä	
Tutkijoiden, opiskelijoiden ja muiden sidosryhmien verkottaminen	muu tehtävä	muu tehtävä	päätehtävä	päätehtävä
Kulttuuri/taide	muu tehtävä	muu tehtävä	päätehtävä	päätehtävä
Kirjastotoiminta		muu tehtävä		
Tieteen popularisointi / julkinen keskustelu	päätehtävä	muu tehtävä	päätehtävä	
Avoin tiede		muu tehtävä		

⁷⁶ Perustuu instituuttien strategioihin ja vuosikertomuksiin sekä vastauksiin Gaian kesäkuussa 2017 tehtyyn kyselyyn. Tässä jätetty pois Suomen tiede- ja kulttuuri-instituutit ry.

Rahoituksen merkitys edunsaajille

Rahoitus on erittäin merkittävä osa tiedeinstituuttien budjettia (vuosina 2014–15 luokassa 72–95%) ja toiminta lakkaisi ilman valtionavustusta. Suurin osa muusta rahoituksesta on irrallista hankerahoitusta, joka ei kuulu perusrahoitukseen.⁷⁷

Organisaatio	Vuosibudjetti €	Avustusmäärä €	Osuus budjetista	Organisaation koko
Ateenan instituutti	2014: 763 909 2015: 797 103	2014: 608 398 2015: 617 210	72 %	7
Japanin instituutti	810 000 molempina vuosina	2014: 760 000 2015: 774 000	83–95%	n. 5,5
Lähi-idän instituutti	2014: 454 092 2015: 446 525	2014: 367 000 2015: 348.000	75 %	n. 4,5
Rooman instituutti	2014: 1 421 000 2015: 1 280 000	2014: 1 079 570 2015: 1 095 662	77–87%	7
SKTI	2014: 91 000 perustoimintaan 2015: 97 000 perustoimintaan	20 000 / vuosi (muu rahoitus kanavoidaan KUPOn taiteen veikkausvoittovaroilta)	21–22%	n. 1

Toiminnan tuloksellisuus

Instituutit raportoivat itse mm. seuraavia toiminnan tuloksia vuosilta 2014–15:

- Tieteellisiä tilaisuuksia järjestettiin kumpanakin vuonna edellisiä vuosia enemmän (sekä kohdemaissa että Suomessa) ja instituutin henkilökunta esitelmöi aktiivisesti myös kutsuttuna muiden tahojen järjestämiin tilaisuuksiin.
- Suunnitellut kurssit toteutuivat ja osanotto oli erinomainen.
- Tutkijavaihto /tutkijavierailutoiminta oli aktiivista.
- Yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen hankkeet toivat instituutille näkyvyyttä Suomessa.
- Tutkimushankkeiden ja kenttätyötoiminnan onnistuminen.
- Ulkopuolista rahoitusta saatiin aiempaa enemmän.
- Korkeakouluyhteistyö maiden välillä lisääntyi (verkostoja, vierailuja).

Instituutit ovat kaikki itsenäisiä organisaatioita, joilla on oma säätöhallitus ja oma profiili. Kokonaisuudessaan instituuttiryhmä on kuitenkin sisällöllisesti suhteellisen vertailukelpoinen. Kun suhteutetaan SKTI:lta saadut instituuttien taloudelliset tunnusluvut⁷⁸ instituuttien rapor-

⁷⁷ Perustuu vastauksiin Gaian kesäkuussa 2017 tehtyyn kyselyyn sekä instituuttien haastatteluihin elo-syyskuussa 2017.

⁷⁸ Osana instituuttien vaikuttavuuden osoittamista SKTI julkaisi vuonna 2014 ensimmäistä kertaa instituuttien taloudellisia tunnuslukuja.

toimiin tuloksiin, voidaan todeta, että yleisavustusten suuruuden vaihtelu instituuttien välillä tai avustuksen prosenttiosuus koko toiminnasta ei näyttäisi olevan selkeässä suhteessa instituuttien kokoon, toiminnan volyyymiin tai instituutin tuottamiin tuloksiin. Haastattelujen perusteella taustalla saattaa vaikuttaa esim. lainsäädännöllisiä eroja kohdemaiden välillä, mutta ulkopuolisen on vaikea hahmottaa erojen syitä. Miksi esimerkiksi Suomen Rooman instituutin avustusmäärä on noin 40 % suurempi kuin Suomen Ateenan instituutin avustusmäärä, miksi Suomen Lähi-idän instituutin avustusmäärä on selkeästi pienempi kuin melkein samankokoisen Suomen Japanin instituutin avustusmäärä, tai miksi Suomen Japanin instituutti, jolla on näistä neljästä instituutista ehkä eniten kulttuurinen ja vähiten tieteellinen fokus saa suurimman osan (%:ssa laskettuna) toiminnastaan katettua tieteen veikkausvoittovaroilla?

Edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Edunsaajat perustelevat vaikuttavuuttaan seuraavasti:

- **Tieteellinen vaikuttavuus:**
 - Toimivat osana Suomen tieteellistä toimintaympäristöä, ovat kansainvälisesti arvostettuja tutkimuslaitoksia, suomalaisen ja kansainvälisen akateemisen maailman ja tiedeyhteisön linkkejä.
 - Tukevat erityisesti joidenkin alojen kehitystä ja arvostusta Suomessa ja ulkomailla.
 - Täydentävät kansallista tutkimusjärjestelmää ja edesauttavat suomalaisten tutkijoiden ja opiskelijoiden edellytyksiä toimia kohdemaissa.
 - Kohottavat hankkeidensa kautta aktiivisesti keskeisten alojensa tutkimuksen tasoa ja lisäävät tutkijanuran houkuttelevuutta.
 - Työllistävät suomalaisia tutkijoita, edistävät tutkijoiden ammattitaitoa, osaamista ja verkottumista.
- **Yhteiskunnallinen vaikuttavuus**
 - Viestivät ja vuorovaikuttavat yhteiskunnallisten ja kulttuuristen vaikuttajien ja tiedotusvälineiden kanssa, toimivat Suomen kulttuurisena ikkunana kohdemaissa.
 - Toimivat arvostettuina sillanrakentajia Suomen ja kohdemaan asiantuntija- ja vaikuttajatahojen välillä.
 - Parantavat opetus- ja koulutustarjontaa (esim. korkeakouluopiskelijoille, peruskoulujen ja lukioiden opettajille, yhteiskunnallisille päättäjille), paikkaavat kansallisen koulutusjärjestelmän puutteita harvinaisten kielten opetuksessa.
 - Edistävät tieteen tunnettua (osallistamalla yhdessä TSV:n toimintaan esim. Tieteen päivät, Tieteiden yö; kirjamesseihin, järjestämällä omia tapahtumia, ja luennoimalla yleissivistävissä tilaisuuksissa jne.).
 - Edistävät riittävän asiantuntijuuden löytymistä Suomessa yhteiskunnallisesti ajankohtaisissa asioissa, osallistuvat julkiseen keskusteluun.

Toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus

Edunsaajaryhmän toiminta painottuu seuraaviin tiedepoliittisiin tavoitteisiin⁷⁹:

- **Tieteen kansainvälisyys:** tarjoamalla kurssitoimintaa ja kenttätyömahdollisuuksia kohdemaassa, järjestämällä kansainvälisiä konferensseja, luomalla kansainvälisiä yhteyksiä ja verkostoja tutkimusympäristöjen välillä ja järjestämällä tutkija- ja opiskelijavaihtoa Suomen ja kohdemaan välillä.
- **Tieteen ja yhteiskunnan suhteiden edistäminen:** järjestämällä yleisötapauksia kohdemaassa ja Suomessa, antamalla asiantuntijalausuntoja ja osallistumalla julkiseen keskusteluun (esim. Suomen Lähi-idän instituutti), sisältämällä tieteen popularisointia koulutus- ja kulttuuritoimintaansa (esim. Suomen Japanin-instituutti).
- **Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyö:** Tarjoamalla Suomen kaikille tutkimusympäristöille perus- ja erityiskursseja, leirejä ja tutkija-apurahoja, toimimalla tutkimushankkeissa kenttätyön järjestäjänä.
- **Tutkimusjärjestelmän tehostaminen:** Ei erityistä roolia, mutta yhteisten kurssien järjestäminen voi laskea tähän.
- **Tiedekasvatus:** Ei erityistä roolia, mutta osallistuvat tiedekasvatukseen yleisötapauksiin Suomessa.
- **Avoin tiede:** Ei erityistä roolia, mutta painottuu Suomen Ateenan instituutin strategiassa.
- **Tietoon pohjautuva päätöksenteko:** Ei erityistä roolia.

Instituuttien rooli keskittyy pitkälti erilaisten tapaamisten, kurssien ja verkostojen luomiseen. Potentiaalinen rooli korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteisenä resurssina ei kuitenkaan vaikuta kovin kehittyneeltä. Aineistosta toki löytyy esimerkkejä siitä, että instituutin toimintaan on osallistunut merkittäviä alan tutkijoita Suomesta. Ei kuitenkaan ole tehty selvitystä siitä kuinka paljon ja miten instituutit ovat vaikuttaneet ko. tieteenalojen tutkimuksen kehitykseen Suomessa. Tieteellistä tarkoituksenmukaisuutta arvioidessa ongelmallista on myös, että instituuttien toiminnan skaala on hyvin laaja (tieteellisestä perustutkimuksesta kulttuuriin ja viestintään) ja osalla rahoitettavista instituuteista kuvatut tiedepoliittiset tavoitteet eivät ole kovin selkeästi niiden ilmoitetulla agendalla.⁸⁰

⁷⁹ Kesäkuussa 2017 järjestetyssä kyselyssä nousi esille tiedeinstituuttien erilaiset tavat jäsentää omaa rooliaan. Instituutin päättävöiksi tunnistettiin toisessa instituutissa kaikki mainitut tiedepoliittiset tavoitteet, toisessa instituutissa ei yhtäkään. Tieteen kansainvälisyys koettiin kuitenkin tärkeänä tavoitteena kaikkien instituuttien toiminnassa. Useimmat instituutit mainitsivat myös tieteen ja yhteiskunnan suhteiden edistämisen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyön edistämisen sekä tiedekasvatuksen.

⁸⁰ Esimerkiksi oman roolinsa tunnistaminen suomalaisessa tiedejärjestelmässä ja yhteistyössä suomalaisten korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa voisi kyselyn ja haastatteluiden perusteella tuoda selkeämmin esille.

Toiminnan muut vaikutukset

Rahoituksella ei ole merkittäviä taloudellisia kilpailunvääristämisvaikutuksia. Tiedeinsti-
tuutit osallistuvat kilpailutettuun tutkimusrahoitushakuihin, joilla rahoitetaan instituuttien
tutkimustoimintaa. Markkinaehtoiseen toimintaan osallistuvat vain vähissä määrin, mm.
vuokraamalla tilojaan muille tapahtumille.

Kaikilla tiedeinstituutilla on yhteiskunnallisia vaikutuksia kohdemaissa ja Suomessa. Esi-
merkinä Lähi-idän instituutti pyrkii lisäämään Lähi-itää ja Pohjois-Afrikkaa koskevaa tietä-
mystä ja ymmärtämystä Suomessa ja näin helpottamaan maahanmuuttajaväestön elämää
Suomessa. Kaikki tiedeinstituutit harjoittavat myös kulttuuritoimintaa jolla on omia yhteis-
kunnallisia vaikutuksia.

Tiedekeskukset

Ryhmään kuuluvat

- Tiedekeskus Heureka: Tiedekeskussäätiö perustettiin 1980-luvulla ja Tiedekeskus Heureka aloitti toimintansa Vantaan Tikkurilassa vuonna 1989. Toimintamuotoihin kuuluvat mm. näyttelyt, laboratoriot, tiedeteatteri, planetaario, tapahtumatoiminta yhteiskunnassa ”tapahtumatoreilla”, median tuottaminen ja näyttäminen sekä digikanavissa että näyttelytiloissa, sekä (vuosien 2014/15 jälkeen tapahtuneen laajennuksen yhteydessä) Ideaverstas (avoin luovan rakentelun työpaja) ja Heurekan Luovuusklänikka.
- Tiedekeskus Tietomaa: Oulun kaupunki perusti Suomen ensimmäisen tiedekeskuksen Tietomaa Oy:n v. 1985. Aluksi Tietomaan tärkeimpiä toiminta-alueita olivat tietotekniikan opettajakoulutus, yritysten tietotekniikkakoulutus sekä näyttelyt ja seminaarit. V. 1988 Suomen Tietomaa avautui nykyisessä osoitteessaan. Toimintaan kuuluvat nykyään mm. joka vuosi uusi teemanäyttely sekä 3D-jätielokuvateatteri.
- Joensuun SciFest: Keväällä 2009 perustettu Joensuun Tiedeseura ry edistää tulevaisuuden tiedekasvatusta järjestämällä tiedetapahtumia ja –koulutusta sekä kursseja, organisoii täydennyskoulutusta ja harjoittaa tiedotus – ja julkaisutoimintaa. Lisäksi yhdistys järjestää vuosittain SciFest-festivaalin. SciFestin tavoitteita on vahvistaa tieteen ja yhteiskunnan vuoropuhelua, tuoda tiedettä ja tutkimusta tutuksi ns. suurelle yleisölle mielenkiintoisella ja helposti lähestyttävällä tavalla sekä lisätä etenkin lasten ja nuorten kiinnostusta luonnontieteitä, ympäristöä ja teknisiä aloja kohtaan käytännönläheisten ja motivoivien työpajojen avulla.

Rahoituksen historia edunsaajaryhmässä

Tiedekeskus Heureka on ollut tieteen veikkausvararahoituksen piirissä säätiön perustamisesta saakka. Rahoitus perustuu aiesopimukseen OKM:n kanssa. Rahoitus on ollut jatkuvaa.

Tiedekeskus Tietomaan (Oulu) rahoitus on myös vakiintunut, vaikka teknisistä syistä kyseessä on Oulun kaupungille myönnettävä erityisavustus.

Joensuun SciFest on tullut rahoituksen piiriin erityisavustuksella vuonna 2010. Keskeisiä syitä rahoituksen piiriin tulemiselle olivat käyty keskustelu ministeriön kanssa tiedekasvatuksen tuen alueellisesta laajentamisesta.

Rahoituksen käyttö edunsaajaryhmässä

Heureka saa yleisavustusta perustoimintaansa, ts. tiedekeskus Heurekan näyttelytoimintaan ja tiedekeskuksen ylläpitämiseen.

Tiedekeskus Tietomaa saa erityisavustusta opetuksellisten toimintojen kehittäminen. Tietomaassa rakennetaan vuosittain yksi uusi toiminnallinen näyttely ja sen tueksi tehdään opetusmateriaalit. Lisäksi laaditaan opetusmateriaalia jättielokuvaan liittyen. Nämä materiaalit ovat opettajien käytössä netissä jo ennen vierailua. Keskeisiä opetuksellisia toimintoja ovat myös kesäleirit ja erilaiset teemapäivät, joita järjestetään vuosittain 10–20 kpl.

SciFestin ympärivuotisessa toiminnassa mukana olevat Joensuun Tiedeseuran järjestämät tiedekerhot (SciKids' -teknologiakerho ja SciKids' LUMA-kerho) sekä kesän tiedeleirit tarjoavat mahdollisuuden harrastaa laaja-alaisesti tiedettä ja teknologiaa samoista asioista kiinnostuneiden lasten ja nuorten kanssa. Näihin tavoitteisiin perustui myös vuosien 2014 ja 2015 toiminta niin SciFest-tiedefestivaalin, SciEdu opettajien täydennyskoulutuksen, tiedekerhojen ja –leirien osalla.

Rahoituksen merkitys edunsaajille

Heureka sai vuonna 2014 yleisavusta 2 183 000 € ja vuonna 2015 yleisavustusta 2 205 000 €. Tämä vastaa noin 23 % kokonaisbudjetista. Toinen vaikuttava rahoittaja on Vantaan kaupunki jonka rahoitus kattaa noin 33 % kokonaisbudjetista. Loput budjetista katettiin lähinnä lipputuloilla (24 %) sekä vuokratuotoilla ja yritys yhteistyön tuotoilla. Rahoitusmalli perustuu Vantaan kaupungin ja OKM:n aiesopimukseen. Tieteen veikkausvoittovaroilla on toimintaa ylläpitämä funktio ja ilman niitä toiminta supistuisi huomattavasti vaikka ei välttämättä vaarantuisi kokonaan.

Oulun kaupunki/Tiedekeskus tietomaa sai molempina vuosina 2014 ja 2015 erityisavustusta 85 000 € Tietomaan opetuksellisiin toimintoihin. Vaikka kyseessä on erityisavustus, se on vakiintunut jo useiden vuoden takaa. Merkittävien tiedekeskuksen rahoittaja on Oulun kau-

punki, joka vastaa yli puolet rahoituksesta. Tieteen veikkausvoittovarot ovat tärkeä rahoituselementti ja sillä on selkeä ylläpitävä funktio, vaikka suurin vastuu nykyisessä mallissa on Oulun kaupungilla ja omalla tulohankinnalla.

SciFest järjestettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2007 ja Joensuun tiedeseura perustettiin nimenomaan vastaanottamaan valtionavustusta SciFest-toiminnalle. SciFestille on jaettu kolme- ja kaksivuotisia erityisavustuksia, vuonna 2015 SciFestille myönnettiin 2-vuotinen erityisavustus 200 000 €. Tieteen veikkausvoittovaroilla katetaan noin puolet SciFestin kuluista. Loput kerätään esim. yliopistolta ja kaupungilta. OKM:n avustuksella on selkeä tapahtumaa ylläpitävä funktio, vaikka kyseessä on erityisavustus.

Toiminnan tuloksellisuus

Tiedekeskus Heureka on kehittänyt selkeitä tuloksellisuusmittareita, joista keskeisimmät ovat kävijämäärä, kävijätyytyväisyys (useilla indikaattoreilla, kuten suositeltavuus), omarahoitus ja omavaraisuus, operatiivinen tehokkuus (mitattuna kävijöiden määrässä henkilötyövuotta kohti) sekä budjetin onnistuminen. Näitä seurataan vuosittain ministeriön kanssa.

Kävijämäärissä 2010-luvun keskiarvo on ollut 280 000 kävijää vuodessa. Tavoitteeksi on asetettu 300 000 kävijää. Myös pääkaupunkiseudun ulkopuolelta tuleville kävijöille sekä koululaiskävijöille on asetettu omat tavoitteet (yli 50 % ja 55 000). Kävijämäärä kertoo suoraan vaikuttavuudesta, erityisesti sisältöjen ja tiedekasvatuksen näkökulman osumisesta kohderyhmiin, tiedeviestinnän onnistumisesta sekä houkuttelevuudesta. Kävijämäärät ovat kasvaneet ja tyytyväisyysarvosanat olleet korkeat, operatiivisessa tehokkuudessa on ollut positiivista kehitystä ja nollatulos-budjetti saavutettu.

Myös Tietokeskus Tietomaa ja Joensuun SciFest arvioivat saavuttaneensa v. 2014–15 erityisavustusten tavoitteet hyvin. SciFest mainitsee tuloksinaan mm kävijämäärän kasvattaminen ja SciFestin ohjelmatarjonnan monipuolistaminen, uudet yhteistyökumppanit, kansainvälisyyden lisääminen, yhteistyö opetustoimen kanssa opettajien täydennyskoulutuksen ympärillä, positiivinen palaute osallistujilta, tapahtuman alueellisen merkityksen kasvava tiedostaminen, SciFestin kirjaaminen useiden toimijoiden strategiaan, kulujen puottaminen niin, että yksittäisen kävijän ”hinta” on laskenut vuosittain.

Tiedekeskukset muodostavat suhteellisen vertailukelpoisen ryhmän, jossa esimerkiksi Heurekan mallin mukaisia mittareita voitaisiin käyttää tuloksellisuuden seurantaan.

Edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Heureka arvioi, että sen merkitys tieteen edistäjänä on laajempi kuin sen rooli yhtenä merkittävimmistä suomalaisista kävijäkohteista tiedettä konkretisoivine näyttelyineen. Heureka näkyvyys ja rooli näkyy paitsi kävijämäärissä myös erilaisissa kanavissa valtakunnalli-

sesti ja Suomen ulkopuolella. Toiminnan vaikuttavuutta on suoraan vaikea arvioida, mutta Heurekan raporttoimien tutkimusten perusteella koululaiskävijöiden motivoituminen tieteestä ja oppimisesta kasvaa tiedekeskuskäyntien myötä merkittävästi.

Tietomaa arvioi merkityksensä olevan erityisen suuri Pohjois-Suomen keskeisenä tiedekasvatustarjoajana.

SciFest tarjoaa luokkahuoneen ulkopuolelle kootun kattauksen tiedekasvatusta kymmenien työpajojen, seminaarien, tiedekahviloiden, näyttelyiden, elokuvien, kilpailujen ja muiden esitysten muodossa. Työpajojen järjestäjillä on tuhansien kävijöiden tapahtumassa mahdollisuus testata ja kehittää omaa ideaansa tai tuotettaan, kerätä siitä palautetta ja harjoitella esiintymistä hyvin erilaisten ryhmien kanssa. Koulut, tutkimuslaitokset ja yritykset pääsevät myös esittelemään toimintaansa rekrytointimielessä. Eri toimijoiden verkottuminen ja uusien yhteistyökumppaneiden löytäminen on yksi SciFestin tarjoamista mahdollisuuksista josta on saatu positiivista palautetta.

Toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus

Edunsaajaryhmän toiminta painottuu seuraaviin tiedepoliittisiin tavoitteisiin:

- **Tiedekasvatus:** merkittävä rooli; tiedekeskusten keskeinen tavoite
- **Tieteen ja yhteiskunnan suhteiden edistäminen:** merkittävä rooli; tiedekeskukset ovat tiiviissä yhteistyössä mm. isäntäkaupunkiensa kanssa ja sitä myöskin myös laajemmin yhteiskunnallisten sidosryhmien kanssa. Koulujärjestelmän kanssa tehty yhteistyö on merkittävää
- **Tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyys:** jonkin asteinen rooli, kansainvälinen toiminta painottuu ainakin Heurekan ja SciFestin toiminnassa. Ne osallistuvat kansainväliseen tiedekasvatuskeskusteluun ja tuovat suomalaista brändiä kansainvälisille tiedekeskusmarkkinoille.
- **Tietoon pohjautuvaan päätöksentekoon:** ei erityistä roolia
- **Avoin tiede:** ei erityistä roolia
- **Kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostaminen:** ei erityistä roolia

Heurekalla on lisäksi ollut rooli kansalaistieteen edistämisessä, yhteishankkeissa korkeakoulujen kanssa.

Yleisesti tiedekeskustoiminta näyttää täyttävän hyvin tieteen veikkausvoittovarojen tarkoituksenmukaisuuskriteerit. Tiedekasvatusta korostetaan yhä vahvemmin tiedepoliittisessa keskustelussa, mikä ei suoraan heijastu sen yhteenlaskettuun osuuteen tieteen veikkausvoittovarojen jaossa.

Toiminnan muut vaikutukset

Tiedekeskukset kilpailevat periaatteessa keskenään, mutta suurten välimatkojen vuoksi vaikutus on merkityksetön. Eniten ne kilpailevat muiden vapaa-ajan toimijoiden kanssa. Tämän tyyppisen tiedekasvatuksen tuleekin onnistuakseen kilpailla muita vapaa-ajanviettotapoja vastaan.

Tiedekeskusryhmän toimijat edistävät kaikki lasten ja nuorten asemaa. Heureka raportoitujen tutkimusten perusteella koululaiskävijöiden motivoituminen tieteestä ja oppimisesta kasvaa tiedekeskuskäyntien myötä merkittävästi.

Tiedekeskuksilla on myös aluetaloudellinen vaikutus sijaintikuntaansa ja työssäkäyntialueelle, joita esim. Heureka on arvioinut ja käyttää toimintansa vaikuttavuuden indikaattorina.

Muita vaikutuksia ovat esim. tieteen näkyminen julkisessa mediassa ja sitä kautta saavutetut vaikutukset väestössä laajemmin.

Tutkimusorganisaatiot

Ryhmään kuuluvat

- Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (Etila) tekee soveltavaa taloustieteellistä tutkimusta Suomen kannalta tärkeistä kysymyksistä. Tutkimuksen kohteina painottuvat tuottavuus ja sen kasvuun vaikuttavat tekijät, työmarkkinoiden toiminta sekä kokonaistaloudellinen tasapaino ml. julkisen talouden kestävä hoito. Etila seuraa talouden kehitystä ja laatii talousennusteita sekä arvioi ja kommentoi talouspolitiikkaa. Etila on yksityinen, voittoa tavoittelematon yleishyödyllinen organisaatio. Toimintaa ylläpitää kannatusyhdistys, jonka jäseninä ovat Elinkeinoelämän keskusliitto ja Työnantajain ja Teollisuuden Keskusliiton (TT)-säätiö. Taustayhteisöjen rahoitus kattaa runsaan kolmanneksen laitoksen kokonaiskuluista ja muodostaa toiminnan vakaan perustan. Valtaosa muusta rahoituksesta tulee projektirahoituksena yksittäisiin tutkimushankkeisiin. Tutkimushankkeita ovat rahoittaneet mm. Suomen Akatemia, Tekes, ministeriöt, säätiöt, Pohjoismaiden ministerineuvosto ja EU-komissio.⁸¹ Tieteen veikkausvoittovarot kattoivat v. 2015 noin 6 % budjetista.

⁸¹ <https://www.etla.fi/tietoa-etlasta/>

- Pellervon taloustutkimus PTT on yhdistys, jonka jäsenistö koostuu etupäässä maa- ja elintarviketalouden sekä metsäalan yhteisöistä. PTT:n toiminnan tarkoituksena on ollut kansantalouden tasapainoisen kehityksen edistäminen. Tähän kuuluvat olennaisena osana julkisen talouden ja talouspolitiikan kysymykset. Yhdistys toteuttaa tarkoituksaan tuottamalla yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon sekä jäsenorganisaatioiden toiminnan kannalta olennaista ja luotettavaa tutkimustietoa. PTT:n tietotuotteita ja -palveluita ovat muun muassa säännölliset kokonaistaloudellisia ilmiöitä koskevat talousennusteet, valikoituihin talouden kysymyksiin kohdistuvat tutkimukset, erilaiset selvitykset sekä asiantuntijatyö.⁸² Tieteen veikkausvoittovarat kattoivat v. 2015 noin 11 % budjetista.
- Palkansaajien tutkimuslaitos PT on vuonna 1971 perustettu itsenäinen ja voittoa tavoittelematon kansantalouden asiantuntijayksikkö. Laitoksessa tehdään taloustieteellistä tutkimusta ja laaditaan suhdanne-ennusteita. Lisäksi laitoksen tutkijat toimivat ulkopuolisissa asiantuntijatehtävissä sekä osallistuvat aktiivisesti julkiseen talouspoliittiseen keskusteluun. Palkansaajien tutkimuslaitoksen toiminnan tavoitteena on tarjota tutkimustietoa yhteiskunnallisen keskustelun sekä päätöksenteon tueksi. Laitosta ylläpitää kannatusyhdistys, johon kuuluvat Suomen ammatilliset keskusjärjestöt SAK, Akava ja STTK ja niiden jäsenliitot. Taustayhteisöiltä saatua rahoitusta täydentää eri säätiöiltä, rahastoilta ja Suomen Akatemialta saatu ulkopuolinen tutkimusrahoitus sekä OKM:n avustus.⁸³ Tieteen veikkausvoittovarat kattoivat v. 2015 noin 14 % budjetista.
- Väestöntutkimuslaitos on perustettu vuonna 1947 Väestöliitto ry:n yhteyteen. Tutkimuksen ydinalueet ovat Suomen väestön rakenne ja hyvinvointi sekä perhepolitiikka. Väestöntutkimuslaitos tutkii perheitä ja syntyvyyttä, parisuhteita ja seksuaalisuutta sekä maahanmuuttoa. Vuodesta 1947 se on julkaissut Suomen väestötieteen vuosikirjaa ja vuodesta 1997 lähtien vuosittain Perhebarometrin. Väestöntutkimuslaitosta rahoittaa Opetus- ja kulttuuriministeriö.⁸⁴ Tieteen veikkausvoittovarat kattoivat v. 2015 noin 48 % budjetista.
- Siirtolaisuusinstituutti: vuonna 1974 toimintansa aloittanut instituutti on ainoa sekä muuttoliikkeiden tutkimiseen että dokumentoimiseen erikoistunut laitos Suomessa. Turun lisäksi instituutilla on toimin-

⁸² <http://www.ptt.fi/tietoa-pttsta.html>

⁸³ <http://www.labour.fi/laitoksen-esittely/>

⁸⁴ http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/

taa myös muualla Suomessa. Seinäjoelta käsin toimii Pohjanmaan muuttoliikkeisiin erikoistunut Pohjanmaan aluekeskus. Kruunupyysä puolestaan sijaitsee ruotsinkieliseen Suomeen keskittynyt yksikkö, Centret för Svenskfinland. Siirtolaisuusinstituutin pääasiallisena tehtävänä on: kerätä ja tallentaa muuttoliikkeisiin ja etnisiin kysymyksiin liittyvää aineistoa, suorittaa ja edistää muuttoliikkeitä ja etnisiä kysymyksiä koskevaa tutkimusta, julkaista alan tieteellisiä tutkimuksia, artikkeleita ja muita julkaisuja, kehittää ja harjoittaa tehtäväalueeseen liittyvää kotimaista ja kansainvälistä yhteistyötä eri yhteisöjen kanssa ja ylläpitää muuttoliikkeisiin liittyvää tietopalvelua. Siirtolaisuusinstituutti on valtakunnallinen laitos, joka saa pääasiallisen rahoituksensa opetus- ja kulttuuriministeriöltä ja toimitilansa Turun kaupungilta. Instituuttia ylläpitävään säätiöön kuuluvat 31 taustajärjestöä mm. ministeriöiden edustajia, yliopistoja ja muita muuttoliikkeistä kiinnostuneita yhteisöjä.⁸⁵ Tieteen veikkausvoittovarot kattoivat v. 2015 noin 59 % budjetista.

- Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr perustettiin vuonna 1989 edistämään, harjoittamaan ja tukemaan opiskeluun ja koulutukseen kohdistuvaa tutkimustoimintaa. Otuksen tehtävänä on tuottaa uutta tutkimustietoa koulutuksen ja opiskelun ilmiöistä. Otuksen säännöissä määritelty tarkoitus on harjoittaa, edistää ja tukea tutkimus-, selvitys- ja julkaisutoimintaa, joka kohdistuu koulutusjärjestelmiin, koulutukseen, opiskelijoiden taloudelliseen, sivistykselliseen ja sosiaaliseen asemaan, elämäntapaan sekä korkeakoululaitoksen rakenteeseen ja toimintaan. Tämän tarkoituksen toteuttamiseksi Otus toteuttaa tutkimus- ja selvitysprojekteja, myöntää apurahoja, harjoittaa kansainvälistä yhteistoimintaa sekä järjestää seminaareja ja muita koulutustilaisuuksia. Otus rahoittaa toimintansa oman säätiöpääomansa tuotolla, OKM:n veikkausvoittovarojen yleisavustuksella, kilpaillulla selvitys- ja tutkimusrahoituksella sekä tuottamalla omaan aihepiiriimme liittyviä omakustannushintaisia selvitys-, koulutus- ja tutkimuspalveluita niitä tarvitseville.⁸⁶ Tieteen veikkausvoittovarot kattoivat v. 2015 noin 23 % budjetista.

Ryhmä koostuu kolmesta taloudellisista tutkimustoimijoista ja kolmesta muusta tiedeorganisaatioksi luokitellusta edunsaajasta. Analyysi on toteutettu osin tätä kahtiajakoa hyödyntäen.

⁸⁵ <http://www.migrationinstitute.fi/fi>

⁸⁶ <https://www.otus.fi/>

Rahoituksen historia edunsaajaryhmässä

Kunkin kolmen taloudellisen tutkimustoimijan taustalla on jäsenien muodostama kannatusyhdistys, jonka lisäksi toimijat ovat olleet valtionavustusten piirissä jo vuosikymmeniä. Aiemmin rahoitusta on myönnetty veikkausvoittovaroista kullekin toimijalle omalta alamomentiltaan, sittemmin rahoitus on siirtynyt alamomentille 4, mutta edelleen sitä on myönnetty kullekin toimijalle katkeamatta. Etlä on tullut veikkausrahoituksen piiriin viimeisenä PTT:n ja PT:n ”innoittamana”.

Muiden tiedeorganisaatioiden joukko on taloudellisia toimijoita heterogeenisempi. Väestöntutkimuslaitos on perustettu jo 1947 Väestöliiton yhteyteen ja se on saanut valtionavustuksia jo ainakin 25 vuoden ajan. Siirtolaisinstituutti on perustettu 70-luvulla ja ollut valtionavustusten piirissä sieltä asti. Otus taas on perustettu 1989 ja tullut veikkausvoittovarojen yleisavustuksen piiriin ensimmäistä kertaa vuonna 2014, mutta on saanut muuta valtionavustusta sitä ennen.

Rahoituksen käyttö edunsaajaryhmässä

Kyselyvastausten perusteella taloudelliset tutkimustoimijat ovat käyttäneet rahoituksen tieteelliseen työhön ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen – tehtäviin ja aiheisiin, jotka eivät ole mahdollisia pelkän projektirahoituksen avulla. Rahoitusta on käytetty myös menetelmien ja osaamisen kehittämiseen, kansainväliseen tutkimusyhteistyöhön ja verkostoitumiseen sekä tieteellisen julkaisemiseen. Ensisijaisesti rahoitus koetaan tarkoitetun tieteelliseen työhön ja sille pohjautuvaa osaamista voidaan tuoda julkishallinnon käyttöön erilaisten kuulemisten, lausuntojen ja työryhmien kautta. Painotukset vaihtelivat hieman taloudellisesta tutkimustoimijasta toiseen.

- Etlän tavoitteena on tuottaa päätöksentekoa tukevaa tietoa Suomen kansantalouden kannalta tärkeistä kysymyksistä ensi sijassa taloustieteen keinoin. Tutkimusaiheet liittyivät mm. työ, koulutus ja osaaminen -teemaan, digitalisaation tuomiin muutoksiin, kilpailukykyyn ja erilaisiin julkisen talouden ja talouspolitiikan aiheisiin.
- Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimusalueina ovat työmarkkinatutkimus, julkinen talous ja makrotalous. Laitos laatii ja julkaisee myös kokonaistaloudellisia ennusteita.
- PTT:n tutkimusteemat tarkasteluvuosina liittyivät mm. hammashoidon käyttöön ja sairaanhoito-korvauksiin, maahanmuuttajien eläketurvaan, asumiskustannuksiin, asuntojen korjausvelkaan, yksityismetsänomistajien halukkuuteen tarjota energiapuuta ja puunmyyntiin vaikuttavat tekijät, tuottajaosuuskuntien rakennemuutokseen ja kasvun rahoitukseen, Tansanian ruokaturvapilottiin sekä maatilojen sukupolvenvaihdoksiin.

Muut tiedeorganisaatiot ovat käyttäneet valtionavustuksen organisaatioiden perustoimintoihin: palkkakuluihin, mutta osin myös yleisiin käyttökuluihin.

- Siirtolaisuusinstituutti on nimensä mukaisesti perinteisesti keskittynyt siirtolaisuuteen liittyviin teemoihin, mutta sittemmin muuttolikkeet laajemmin ymmärrettynä ovat tulleet merkittäväksi osaksi instituutin toimintaan. Vuoden 2015 valtionavustus käytettiin laajamittaisen instituutin toiminnan uudistamisen aloittamiseen.
- Otus edistää, harjoittaa ja tukee opiskeluun ja koulutukseen kohdistuvaa tutkimustoimintaa. Esimerkiksi vuoden 2015 yleisavustuksella toteutettiin pääasiassa säätiön tiedonkeruuta (esim. opiskelijabarometri). Yleisavustuksen lisäksi Otus sai erityisavustuksia aiheisiin tasa-arvoindikaattoriyö, koulutuksen alueellinen segregatio sekä korkeakoulun saavutettavuus.
- Väestöntutkimuslaitoksen toiminnan ydinalueena on Suomen väestön rakenne ja hyvinvointi sekä perhepolitiikka. Vuosina 2014 - 2015 rahoitus käytettiin mm. kahden väestökyselyn ja niiden tulosten raportointiin Perhebarometreinä sekä lukuisiin perheiden hyvinvointiin ja toimeentuloon eri tavoin liittyviin tutkimuksiin. Lisäksi Väestöntutkimuslaitos osallistui eduskuntavaalien alla käytävään perhepoliittiseen keskusteluun.

Rahoituksen merkitys edunsaajille

Rahoituksen osuus taloudellisten tutkimustoimijoiden budjeteista on ollut vuosina 2014 ja 2015 välillä 6-14 %. Se ei välttämättä ole ratkaiseva organisaation olemassaolon kannalta, mutta ilman tätä osuutta toimintaa jouduttaisiin kuitenkin selkeästi karsimaan, siirtymään lyhytjänteisempään toimintaan ja/tai pohtimaan organisaation roolia uudelleen. Edunsaajat arvioivat, että tämä käytännössä tarkoittaa vähemmän mahdollisuuksia mm. tieteelliseen julkaisemiseen ja konferensseihin, uusiin tutkimusmenetelmiin tutustumiseen sekä akateemisen tutkimuksen ja talouspolitiikan asiantuntijuuden yhdistämiseen. Olisi myös mahdollista, että osallistuminen erilaisiin julkishallinnon työryhmiin, komiteoihin, lausuntoihin ym. osallistuminen kärsisi, vaikka rahoitusta ei pidetäkään suoraan siihen tarkoitettuna.

Muita mahdollisia tutkimuksen rahoitusmuotoja, joita organisaatiot jo osin nykyäänkin käyttävät, tarjoavat mm. säätiöt, Suomen Akatemia, EU-lähteet sekä yksityinen rahoituspuoli. On huomattava, että toiminnan mahdollisen supistamisen kautta tapahtuva vaikutavuuden väheneminen saattaisi vaikuttaa muihinkin rahoitusosuuksiin ja -mahdollisuuksiin negatiivisesti ja sitä kautta epäsuorasti organisaatioiden elinvoimaisuuteen.

Muille tiedeorganisaatioille rahoituksen merkitys on erityisen suuri. Rahoituksen osuus organisaatioiden budjeteista on vaihdellut 19 ja 62 prosentin välillä; Siirtolaisinstituutilla valtionavustus on muodostanut selkeästi suurimman osuuden budjetista (noin 60 % molempina tarkasteluvuosina). Nykyiselläänkin osa toimii alijäämäisenä. Joidenkin organisaatioiden koko toiminta olisi vaarassa, mikäli valtionavustuksia ei jatkettaisi. Huomattavaa on, että organisaatioiden nykyistä toimintaa on lähdetty rakentamaan selkeästi valtionavustukseen pohjautuen, joten luonnollisesti toimintaa jouduttaisiin uudelleen tarkastelemaan, mikäli avustusta ei enää saataisi. Muillakin merkittäviä toimintoja jouduttaisiin todennäköisesti lakkauttamaan. Käytännössä vaarassa olisi yleinen yhteiskunnallinen vaikuttaminen niin järjestöissä, työryhmissä, politiikassa kuin tiedotusvälineissä. Esimerkiksi Väestöntutkimuslaitoksella tieteellinen yhteistyö ja ohjaus sekä uusien tieteellisten panostusten suunnittelu ja rahoituksenhaku jäisi tekemättä.

Muita tunnistettuja mahdollisia toiminnan rahoituskanavia ovat ainakin kaupunkien avustukset, EU-rahoitus, Suomen Akatemian tutkimusrahoitus tai erilaiset säätiöt. Näitä rahoituskanavia toimijat jo osin käyttävätkin toimijasta riippuen.

Toiminnan tuloksellisuus

Toiminnan tuloksellisuudelle ei ole käytössä yhtenäisiä mittareita, mutta kaikki taloudelliset tutkimustoimijat mainitsevat ainakin seuraavia tuloksia:

- Lausunnot eduskunnalle tai erityisselvitykset päätöksentekijöille
- Asiantuntijoiden osallistuminen työryhmiin ja komiteoihin
- Luennot, seminaariesitykset ja alustukset sidosryhmille ja tieteelliselle yhteisölle
- Tieteelliset ja muut julkaisut
- Yhteistyö muiden (tieteellisten) toimijoiden kanssa

Edunsaajaryhmästä mm. Etna ja Väestöntutkimuslaitos nostavat esille myös erilaiset koulutukseen liittyvät mittarit, kuten harjoittelu-, pro gradu - ja väitöskirjapaikat ja -työt. Väestöntutkimuskeskus ja Otus toteuttavat erilaisia laajoja tiedonkeruuhankkeita, joiden toteuttaminen ja raportointi muodostavat yhden merkittävästä tuloksista kyseisten organisaatioiden toiminnassa tarkasteluvuosina. Yksi tuloksellisuuden mittari voi olla medianäkyvyys ja niistä myös uudet kanavat kuten sosiaalinen media. Edunsaajaryhmistä moni koki organisaationsa medianäkyvyyden lisääntyneen.

Tarkasteluajanjaksona Siirtolaisuusinstituutti on ollut muutoksessa ja sen toiminnan pää tavoitteena on ollut oman toiminnan kehittäminen, siksi sen tulokset ovat vaikeasti verrattavissa muihin tutkimusorganisaatioihin.

Alla taulukossa 1 on esitetty kooste vuoden 2015 budjetti- ja valtionavustustiedoista edunsaajaryhmän organisaatioissa. Myös organisaatioiden koko ja budjetin koko suhteessa henkilömääriin on esitetty koosteessa. Organisaatioiden yksityiskohtaista keskinäistä vertailua tuloksellisuuden suhteen ei kuitenkaan tämän arvioinnin puitteissa ole tarkoituksenmukaista tehdä. Oletettavasti edellä mainituilla mittareilla mitattuna toimijoiden tuloksellisuus avustuseuroa kohti vaihtelee toisistaan. Esimerkinomaisesti voi sanoa, että Palkansaajien tutkimuslaitos raportoi tuloksistaan mm. seuraavaa: yli 130 esitelmaa, 63 akateemista ja 12 muuta lausuntoa, 25 tutkimusjulkaisua ja 17 työryhmäjäsennyttä vuonna 2015. Tuloksellisuuden tarkastelussa on kuitenkin huomioitava, että edunsaajaryhmän toimijoilla on ollut myös hyvin erilaiset tavoitteet toiminnalleen tarkasteluvuosina, jolloin kaikille soveltuvien tuloksellisuuden mittareiden löytäminen ei ole yksinkertaista.

Taulukko. Yhteenveto vuoden 2015 myöntösummista, vuosibudjeteista, rahoituksen osuudesta sekä organisaatioiden koosta.

Organisaatio	Myöntösomma €	Vuosibudjetti €	Rahoituksen osuus vuosibudjetista	Organisaation koko
Elinkeinoelämän tutkimuslaitos - Etla	235 000	4 207 000	6 %	37
Pellervon taloustutkimus PTT	245 000	2 139 000	11 %	20
Palkansaajien tutkimuslaitos	245 000	1 776 000	13,8 %	17
Siirtolaisinstituutti	570 650	971 342	59 %	15
Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto ry.	175 000	738 412	24 %	5,7
Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr.	100 000	442 000	23 %	7,63

Edunsaajaryhmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Taloudellisten tutkimustoimijoiden **yhteiskunnallinen vaikuttavuus** rakentuu tieteellisen tutkimustoiminnan perustalle. Taloudellisissa tutkimuslaitoksissa tuotetaan analyysjä ja ennusteita yhteiskunnan muutoksista, kehitysvaihtoehtoista ja talouspoliittisista vaikutuksista. Laitokset tarjoavat asiantuntijoita ja tietoa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tuotettua tietoa jaetaan laajasti yhteiskunnassa: tiedeyhteisöjen lisäksi poliitikoille, virkamiehille sekä kansalaisille.

Ainakin osa toimijoista on teettänyt selvityksiä omasta yhteiskunnallisesta vaikuttavuudestaan. Palkansaajien tutkimuslaitoksen sidosryhmät näkevät laitoksen tekevän tutkimusta merkityksellisistä aiheista, olevan arvostettu asiantuntija sekä tuottavan tutkimuksellista lisäarvoa palkansaajanäkökulmasta tärkeistä teemoista. Laitos koetaan aktiiviseksi yhteiskunnalliseksi keskustelijaksi ja sen julkaisema Talous & Yhteiskunta -lehti hyväksi yleistajuisemman tutkimustiedon levittämisen ja yhteiskunnallisen keskustelun herättämisen välineeksi.

Taloudellisten tutkimustoimijoiden **tiedepoliittinen vaikuttavuus** perustuu tutkijoiden korkeaan osaamiseen sekä vuorovaikutukseen muun tiedeyhteisön kanssa. Koulutus, väitöskirjatyöt ja tieteellinen julkaiseminen ovat tärkeitä välineitä tiedepoliittisessa vaikuttavuudessa. Lisäksi vaikuttavuus muodostuu tutkimusaiheiden tiedepoliittisen merkityksen kautta, kuten esimerkiksi tutkimus- ja innovaatiojärjestelmien kehittäminen, koulutuspanokset sekä koulutus- ja työvoimapolitiittisten toimien vaikuttavuus⁸⁷.

Myös muiden tutkimustoimijoiden yhteiskunnallinen vaikuttavuus rakentuu tutkimustiedon levittämiseen, yleistajuistamiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisesta. Esimerkiksi Väestöntutkimuskeskus osallistui perhepoliittiseen keskusteluun eduskunta-vaalien alla ja liittyen perhevapaiden uudistuksiin vuosina 2014 – 2015 ja Otuksen tuottamia tutkimustuloksia ja menetelmiä hyödynnetään mm. valtionhallinnon ohjaustavoitteiden tiedonkeruun tukena ja ohjauksen tukena ammatillisissa oppilaitoksissa. Siirtolaisuusinstituutin vaikuttavuus syntyy muuttoliikkeisiin ja niiden seurauksiin liittyvien ilmiöiden tuomisesta niin asiantuntijayleisölle kuin laajalle yleisölle.

Toiminnan tiedepoliittinen tarkoituksenmukaisuus

Edunsaajaryhmän toiminta painottuu seuraaviin tiedepoliittisiin tavoitteisiin:

Tietoon pohjautuvaan päätöksenteko: Merkittävä rooli: Taloudellisten tutkimustoimijoiden päätoiminta vuosina 2014 ja 2015 kohdistui selkeästi yhteen tiedepoliittiseen tavoitteeseen: Raporttien laatiminen yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi mainittiin kyselyssä päätoimeksi jokaisella veikkausvoittovaroja saavalla taloudellisella tutkimusorganisaatiolla. Myös asiantuntijalausuntojen antamista päätöksenteon valmisteluun sekä osallistumista julkisen sektorin työryhmiin asiantuntijana tehdään päätoimisesti osassa organisaatioita. Myös Väestöntutkimuskeskuksen ja Otuksen päätoimeksi voidaan sanoa tietoon pohjautuvan päätöksenteon mm. raporttien ja asiantuntijalausuntojen muodossa.

Tieteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden edistäminen: Merkittävä rooli: Tavoite korostuu esim. Siirtolaisuusinstituutin toiminnassa esim. tieteellisen tiedon popularisointi ja julkaiseminen sekä yleisölle avoimet tiedetapahtumat tai muut tilaisuudet. Myös Väestöllitossa tätä tehtiin vuosina 2014 - 2015 päätoimisesti.

Avoin tiede: Jonkin asteinen rooli: Siirtolaisuusinstituutti ja Väestöntutkimuskeskus korostavat tieteellisten julkaisujen saatavuuden kehittämistä ja avoimen julkaisemisen kehittämistä vuosina 2014 - 2015. Tätä tiedepoliittista tavoitetta tukevia toimia tehtiin taloudellisissa tutkimusorganisaatioissa vain jonkin verran tarkasteluvuosina.

⁸⁷ On kuitenkin huomattava, että tieteellinen tutkimus ei ole po. rahoituksen tiedepoliittinen tavoite.

Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten välinen yhteistyö: Jonkin asteinen rooli omassa toiminnassaan, ts. yhteiset tutkimushankkeet, tiedeyhteisöverkostojen luominen ja ylläpito, yhteiset julkaisut sekä kandi- ja pro gradu-töiden ohjaaminen.

Kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostuminen: Vähäinen rooli, edunsaajien toiminnassa toki korostuu tutkimusinfrastruktuurien käyttöön ja ylläpitoon liittyvä yhteistyö, työnjaosta sopiminen muiden tutkimustoimijoiden kanssa sekä palvelut tutkimusyhteisölle, kuten lausunnot.

Tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyys: Vähäinen rooli, Siirtolaisinstituutti ja Väestöntutkimuskeskus mainitsivat kansainvälisten konferenssien järjestäminen Suomessa ja ulkomailla, ulkomaalaisten tutkijoiden apurahat esim. kenttätyöhön tai vierailuihin Suomeen, yhteiset hankkeet ja julkaisut kansainvälisten tutkimustahojen kanssa sekä tutkimustiedon levittäminen kansainvälisesti.

Tiedekasvatus: Ei erityistä roolia.

Edunsaajien joukossa tietoon pohjautuva päätöksenteko korostuu eniten. On kuitenkin huomattava, että Väestöntutkimuskeskuksen ja Siirtolaisinstituutin pääasialliset toiminnot jakautuvat hyvin monen tiedepoliittisen tavoitteen alle, joten näille ei ole yhtä selkeää päätavoitetta.

Tarkoituksenmukaisuuttaan kohteena olevat organisaatiot perustelevat sillä, että heillä on akateemisen tutkimuksen lisäksi toiminnassaan selkeästi soveltavampi fokus yliopistoihin verrattuna ja että heidän organisaationsa tutkimusteemat ovat pääasiassa ainutlaatuisia Suomessa. Useimmat edunsaajaryhmän edustajat kokevat myös organisaationsa ketterämmäksi ja riippumattommaksi toimijaksi suuriin tutkimuslaitoksiin verrattuna.

Toiminnan muut vaikutukset

Käytännössä kaikki edunsaajaryhmän toimijat osallistuvat kilpaillun tutkimusrahoituksen hakuihin. Monet samoista rahoituksista kilpailevat ovat edunsaajaryhmän tapaan yleishyödyllisiä toimijoita tai valtion laitoksia. Kun puhutaan arviointi- ja selvityshankkeiden kilpailuttamisesta, hakijoina voi olla myös yrityksiä.

Organisaatioiden lähtökohtana on yleishyödyllisyys ja yhteiskunnan päätöksenteon tukeminen. Organisaatioiden tutkimusteemat ja sitä kautta tutkimustuloksia hyödynnettäessä vaikutukset kohdistuvat laajasti yhteiskunnan eri toimijoihin. Esimerkkeinä mainittakoon vaikka Väestöntutkimuslaitoksen vuosien 2014 - 2015 tutkimusteemat, jotka koskettivat ainakin yksinhuoltajia, isovanhempia, sisaruksia ja heidän perheitään, lapsettomia, poikia ja maahanmuuttajalapsia. Otuksen tuottamaa tietoa käytetään mm. opiskelijajärjestössä heidän pyrkiessään parantamaan opiskeluedellytyksiä ja opiskelijoiden asemaa oppi-

laitoksissa ja yhteiskunnassa. Ajankohtaisia tutkimusteemoja voidaan tunnistaa monesta lähteestä, esimerkiksi PTT:n mainitsemat hallitusohjelmat tai vaikkapa suorat kontaktit kansalaistasolta esimerkiksi Väestöntutkimuslaitoksen kohdalla.

Suurimmalla osalla edunsaajaryhmän toimijoista ei ole suoria vaikutuksia ympäristöön. Toki epäsuoria vaikutuksia on esimerkiksi väestönkasvuun ja liikenteen verotukseen liittyvien tutkimusaiheiden kautta. Poikkeuksen muodostaa PTT, jonka tutkimukset usein tarkastelevat tasapainoa taloudellisten ja ympäristöarvojen välillä. Tarkasteluvuosina tutkimusta tehtiin m. ruokamarkkinoiden toimivuudesta, kotieläintalouden ja kasvinviljelyn yhteensovittamisesta, vuorovaikutteisesta ja vastuullisesta elintarvikeketjusta sekä metsänkasvatustavaihtoehtojen taloudellisista vaikutuksista.

Liite 2. Haastattelut

Edunsaajien haastattelut

Ainoa Heli, viestintä- ja palvelujohtaja, Tiedekeskussäätiö sr/Tiedekeskus Heureka (ryhmähaastattelu)
 Ekman Tove, toiminnanjohtaja, Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituutit ry.
 Franck Minna, toiminnanjohtaja, Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr.
 Grönroos Simo, toiminnanjohtaja, Suomen Perusta – säätiö
 Hormia-Poutanen Kristiina, johtaja, Kirjastoverkkopalvelut, Kansalliskirjasto
 Ilmakunnas Seija, johtaja, Palkansaajien tutkimuslaitos PT
 Jussila Iiro, toimitusjohtaja, Pellervon taloustutkimus PTT
 Jutila Karina, johtaja, e2 Ajatuspaja / Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys ry.
 Kettunen Reetta, pääsihteeri, Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta
 Koivu Tapio, toimitusjohtaja, Tiedekeskussäätiö sr/Tiedekeskus Heureka (ryhmähaastattelu)
 Korhonen Pauliina, toiminnanjohtaja, Joensuun Tiedeseura ry.
 Kurenmaa Ari, talous- ja hallintojohtaja, Tiedekeskussäätiö sr/Tiedekeskus Heureka (ryhmähaastattelu)
 Lammi Markku, talous- ja hallintojohtaja, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos – ETLA
 Lehtonen Tuomas M. S., pääsihteeri, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
 Lehtovuori Pekka, Director, Services for research, CSC Oy
 Majander Mikko, toiminnanjohtaja, Kalevi Sorsa – säätiö
 Martikainen Tuomas, johtaja, Siirtolaisuusinstituutti (ryhmähaastattelu)
 Myllykoski Mikko, elämysjohtaja, Tiedekeskussäätiö sr/Tiedekeskus Heureka (ryhmähaastattelu)
 Rotkirch Anna, tutkimusjohtaja, Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto ry.
 Ruohonen Sini, toiminnanjohtaja, Ajatuspaja Toivo/Kansallinen Kulttuurisäätiö
 Ryytänen-Karjalainen Lea, toiminnanjohtaja, Tieteellisten Seurain Valtuuskunta
 Sainio Kirsi, hallintojohtaja, Siirtolaisuusinstituutti (ryhmähaastattelu)
 Satama Manna, asiamies, Suomen Ateenan-instituutin säätiö sr.
 Savolainen Leena, tutkija, Kuurojen Liitto ry.
 Savolainen Liisa, apulaisjohtaja, Kansalliskirjasto
 Välimäki Reima, asiamies, Suomen Rooman-instituutti / Säätiö Institutum Romanum Finlandiae
 Ylikahri Ville, pääsihteeri, Vihreä Sivistysliitto ry.

Opetus- ja kulttuuriministeriön virkamiesten haastattelut

Ahonen Paavo-Petri, opetusneuvos, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto, Tiedepolitiikan ryhmä
 Haataja Juha, opetusneuvos, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto, Strategisen ohjauksen vastuualue
 Kaivosoja Riitta, ylijohdaja, Kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto
 Kaunismaa Eeva, opetusneuvos, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto, Tiedepolitiikan ryhmä
 Kosunen Tapio, ylijohdaja, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto
 Luoto-Halvari Anne, ylitarkastaja, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto, Strategisen ohjauksen vastuualue
 Niinimäki Sami, ylitarkastaja, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto, Tiedepolitiikan ryhmä
 Pulkkinen Marja, opetusneuvos, Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto, Strategisen ohjauksen vastuualue

Liite 3. Kyselylomake

Tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovarojen käyttö

Tämä kyselyrunko kohdistui yleisavustuksia tai lukuisia erityisavustuksia saaneille tahoille; yksittäistä erityisavustusta saaneille hankkeille suoritettiin hieman kevyempi kysely kysymyksillä 1, 8, 17 ja 18.

(* = pakollinen)

Perustiedot ja organisaation tavoitteet

1. Perustiedot*:
 - a. Vastaajan organisaatio [AVO]
 - b. Vastaajan nimi ja asema organisaatiossa [AVO]
 - c. Vastaajan sähköpostiosoite [AVO]
 - d. Vastaajan puhelinnumero [AVO]

Pyydämme huomioimaan, että seuraavassa termillä "organisaatio" viitataan rahoitusta faktisesti käyttävään organisaatioon, ei organisaatioon, joka hakee rahoitusta (esimerkiksi tukisäätiö)

2. Kertokaa lyhyesti organisaation historiasta* [AVO]
3. Mitkä ovat organisaationne toiminnan päätavoitteet?* [AVO]
4. Miten kuvailisitte organisaationne toiminnan yhteiskunnallista ja tiedepoliittista vaikuttavuutta?* [AVO]
5. Minä vuonna organisaationne on saanut ensimmäisen kerran rahapelitoiminnan voittovarojen rahoitusta?* [AVO]
6. Miten organisaationne sai tiedon rahoitusmahdollisuudesta alun perin?* [AVO]
7. Onko rahoitus jatkunut tästä lähtien ilman merkittäviä (yli 2v) katkoja?* [AVO]

Rahoitusprosessi

8. Ottakaa kantaa seuraaviin väittämiin koskien tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovarojen rahoitusta* (matriisi, 1 = täysin eri mieltä, 5= täysin samaa mieltä, 0=EOS)
 - a. Hauista tiedotetaan riittävän avoimesti rahoittajan taholta
 - b. Hakemuksen laadintaohjeet ovat yksiselitteiset ja selkeät
 - c. Hakemusten käsittelyprosessi on ymmärrettävä ja läpinäkyvä
 - d. Rahoituksen maksatus on riittävän nopeaa
 - e. Rahoituksen käyttöä seurataan rahoituskaudella riittävästi rahoittajan taholta
 - f. Rahoituksen kirjanpito-ohjeistus on selkeä ja taloustarkastus hankkeen päätyttyä on asianmukainen
 - g. Mahdollinen takaisinmaksu on helppoa
 - h. Saavutettuja tuloksia seurataan riittävästi rahoittajan taholta
 - i. Tuloksista tiedotetaan riittävästi rahoittajan taholta

- j. Rahoittaja arvioi tulokset tavalla, joka hyödyttää oman toiminnan kehittämisessä ja jatkohakemusten laadinnassa

Rahoituksen käyttö ja tarkoituksenmukaisuus

9. Mitä seuraavista toiminnoista organisaationne on harjoittanut vuosina 2014 tai 2015?*

[Monivalinta, vastausvaihtoehdot "ei yhtään", "jonkin verran", "mainittavasti", "organisaation/hankkeen päätoiminta", EOS = ei osaa sanoa] ei käytännössä yhtään = 0-5 % organisaation henkilötyövuosista ko. vuosina jonkin verran = 5-10 % organisaation henkilötyövuosista ko. vuosina paljon = 25–50% organisaation henkilötyövuosista organisaation päätoiminto = yli 50 % henkilötyövuosista

- a. Tietoon pohjautuva päätöksenteko
 - i. Raporttien laatiminen yhteiskunnallisen päätöksenteon tueksi
 - ii. Asiantuntijalausuntojen antaminen päätöksenteon valmisteluun
 - iii. Osallistuminen julkisen sektorin työryhmiin asiantuntijana
 - iv. Muu tietoon pohjautuvaa päätöksentekoa tukeva toiminta, mikä: [AVO]
- b. Tieteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden edistäminen
 - i. Tieteellisen tiedon popularisointi ja julkaiseminen
 - ii. Yleisölle avoimet tiedetapahtumat tai muut tilaisuudet
 - iii. Tutkijatahojen ja yritysten yhteistyö tai sen järjestäminen
 - iv. Tutkijatahojen ja kansalaisjärjestöjen yhteistyö tai sen järjestäminen
 - v. Tiedonjulkistaminen ja tiedepalkinnot
 - vi. Muu tieteen ja yhteiskunnan välisten suhteiden edistäminen, mikä: [AVO]
- c. Tiedekasvatus
 - i. Tiedekeskus- ja näyttelytoiminta yleisesti
 - ii. Tiedekurssien tai leirien järjestäminen
 - iii. Tieteeseen liittyvien oppimateriaalien tuottaminen
 - iv. Opettajien tieteellinen täydennyskoulutus
 - v. Muu tiedekasvatustoiminta, mikä: [AVO]
- d. Avoin tiede
 - i. Tieteellisten julkaisujen saatavuuden kehittäminen/avoimen julkaisemisen kehittäminen
 - ii. Tietovarantojen saatavuuden kehittäminen (datan avaaminen)
 - iii. Tietovarantojen ylläpito ja kehittäminen
 - iv. Aineistohallintaratkaisujen kehittäminen

- v. Avoimen käytön immateriaalioikeuskysymysten tai muiden juristen reunaehtojen käsittely
- vi. Avointen tietovarantojen eettisten kysymysten käsittely ja/tai luottamuksen rakentaminen
- vii. Muu avointa tiedettä edistävä toiminta, mikä [AVO]
- e. Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyö
 - i. Yhteiset tutkimushankkeet korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa (osallistuminen tai järjestäminen)
 - i. Yhteiset julkaisut korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa
 - i. Tiedeyhteisöverkostojen luominen ja ylläpito
 - i. Muu korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyön edistäminen, mikä [AVO]
- f. Kansallisen tutkimusjärjestelmän tehostaminen
 - i. Tutkimusinfrastruktuurien käyttöön ja ylläpitoon liittyvä yhteistyö
 - ii. Työnjaosta sopiminen muiden tutkimustoimijoiden kanssa
 - iii. Palvelut tutkimusyhteisölle (esim. lausunnot)
 - iv. Muu tutkimusjärjestelmän tehostumiseen tähtäävä toiminta, mikä [AVO]
- g. Tieteen ja tutkimuksen kansainvälisyys
 - i. Kansainvälisten konferenssien järjestäminen Suomessa
 - ii. Kansainvälisten konferenssien järjestäminen ulkomailla
 - iii. Ulkomaalaisten tutkijoiden apurahat esim. kenttätyöhön tai vierailuihin Suomeen
 - iv. Suomalaisten tutkijoiden apurahat esim. kenttätyöhön tai vierailuihin ulkomaille
 - v. Yhteiset hankkeet ja julkaisut kansainvälisten tutkimustahojen kanssa
 - vi. Tutkimustiedon levittäminen kansainvälisesti (julkaisutilaisuudet, luennot ym.)
 - vii. Muu kansainvälistävä toiminta, mikä [AVO]

Rahoituksen merkitys organisaatiolle

1. Mikä oli organisaationne vuosibudjetti (k€) vuosina a) 2014 ja b) 2015?* [AVO]
2. Kuinka suuren prosenttiosuuden organisaationne rahoituksesta/ budjetista tieteelle tarkoitettujen rahapelitoiminnan voittovarojen rahoitus on muodostanut a) vuonna 2014 ja b) vuonna 2015?* [AVO]
3. Mihin toimintaan myönnetty rahoitus on organisaatiossanne pääasiallisesti käytetty?* [AVO]
4. Olisiko lakisääteisiä tehtäviä jäänyt tekemättä ilman rahoitusta? Jos kyllä, mitä?* [Kyllä/Ei/EOS+ [AVO]
5. Olisiko kysymyksen 9 alla kuvattuja tiedepoliittisia tavoitteita palvelevia tehtäviä jäänyt tekemättä ilman rahoitusta? Jos kyllä, mitä?* [Kyllä/Ei/EOS+ AVO]
6. Vaarantuisiko organisaationne olemassaolo ilman rahoitusta? Perustelu* [Kyllä/Ei/EOS+ AVO]
7. Mistä hakisitte toiminnalle rahoitusta jos tätä rahoitusta ei olisi? Perustelu.* [AVO]

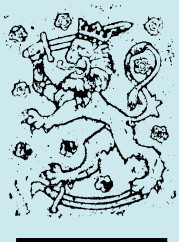
Toiminnan tuloksellisuus

8. Mitkä olivat kausien 2014 ja 2015 rahoitushakemuksissa kuvatut keskeiset tavoitteet tiivistetysti?* [AVO]
9. Miten arvioitte saavuttaneenne nämä tavoitteet 2014 ja 2015? Perustelu.* [AVO]

Toiminnan muut vaikutukset

10. Osallistuuko organisaationne, markkinaehtoiseen tutkimus-, selvitys- tai palvelutoimintaan? Jos kyllä, kuvaile mihin ja miten [Kyllä/ei +AVO]
11. Jos arvioitte toiminnallanne olevan vaikutuksia väestöryhmien asemaan, kuvaile mihin ja millaisia. [AVO]
12. Jos arvioitte toiminnallanne olevan vaikutuksia ympäristöön ja sen tilaan, kuvaile mihin ja millaisia. [AVO]
13. Mitä muita yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioitte toiminnallanne olevan? [AVO]

Muu palaute valtionavustustoiminnasta: [AVO]

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN: 978-952-263-553-2 (PDF)

ISSN: 1799-0351 (PDF)